

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 2 (132)

2024 m. šieit 100 metų, kãp
Lietuvuo pradietas organizoutė
respublikėnės Dainũ šventės.
Mukienės Danutės portėgrapėjuo –
2009 m. respublikėnės dainũ šventės
„Omžiu sotartėnė“ baigemuojė rėngėnė,
katros vika Vėlniaus Vingė parkė. akimirka

Šėlovuos Švč. Mergelės Marijės Apsėreiskėma kopličė.
Portėgrapėjė iš RKIC archīva

ISTORIJA
KULTŪRA
TAUTOSAKA
LITERATŪRA
MUZIEJAI
TEATRAS

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 2 (133)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

14–21

22

10–11

2–9

- 2–9 Airida LEMENTAUSKIENĖ: „Esu susižavėjusi inovatyviais, interaktyviais ir įtraukiančiais spektaklių kūrimo netradicinėse erdvėse metodais“
- 10–11 „2024-aisiais Lietuvai svarbūs atmintini metai, įvykiai bei asmenybių sukaktys“
- 12–14 Stanislovas VYŠNIAUSKAS. „Grūstės valsčius Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto 1568 m. raštuose“
- 14–21 Gintautas ČIŽIŪNAS. „Dailininkas Kazys Varnelis (1917–2010)“
- 22 Danguolė ŽELVYTĖ. „Liaudies meistras Kazimieras Varnelis (1871–1945)“
- 23–24 Kazimieras PRUŠINSKAS. „Kunigas, monsinjoras Vincentas Vėlavičius (1914–1970)“
- 25–30 Ramunė LENKIMAITĖ. „Draugams lemtinga buvusi 1944-ųjų spalio 7-oji“
- 31 Plungės kultūros centro liaudies šokių ansambliui „Žirginėliai“ – jau 40
- 32–34 „Palangoje įamžintas gydytojo, profesoriaus Lazario Gutmano (1875–1957) atminimas“
- 35–54 Eugenija Tamara ARNASTAUSKIENĖ, Danutė MUKIENĖ, Dalia DIRGĖLIENĖ, Zigmas JUŠKEVIČIUS, Alvydas STRIČKA, Virginija VALUCKIENĖ, Alfonsas TEKORIUS. „Vilniaus žemaičių kultūros draugija 2010–2012 m.“
- 55–72 Sofija TYZENHAUZAITĖ. „Nykštukas politikas“
- 73 „Išmintėis skrinėlė“
- 74 In memoriam Gydytojai Aušrelei Jadvygai Gurauskaitei (1944 09 28–2024 01 23)

Airida Lementauskienė: „Esu susižavėjusi inovatyviais, interaktyviais ir įtraukiančiais spektaklių kūrimo netradicinėse erdvėse metodais“

Kiek daugiau negu prieš dešimt metų Mažeikiuose atkurtas XX a. pradžioje veikęs, vieno iš Lietuvos profesionaliojo teatro kūrėjų – Juozo Vaičkaus – įkurtas Skrajojamasis teatras šiandien – geriausių Lietuvos mėgėjų teatrų priekyje. 2021 m. jam įteikta „Aukso paukštė“, pernai respublikinėje šventėje-konkurse „Atspindžiai“ pagal Viljamą Šekspyrą sukurtas AIRIDOS LEMENTAUSKIENĖS režisuotas spektaklis „Vasarvidžio nakties sapnas“ vertinimo komisijos buvo pripažintas laureatu. Režisierę pokalbiui pakvietė DANUTĖ MUKIENĖ.

– *Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro Juozo Vaičkaus skrajojamasis teatras dar gana jaunas, o sėkmė – jau šio kolektyvo nuolatinė palydovė. Kaip Jums pavyko ją prisijaukinti?*

– Kalbant apie teatro stiprybes ir įvertinimus – jie abiejų mūsų režisierių ir gausaus bei ištikimo būrio aktorių mėgėjų nuopelnas. Na o kalbant apie „Vasarvidžio nakties sapno“ sėkmę, turiu

Teatro aktorės po spektaklio „Amžinos moterys“ kartu su režisierė A. Lementauskiene ir kostiumininke I. Šopiene. 2017 m. Fotografas J. Strazdauskas

pasakyti, kad tai buvo vienas iš ilgiausiai ir su gausiausiu aktorių būriu mano kurtų spektaklių, kurį kartu su komanda nešiojom ir auginom net 9 mėnesius. Šiam darbui įkvėpė Lietuvoje mažai žinoma, mėgėjų mene beveik neapraktikuojama imersinio teatro forma, kuri, mano nuomone, ir lėmė spektaklio išskirtinumą bei sėkmę. Šią formą atradau magistro studijų Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Klaipėdos fakultete metu, gilindama žinias taikomojo teatro srityje ir kartu su dėstytoja dr. Raimonda Agne Medeišiene rengdama baigiamąjį magistro darbą. Minėtą interaktyvią formą ir ją papildžiusius kostiumus kūrėme kartu su ilgamete teatro kostiumininke Ingrida Šopiene, eskizų autoriumi Kajumi Lementausku. Jie padėjo

Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro Juozo Vaičkaus skrajojamojo teatro abu „sparnai“ ir režisieriai Airida Lementauskienė ir Martynas Januška po kolektyvo apdovojimo „Aukso paukštė“ 2022 metais

Scenos iš Žemaitės ir Gabrielės Petkevičaitės-Bitės komedijos „Velnius spąstuose“ (rež. Martynas Januška). 2010 m. Nuotraukoje dešinėje (iš kairės): Magdelė – Airida Lementauskienė, Tupis – Paulius Mylė, Tupienė – Irena Pocienė

šiuolaikiškai perteikti šekspyrišką temą ir estetiką.

– *Teatre – du režisieriai: Jūs ir Martynas Januška. O kas vadovauja teatrui, kas yra jo meno vadovas?*

– Mes esame lygiaverčiai kolegos, o mūsų po grupiai – tarsi du Skrajojamojo teatro sparnai. Stengiamės išlikti bendrystėje ir darome viską, kad Skrajojamasis teatras visiems primintų Juozo Vaičkaus nuopelnus bei garsintų Mažeikių kraštą.

– *Kaip formuojate teatro repertuarą, kas lemia vieno ar kito kūrinio pasirinkimą?*

– Aš dažnai atsižvelgiu į Lietuvos ir pasaulio aktualijas, svarbias datas, sukaktis, taip pat į teatro trupės aktorių intresus, pomėgius bei talentus, mano pačios gyvenimo patirtis ir, žinoma, žiūrovų poreikius. Dažniausiai pasikliauju kūrybine intuicija. Džiaugiuosi, kad ji manęs dar nė karto nepavedė. Beje, po imersinio spektaklio gimimo esu susižavėjusi inovatyviais, interaktyviais ir įtraukiančiais spektaklių kūrimo netradicinėse erdvėse metodais, todėl tai dabar taip pat turi įtakos repertuarui. Jau

dvejus metus Mažeikiuose vykdau projektą „InterAkcija“, kurį remia Lietuvos kultūros taryba ir Mažeikių rajono savivaldybė, tad turiu galimybę į miestą pasikviesti įdomiausius netradicinio teatro praktikus bei susipažinti su įvairiomis interaktyviomis, taikomojo teatro formomis – tokiomis kaip knygos, gatvės, pojūčių, išmogintų pojūčių labirintų, forumo, playback (atvaizdavimo). Tai taip pat įkvepia nuolat atsinaujinti ir eksperimentuoti. Man patinka kintantis, dinamiškas teatras, nebijantis griauti ribų tarp aktoriaus ir žiūrovo, ieškantis įdomesnių erdvių, sprendimų, temų.

– *Esate sakiusi, kad sėkmė kolektyve labiausiai priklauso nuo žmonių, su kuriais kartu kuriate spektaklius. Kas vaidina Jūsų teatro trupėje, kas Jums labiausiai padeda kurti spektaklius, kokia šių žmonių specialybė, profesija, sceninė patirtis, amžius?*

– Vienas esminių mano darbo su žmonėmis tikslų – bendruomeniškumas. Aš stengiuosi burti žmones ir man tai visai neblogai sekasi. Tad, many-

(Nukelta į 4 p.)

Iš kairės: spektaklio „Dobilėlis penkialapis“ kūrybinė grupė 2011 m.; atnaujinta spektaklio „Dobilėlis penkialapis“ kūrybinė grupė po spektaklio premjeros. 2012 m. Spektaklio režisierė A. Lementauskienė

Teatrinėje interpretacijoje „Jau saulelė“ dalyvavę aktoriai kartu su Mažeikių kultūros centro direktore Krista Kinčiene, režisierė A. Lementauskiene, kostiumininke I. Šopiene, operatoriumi V. Mikučiu. 2014 m.

čiau, sėkmė priklauso nuo to, kiek mes bendruomeniški, atviri, nuoširdūs ir degantys viena idėja. Šiuo metu mano trupę (mano vadovaujamą „sparną“) sudaro apie 40 įvairių profesijų scenos mėgėjų nuo 14 iki 50 metų amžius ir daugiau. Džiaugiuosi tokiais ištikimais ir ilgamečiais bendrakūrėjais, kolegomis kaip Ingrida Šopienė, Paulius Mylė, Jūratė Tomkuvienė, Živilė Nagienė, Ričardas Grušas, Juozapas Kukštas ir kt. Po mano „sparnų“ – nemažai pedagogų, kultūros darbuotojų, verslo, pardavimų grupių atstovų, įmonių vadovų, konsultantų, socialinių darbuotojų ir kitų specialybių žmonių, megstančių sceną.

– *Su kokiais apšvietėjais, garso operatoriais, kompozitoriais, dailininkais, scenografais, fotografais ir kt. profesijų žmonėmis, be kurių neapsieinama kuriant spektaklius, Jums yra tekę dirbti, su kuriais dirbate dabar? Ar visi jie gyvena Mažeikiuose, jei ne, iš kur atvyksta Jums padėti?*

– Dažniausiai talkina mūsų kultūros centro kolegos: ilgametis ir vienintelis šviesų operatorius Gintaras Mikutis. Daugelį metų į pagalbą mums ateidavo dabar jau miręs garso operatorius Vaclovas Mikutis. Jį pakeitė Ramūnas Tiškus. Padeda ir vaizdo operatorius Gintautas Alekna, reklamos vadybininkė, afišų kūrėja Lina Černauskeinė, vadybininkė Daiva Vitkauskienė. Daugybėje renginių, taip pat ir pagal K. Voitylą sukurtame sakraliniame spektaklyje „Jobas“, bendradarbiauome su Mažeikių kultūros centro choru „Draugystė“ (vadovas Ričardas Grušas), kuris atliko ir spektakliui „Jobas“ pritaikytas psalmes. Šiomet artėjančiai spektaklio „Žalčių karalienė“ premjerai muziką kuria kompozitorė ir mūsų teatro aktorė Inga Grušaitė, oranžuoja ir kurti muzikinį apipavidalinimą padeda Laimonas Vaišvila. Nuo 2012m. iki 2017 m. organizuotose „Teatro Skrajonėse“ daug kartų talkino Mažeikių kul-

Iš kairės: spektaklio „Karūna ir smelis“ kūrybinė grupė po premjeros. 2021 m.; scena iš spektaklio „Mamutų medžioklė. 2013 m. Abiejų spektaklių režisierė A. Lementauskiene

tūros centro folkloro kolektyvai „Alksna“ ir „Alksniukai“ (vadovai Algirdas Vilkas ir Dainora Petrikenė). Su muzikiniu apipavidalinimu, oranžuotėmis yra pagelbėję ir kompozitoriai Jonas Šopa vyresnysis ir Jonas Šopa jaunesnysis.

Dažniausiai scenografiją kuriu pati, bet būna, kai be dailininkų, scenos darbuotojų patarimų, rankų, idėjų nepsieinu. Bendradarbiauju su Ingrida Muture, Esmeralda Butaite, odininke Darija Vaičiuviene, Justina Juciūte-Jonuše, Daiva Vaičiene, Tadu Ročiu, Ginteniu Kovalenko. Ne kartą spektaklio vaizdo montažams, scenų įamžinimui sulaukiau Gintauto Alekno, Albino Uikio pagalbos. Nuo senų laikų bendradarbiauju su fotomenininku Jonu Strazdausku, kurio fotografijos eksponuojamos ir „Vasar-

Projekto „Teatro ir poezijos Skrajonės 2013“ dalyviai prie Juozo Vaičkauskos paminklo (skulptorius J. Meškelevičius) Mažeikių senamiesčio parke

vidžio nakties sapne“. Projektas „Skrajonės“ mane suvedė su daugybe Mažeikių krašto kūrėjų – poetų, muzikų, dainininkų. Spektaklis „Langas“ 2016 m. buvo sukurtas pagal Mažeikių poeto Virginijaus Sungailos eiles, jo bei kitų vietinių fotomenininkų fotografijas bei Renato Selenio sukurtas bei krikščioniškos grupės „Aš esu“ atliktas giesmes. Kadangi mano gyvenime ypatingą vietą užėmė ir užima šokis, tad į savo režisuojamus spektaklius kiek galiu pati arba padedama choreografų Simonos Garga-

(Nukelta į 6 p.)

Grupė projekto „Skrajonės“ renginio dalyviai Mažeikuose 2015 m.

Scena iš spektaklio „Barbora Radvilaitė“. (rež. A. Lementauskienė). Vaidina (iš kairės): Bona – Ž. Nagienė, Žygimantas – Ž. Selenis. 2023 m.

sienės, Jurgitos Juodpusytės, Editos Gaižauskienės kartu su eilėmis, fotografija integruoju judesį ir šokį. Turbūt iš visų labiausiai norėčiau išskirti mūsų kostiumų feją vadinamą Ingridą Šopienę, su kuria dirbu jau daugelį metų ir kurios dėka turiu galimybę realizuoti įspūdingiausius sceninius įvaizdžius. Beje, Ingrida kartais talkina ir kaip muzikos, dainavimo konsultantė. Mano nuomone, būtent kostiumų estetika ir minimalistinė scenografija – vieni esminių ir išskirtinių mano režisuotų spektaklių bruožų.

– *Paskutiniaisiais metais kai kurie Žemaitijos mėgėjų teatrai, kurdami spektaklius, į teatro trupę pasikviečia ir Lietuvoje populiarius profesionalius aktorius, muzikos atlikėjus. Ar tokia praktika Jūsų teatre yra taikoma, jei ne, kodėl (turite pakankamai gerų aktorių savo mieste, rajone ar dėl to, kad teatras neturėtų lėšų jiems mokėti atlyginimų / honorarų)?*

– Noriu pasidžiaugti, jog nuo 2023 m. spalio mėnesio mano trupei nusišypsojo laimė spektaklyje, kurį kuriame pagal V. V. Landsbergio pokario pasaką „Žalčių karalienė“, dirbti kartu su iš Mažeikių kilusia profesionalia aktore Egle Jackaite. Ji

pati mums pasiūlė šį kūrinį bei parodė iniciatyvą įsijungti į mūsų teatro trupę. Aktorė šiame spektaklyje kuria pagrindinį Eglės žalčių karalienės vaidmenį. Premjera numatoma šių metų kovo 22 dieną Mažeikių kultūros centre.

Tikiuosi, jog dabar jau vykstantis bendradarbiavimas su scenos profesionalais bus tęsiamas ir ateityje. Tokia praktika skatina mėgėjų aktorių ir režisierių profesinį augimą, gerina spektaklio kokybę ir, manau, pritraukia didesnę būrį žiūrovų. Beje, džiaugiuosi, kad dauguma mano trupės aktorių turi nemažai patirties ir yra labai gabūs, jie nedaug kuo skiriasi nuo profesionalų. Didžiuojuosi kiekvienu iš jų ir dėkoju už galimybę augti kartu.

– *Koks buvo pirmasis Jūsų režisuotas spektaklis ir kokius spektaklius jau esate režisavusi, kuriuos iš jų Mažeikiuose? Ar pasitaikė atvejų, kai Jūs juos kurdavote kartu su kolega Martynu Januška?*

– Mano pirmais Skrajojamajame teatre režisuotas ir pirmąją sėkmę atnešęs spektaklis – 2011 m. pagal Balį Sruogą sukurtas „Dobilėlis penkialapis“. Prieš tai, būdama Mažeikių Gabijos gimnazijos ir Vytauto Klovos muzikos mokyklos teatro „Coliai“ vadovė, jau buvau režisavusi keletą vaikiškų spektaklių.

Juozo Vaičiaus skrajojamajame teatre Mažeikiuose režisavau šiuos kūrinius: „Mamutų medžioklė“ (spektaklis sukurtas pagal Kazį Sają 2013 m.); teatro interpretaciją „Jau saulelė“ (sukurta Kristijono Donelaičio gyvenimo ir kūrybos motyvais 2014 m.); sakralinį spektaklį „Jobas“, kurį 2015 m. pastatėme pagal Senojo Testamento motyvus K. Voitylos sukurtą dramą (su šiuo spektakliu turėjome daugiausiai gastrolių ir Martyno Januškos dėka nuvykome net iki Lenkijos); 2016 m. poezijos spektaklį „Lingas“, pastatytą pagal jau minėto V. Sungailos poeziją ir R. Selenio muziką bei krikščioniškos grupės „Aš esu“ atliktas giesmes; spektaklį „Amžinos moterys“, 2017 m. sukurtą pagal garsių Lietuvos moterų paveikslus ir M. Le knygą „Moters dienoraštis“; filosofinę-poetinę kompoziciją „Amžinas ilgesys“, 2018 m. gimusią pagal Vydūno kūrybą; teatrinį koliažą „Sidabrinių rožių akys“, 2020 m. sukurtą Šatrijos Raganos apysakos „Sename dvare“ ir apsakymo „Mėlynoji mergelė“ motyvais; žodžio ir judesio raiškos kompoziciją „Sėlinančios su vilkais“, pastatytą 2021 m. pagal

Scenos iš spektaklio „Sidabrinė rožių akys“ (rež. A. Lementauskienė), sukurto pagal Šatrijos Raganos apysaką „Sename dvare“ ir apsakymą „Melynoji mergelė“. 2020 m.

D. Morozovaitės poeziją ir C. P. Estes knygą „Bėgančios su vilkais“; „Karūna ir smėlis“, pastatytą tais pačiais 2021-aisiais metais pagal R. Samulevičiaus, J. Grušo ir R. Šerelytės kūrinius; jau minėtą eksperimentinį imersinį spektaklį „Vasarvidžio nakties sapnas“, 2022 m. sukurtą pagal V. Šekspyrą; spektaklį „Barbora Radvilaitė“, 2023 m. pastatytą pagal J. Grušo dramą.

Su M. Januška 2010 m. kaip aktorė esu dirbusi jo režisuotame spektaklyje „Velnias spąstuose“ (tada sukūriau Magdelės vaidmenį). Beje, šiuo spektakliu prasidėjo M. Januškos ir Kristos Kinčienės dėka atkurto Juozo Vaičkaus Skrajojamojo teatro naujoji era Mažeikiuose. Jiems abiem esu be galo dėkinga už galimybę tapti šio teatro režisierė.

Dirbdami Mažeikių kultūros centre kartu su Martynu režisuojame įvairius renginius, na o kartu režisuoti spektaklių dar neteko. Tikriausiai taip yra todėl, kad kiekvienas mūsų turi savo matymą ir braižą bei nemažą būrį savo „sparno“ aktorių.

– *Ar dirbant su teatro trupe Mažeikiuose yra buvę atvejų, kai Jūs ne tik režisuodavote spektaklius,*

bet ir jiems rašydavote scenarijus, gal net ir scenografiją yra prisiėję kurti?

– Dažniausiai spektakliams scenarijų rašau pati pagal prozos ar poezijos tekstus, knygas. Net ir tais atvejais, kai pasirenku dramos kūrinį, mėgstu jį kupiūruoti. Kartais miksuoju kelis kūrinius, nors žinau, kad kai kuriems režisieriams ir kūrėjams tai visiškai nepriimtina. Prieš imdamasi kūrinio visada jį „perleidžiu per save“. Manau, jog tam, kad uždegtiau kitus, turiu pati degti, tad pirmiausiai ieškau man pačiai įdomių, suprantamų, priimtinių temų. Kaip minėjau, scenografijos, sceninio įvaizdžio, judesio, vizualizacijos idėjos dažniausiai yra mano, o jau minėti kolegos padeda jas patobulinti ir viską įgyvendinti realybėje.

– *Kokie spektakliai šiemet yra Jūsų teatro repertuare, kokie artimiausi planai: kokius spektaklius kuriate ar rengiatės pradėti kurti, ar organizuosite šiemet mieste / rajone teatrų festivalių, kokios planuojamos Jūsų teatro gastrolės?*

– Kaip jau minėjau, šių metų kovo 22 d. Mažeiki-

(Nukelta į 8 p.)

Scena iš poezijos spektaklio „Langas“ (rež. A. Lementauskienė) Mažeikių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje. 2016 m.

Spektaklio „Jobas“ (rež. A. Lementauskienė) kūrybinė grupė po premjeros Mažeikių Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje. 2015 m.

Scena iš kompozicijos „Amžinas ilgesys“ (rež. A. Lementauskienė ir M. Januška). 2018 m. Fotografas A. Vilkas

kių kultūros centre turėtų įvykti mūsų didžiulio eksperimentinio projekto, kurį įgyvendiname kartu su profesionalė aktores Egle Jackaite, premjera – parodysime pagal V. V. Landsbergį sukurtą pokario pasaką „Žalčių karalienė“. Šis projektas skirtas partizaninio karo Lietuvoje pradžiai, jo

80 metų sukakčiai ir mūsų – net keturių šio projekto kūrėjų, tarp jų ir Eglės Jackaitės, – protėviui partizanui Konstantinui Paulauskui atminti. Mes, kaip ir visi kiti Lietuvos mėgėjų teatrai, jau rengiamės šią vasarą vyksiančiai Šimtmčio Dainų šventės Teatro dienai, kurios metu Valdovų rūmų kiemelyje Vilniuje vaidinsime ištrauką iš J. Grušo „Barboros Radvilaitės“. Prieš Jonines Renavo dvaro sodybos kiemelyje esame numatę vėl parodyti „Vasarvidžio nakties sapną“. Šis spektaklis bus rodomas ir įgyvendinant dar kelis kitus projektus. Laukiame atsakymo iš Lietuvos kultūros tarybos dėl planuojamo trečiojo „InterAkcija 2024“ projekto dalinio finansavimo. Įgyvendindami šį projektą esame numatę tęsti pažintį su netradiciniais interaktyviais teatro metodais, tokiais kaip objektų teatru („Stalo teatras“), K. Žernytės pojūčio teatru. Tęsiame draugystę su „Knygos teatru“ ir R. Dominaityte, kuri Renavo dvare šiemet pristatys spektaklį „Prabangos“, sukurtą pagal J. Savickio novelę. Tikiuosi, kad Lietuvos kultūros taryba mūsų projektą parems ir mes vėl turėsime galimybę tęsti interaktyvių teatro dirbtuvių užsiėmimus, pristatyti profesionalius, unikalius netradicinius spektaklius Mažeikiuose, Renavo dvaro sodyboje. Esame numatę po spektaklio „Žalčių karalienė“ premjeros jį parodyti istorinėse, su partizaniniu judėjimu susijusiose vietose (prie Milių miško bunkerio, Gudų malūno ir kt.).

– Žemaičiuose retas ne tik Jūsų vardas, bet ir pavardė. Nedaug kas mūsų krašte apie Jus ką nors daugiau yra ir girdėjęs. Žinau, kad baigėte Mažeikių Ventos vidurinę mokyklą, studijavote lietuvių filologiją ir režisūrą Klaipėdos universitete, Mažeikiuose įkūrėte „Deivių studiją“ moterims. Ką daugiau galėtumėt apie save papasakoti? Kur gimėte, kokia Jūsų darbinė praktika (ar be teatro, minėtos moterų studijos, dar kur nors kitur dirbate), kokie Jūsų pomėgiai, kokia šeima?

– Gimiau 1979 m. rugsėjo 12 d. Sidos Kojelienės (Noreikytės) ir jau a. a. tėvelio Rinaldo Kojelio šeimoje. Įdomus sutapimas ar lemtis, jog mano tėveliai jaunystėje yra vaidinę viename Martyno Januškos režisuotų spektaklių, o tėtis 2011 m. atliko Geležėlės vaidmenį pirmajame mano režisuotame spektaklyje „Dobilėlis penkialapis“. Baigiau mokslus Klaipėdoje, bet ėleidau šaknis Mažeikiuose, nes prieš 20 metų ištekėjau už mylimo vyro Donato Lementausko. Gyvendami santuokoje sulaukėme dviejų nuostabių vaikų – Kajaus (18 m.) ir Majaus (5 m.). Nuo mažumės buvau kūrybingas vaikas –

Viršuje ir kairėje – scenos iš spektaklio „Vasarvidžio nakties sapnas“ (rež. A. Lementauskienė). 2023 m. Fotografas J. Strazdauskas

šokau, dainavau, deklamavau, organizavau renginius, tarp bendraamžių režisavau spektakliukus ir serialus. 2002–2011 m. dirbau Mažeikių Gabijos gimnazijoje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, „Colių“ teatro vadove, ruošiau skaitovus meniniams konkursams. Nuo 2009 m. su nedidele pertrauka dirbu Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokykloje teatro ir scenos kalbos mokytoja. Iš pradžių baigiau lietuvių filologijos ir režisūros bakaluro studijas, o 2023 m. įgijau taikomojo teatro magistro diplomą. Domiuosi saviugda, meno terapija, tad nuolat tobulinuosi. Įgytomis žiniomis dalinuosi mėgėjų teatre, moterų saviugdų grupelėse, renginiuose, į kurias esu kviečiama įvairių įstaigų, bendruomenių, organizacijų. Be pedagoginio ir režisūrinio darbo, užsiimu individualia veikla: vedu teatro edukacijas, seminarus, užsiėmimus, skatinančius bendruomeniškumą, empatiją, kūrybiškumą. Stengiuosi savo darbe sujungti saviugdą ir teatro sritis, nes be jų neišsivaizduoju savo gyvenimo ir tobulėjimo. Praėjusiais metais įsteigiau VšĮ „Savasties teatrą“ kurio tikslas yra apjungti man svarbias saviugdą bei teatro sritis. Turiu daug įvairių norų, idėjų, planų, bet turiu ir brangią šeimą, tad kartais tenka lėtinti tempą, šiek tiek save pristabdyti. Bet tikiu, kad ir tam, ko šiandien dar negaliu įgyvendinti, ateis laikas...

Dėkoju už pokalbį!

Sėkmės Jums!

Tekste panaudotos nuotraukos iš A. Lementauskienės ir Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro Juozo Vaičkaus skrajojamojo teatro archyvo

2024-aisiais Lietuvai svarbūs atmintini metai, įvykiai bei asmenybių sukaktys

Danutės Mukienės nuotraukoje – 2009 m. vykusios Lietuvos tūkstantmečiui skirtos respublikinės dainų šventės „Amžių sutartinė“ dalyvių eiseną Vilniaus Gedimino prospekte

2023 m. kovo 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą Nr. XIV-1859 „Dėl 2024 m. paskelbimo NATO ir Europos Sąjungos, Dainų šventės bei diplomatų Lozoraičių metais. Nutarime pažymėta, kad Seimas, „vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo 2017m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. XIII-975 „Dėl atmintinų metų skelbimo tvarkos“ 1 straipsniu,

atsižvelgdamas į istorinės, politinės, sociokultūrinės atminties išsaugojimo svarbą ir valstybei svarbių įvykių, asmenybių, sukakčių atmintinius minėjimus 2024 metais;

įvertindamas tai, kad 2004 m. Lietuva įstojo į Europos Sąjungą ir Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją (NATO), ir tai yra vienas pamatinių valstybės saugumo ir klestėjimo garantų, primenantis visuomenei apie fundamentalų lūžį geopolitikos bei saugumo srityse, Lietuvai tapus visaverte tarptautinių struktūrų, formuojančių šiuolaikinio pasaulio kontūrus ir atsakingų už jų stabilumą, dalimi;

primindamas, kad 1924 m. rugpjūčio 23–25 d. Kaune pirmą kartą buvo surengta Lietuvos Dainų šventė (tuo metu – Dainų diena), ir pabrėždamas, kad ši šventė yra svarbi Lietuvos kultūrinės tapatybės dalis, pasižymi išskirtinėmis išraiškos formomis, suburia įvairių sričių ir kartų meno kolektyvus, ugdo visuomenės kūrybines galias, užtikrina tradicijų išsaugojimą ir tęstinumą, taip pat primindamas, kad Dainų ir šokių šventė yra įrašyta į Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą;

atsižvelgdamas į tai, kad 2023 m. minimos Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro, Lietuvos diplomatinės tarnybos vadovo Stasio Lozoraičio vyresniojo (1898–1983) 125-osios gimimo metinės, 2024 m. – Lietuvos diplomatinio atstovo Vašingtone Stasio Lozoraičio jaunesniojo (1924–1994), reikšmingai prisidėjusio kuriant Lietuvos diplomatinę tarnybą egzilyje, turėjusią ypatingos svarbos Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimui ir valstybingumo išlikimui XX amžiuje, 100-osios gimimo metinės ir Lietuvos diplomatinio atstovo prie Šventojo Sosto Kazio Lozoraičio (1929–2007) 95-osios gimimo metinės; *siekdamas* pažymėti Lietuvos įstojimo į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją ir Europos Sąjungą 20-metį, Lietuvos Dainų šventės 100-metį ir Lietuvos diplomatų Lozoraičių nuveiktų darbų svarbą, nutaria: [...]

Paskelbti 2024 metus:

- 1) NATO ir Europos Sąjungos metais;
- 2) Dainų šventės metais;
- 3) Diplomatus Lozoraičių metais. [...]

Be to Seimas 2023 m. lapkričio 16 d. priėmė rezoliuciją Nr. XIV-2270 „Dėl 2024 m. minimų Lietuvai svarbių įvykių ir asmenybių sukakčių“. Joje pažymima, kad Seimas,

„atsižvelgdamas į istorinės, politinės, sociokultūrinės atminties išsaugojimo svarbą ir 2024 metais minimas Lietuvos valstybei svarbių įvykių, asmenybių sukaktis ir kitas atmintinas datas;

primindamas tai, kad 1624 m. gimė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis etmonas Mykolas Kazimieras Pacas ir 2024 m. minimos jo 400-osios gimimo metinės;

vertindamas tai, kad 1724 m. gimė Prūsijos filosofas, klasikinės vokiečių filosofijos pradininkas, parašęs pratarinę Kristijono Gotlybo Milkau sudarytam „Lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodynui“, Imanuelis Kantas ir 2024 m. minimos jo 300-osios gimimo metinės;

atkreipdamas dėmesį į tai, kad 1874 m. gimė žymus visuomenės veikėjas, publicistas, leidėjas Antanas Macijauskas ir 2024 m. minimos jo 150-osios gimimo metinės;

primindamas tai, kad 1889 m. gimė Lietuvos karininkas, kapitonas, nepriklausomybės kovų dalyvis Teodoras Balnas ir 2024 m. minimos jo 135-osios gimimo metinės;

atmindamas tai, kad 1894 m. gimė Vilniaus universiteto bibliotekininkė, 1966 m. kovo 15 d. pirmoji pripažinta Pasaulio tautų teisulė iš Lietuvos Ona Šimaitė ir 2024 m. minimos jos 130-osios gimimo metinės;

primindamas tai, kad 1904 m. gimė Lietuvos laisvės gynėjų sąjungos įkūrėjas Petras Paulaitis ir 2024 m. minimos jo 120-osios gimimo metinės;

pažymėdamas tai, kad 1909 m. gimė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos signataras Jonas Žemaitis-Vytautas ir 2024 m. minimos jo 115-osios gimimo bei 70-osios mirties metinės;

primindamas tai, kad 1914 m. gimė Lietuvos katalikų kunigas, disidentas, „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ bendradarbis Vincentas Vėlavičius, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos narys Povilas Morkūnas-Rimantas ir 2024 m. minimos jų 110-osios gimimo metinės;

akcentuodamas tai, kad 1919 m. gimė Lietuvos katalikų kunigas, disidentas, pagrindinio leidinio „Aušra“ ir „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ bendradarbis Pranas Račiūnas ir 2024 m. minimos jo 105-osios gimimo metinės;

įvertindamas tai, kad 1924 m. gimė aktorius, režisierius Donatas Banionis, Lietuvos sportininkai pirmą kartą dalyvavo VIII Paryžiaus olimpinėse žaidynėse, buvo įsteigta Žemės ūkio akademija, buvo baigta architekto, skulptoriaus Antano Vivulskio suprojektuotos Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčios statyba ir 2024 m. sukanka 100 metų nuo šių įvykių;

pažymėdamas tai, kad 1944 m. Povilas Plechavičius įkūrė Vietinę rinktinę, Lietuvoje prasidėjo partizaninis karas, didelio masto gin-

kluotas pasipriešinimas sovietų okupaciniam režimui, buvo likviduoti ilgiausiai Lietuvoje veikę Kauno ir Šiaulių getai ir 2024 m. sukanka 80 metų nuo šių įvykių;

prisimindamas tai, kad 1949 m. vadovaujantis Sovietų Sąjungos aukščiausiosios vadovybės nutarimais buvo vykdomi Lietuvos gyventojų trėmimai, operacija „Bangų mūša“, per kurią į atokias Sovietų Sąjungos vietas ištremta daugiau kaip 30 tūkstančių žmonių, ir 2024 m. sukanka 75 metai nuo šių trėmčių;

prisimindamas tai, kad 1954 m. Kengyro lageryje įvyko politinių kalinių sukilimas ir 2024 m. sukanka 70 metų nuo šio sukilimo;

vertindamas tai, kad 1989 m. kovo 16 d. buvo įregistruotas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, o minint nusikalstamo Molotovo–Ribentropo pakto ir jo slaptųjų protokolų pasirašymo 50-ąsias metines, 1989 m. rugpjūčio 23 d. surengtas Baltijos kelias ir 2024 m. sukanka 35 metai nuo šių įvykių;

akcentuodamas tai, kad 1994 m. buvo pasirašyta dvišalė Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis ir 2024 m. sukanka 30 metų nuo šios sutarties pasirašymo,

kviečia 2024 metais minėti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų Pacų, Imanuelio Kanto, Antano Macijausko, Teodoro Balno, Onos Šimaitės, Petro Paulaičio, Jono Žemaičio-Vytauto, Vincento Vėlavičiaus, Povilo Morkūno-Rimanto, Prano Račiūno, Donato Banionio, Lietuvos olimpinio judėjimo, Žemės ūkio akademijos ir žemės reformos, Antano Vivulskio, Vietinės rinktinės, Partizaninio karo, Kauno ir Šiaulių getų likvidavimo, Tremties, Kengyro sukilimo, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, Baltijos kelio, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties metus;

siūlo Lietuvos Respublikos Vyriausybei sudaryti tarpžinybines komisijas 2024 metais minimų sukakčių minėjimo programoms parengti, įtraukiant į jas Lietuvos Respublikos valstybės institucijas, savivaldybes, bendruomenes, visuomenines organizacijas, asociacijas ir piliečius. [...].“

Tekstas parengtas pagal Lietuvos Respublikos Seimo informaciją

GRŪSTĖS valsčius LENKIJOS karaliaus ir LIETUVOS didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto 1568 m. raštuose

Stanislovas VYŠNIAUSKAS

Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas 1568 m. rugpjūčio 5 dienos privilegija už nuopelnus valstybei ir atlyginant už išlaidas, susijusias su įvairių valstybinių pareigų ėjimu bei išleistas Lietuvos kariuomenės reikalams Livonijos karo metu, Žemaičių seniūnui Jonui Chodkevičiui suteikė amžinam naudojimui Ginteliškės ir Grūstės valsčius. Privilegija rašyta rusėnų kalba, rankraštis sunkiai perskaitomas, todėl, norėdamas suprasti, kas jame parašyta, pasiūniau pergamento transkripcija, esančia 1871 m. rusų kalba išleistame leidinyje „Vilniaus viešosios bibliotekos rankraščių skyrius“. Grūstės valsčiaus dovanojimą Žygimantas Augustas pakartotinai patvirtino tų pačių 1568-ųjų metų gruodžio 9 dienos raštu (lotynu kalba). Susipažinti su šiais dokumentais galima Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos skaitmeninėse pergamentų kolekcijose.

Minėtuose raštuose Grūstės valsčiaus 61 kaimas

suskirstytas į 10 vaitysčių – Grūstės, Luobos, Šačių, Pragulbos, Pavarduvos, Veretos, Ritinės, Apuolės, Klauseikių, Žemalės – nuo 4 iki 7 kaimų kiekvienoje vaitystėje. Grūstės vaitystę sudarė Grūstės, Užlieknio, Žadeikių, Dagių (*Grusci, Vzleknie, Zedekayczie, Degayczie*) kaimai. Užlieknio (*Vzleknie*) kaimas tai tikriausiai dabartinė Pabradumė. Įdomu, kokiam dvarui aptarnauti ši vaitystė buvo suformuota? Gal į pietus nuo Grūstės buvusiam dvarui, kuris 1918 m. žemėlapyje pažymėtas kaip Orvidiškės dvaras (*Gut Orwidyszki*) su vandens malūnu prie Bradumo upelio užtvankos.

Vaitystės – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) vaitų administruotos valdos. Jos atsirado per Valakų reformą 1547–1566 metais. Daug kur vaitystę sudarydavo 400 valstiečių kiemų. Vaitas dažniausiai būdavo kilęs iš pasiturinčių valstiečių. Jis vykdė dvarų laikytojo potvarkius, varydavo valstiečius į darbą, prižiūrėdavo, kad gyventojai atiduotų duokles ir sumokėtų mokesčius.

Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto 1568.12.09 rašto, saugomo Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, fragmentas

Visiems Jonui Chodkevičiui dovanojamiems kaimams buvo nustatyta prievolė mokėti mokesčius grašiais, duoti medaus, kiaulių, avių, kiaunių ir kitų sugautų žvėrių, paukščių bei žuvų duokles.

Daugumą 1568 m. raštuose išvardintų Grūstės valsčiaus kaimų galima rasti ir šių dienų žemėlapiuose. Pagal juos nesunku nustatyti buvusio Grūstės valsčiaus dydį.

Nuo dabartinių Grūstės kapinių didžiausiu atstumu yra nutolę šie buvusio Grūstės valsčiaus kaimai: vakarų kryptimi – Ersla (Skuodo raj.) 24 kilometrai; šiaurės kryptimi – Pikeliai (Mažeikių raj.) 25 kilometrai; rytų kryptimi – Ketūnai (Mažeikių raj.) 9 kilometrai; pietryčių kryptimi – Užmarkija (Telšių raj.) 13 kilometrų.

Seda ir kaimų ruožas, buvęs į šiaurę palei Varduvos upę iki Repšių kaimo, Grūstės valsčiui nepriklausė.

Tiems, kurie domisi dingusio Grūstės valsčiaus

Bareikių miesto istorija, svarbi Apuolės vaitystė. 1568 m. rugpjūčio 5 d. privilegijoje šios vaitystės kaimai išvardinti tokia tvarka: Žovidžiai, Gonaičiai, Kaukolikai, Juknaičiai, Bareikiai (*Борейково*), Medsėdžiai, o gružio 9 d. rašte: Žoduidaičiai (*Žoduidaycie*), Gonaičiai, Kaukolikai, Juknaičiai, Medsėžiai, miestas Bareikiai vėl išnuomojamas (*opidumq Borayki nouiter locatu*). Žovidžiai ar Žoduidaičiai tai tikriausiai kaimas, XVII amžiuje pradėtas vadinti Ylakiais.

Išlikę originalūs Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto raštai pagrindžia žmonių kalbas ir daugelio autorių nuomonę, kad Bareikių miestas buvo į pietvakarius nuo Ylakų, vietovėje tarp Kaukolikų, Gonaičių ir Medsėdžių kaimų (Skuodo raj.). Manoma, kad Bareikių miestą įkūrė Jonas Chodkevičius, o gal ir

(Nuketla į 14 p.)

1918 m. žemėlapis „Seda in topographic maps“ fragmentas, kuriame matosi buvę Grūstės valsčiaus Grūstės vaitystės kaimai Grūstė, Žadeikiai, Dągiai ir jų aplinka

jo tėvas Jeronimas Chodkevičius. Jeronimas Chodkevičius buvo Žemaičių seniūnas 1545–1561 m., o Jonas Chodkevičius šias pareigas ėjo 1563–1579 m.

Po Jono Chodkevičiaus mirties (1579 m.) Grūstės valsčiaus valdos atiteko jo sūnui Jonui Karoliui Chodkevičiui, kuris vėliau tapo garsiu karvedžiu, statė Kretingą, įsteigė jėzuitų kolegiją Kražiuose.

Tolimesnį Grūstės valsčiaus ir Bareikių miesto likimą iš dalies liudija ši citata: „1596 m. J. K. Chodkevičius užstatė už 2 000 kapų lietuviškų grašių skolą Žemaičių vyskupystės kapitulai bei seminarijai Telšių pavieto Grūstės valsčiuje Ketūnų, Rumšaičių, Šerkšnėnų ir Uikių kaimus. Šios valdos taip ir nebegrižo jų savininkui“ (Kiaupienė J., „Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.“, Vilnius, 1988.). Pasikeitus turto savininkams, dažnai pasikeičia ir planai, kaip jį naudoti. Tikėtina, kad Bareikių miestas, praradęs savo šeimininko dėmesį, išnyko savaime, be švedų pastangų (viena iš versijų yra, kad miestą sugriovė švedai), kaip dabar mūsų akyse nyksta ir dalis praeityje klestėjusių dvarų sodybų.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Kanarskas J., „Chodkevičiai (Katkevičiai)“, *Žemaičių žemė*. Prieiga per internetą: <https://byt.lt/UoQQq>.

2. Kiaupienė J., *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.*, Vilnius, 1988: <https://byt.lt/fyTvB>.

3. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto privilegija, kuria Žemaičių seniūnui Jonui Chodkevičiui dovanojama Ginteliškės ir Grūstės valsčius Žemaitijoje su 91 kaimu. 1568-08-05: <https://byt.lt/TIVAk>.

4. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto raštas, kuriuo Jonui Chodkevičiui dovanojamas didelis Grūstės valsčius Žemaitijoje. 1568-12-09: <https://byt.lt/m0vvA>.

5. „Valakų reforma“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://byt.lt/EZV7J>.

6. *Vilniaus viešosios bibliotekos rankraščių skyrius* [pirmas leidimas], Vilnius, 1871: <https://byt.lt/Y9XV8>.

7. *Vikipedija*, „Seda in topographic maps“ (Žemėlapis K17. Seda, 1918): <https://byt.lt/d53rm>.

Dailininkas KAZYS VARNELIS (1917–2010)

Parengė Gintautas ČIŽIŪNAS

Kazys Varnelis apie 2006-uosius metus. Danutės Mukienės nuotrauka

Kazys Varnelis – tapytojas, skulptorius, vėlyvojo modernizmo atstovas, vienas iš abstrakčiosios raiškos pradininkų lietuvių dailėje, profesorius (1973), Vilniaus dailės akademijos garbės daktaras (1993), kolekcininkas, bibliofilas, JAV architekto Kazio Varnelio tėvas. Jis gimė 1917 m. lapkričio 25 d. Alsėdžiuose (Plungės raj.) Žemaitijoje garsaus liaudies menininko, tapytojo, skulptoriaus, dievdirbio Kazimiero Varnelio (1871–1845) ir talentingos audėjos Teofilės Domarkaitės-Varnelienės šeimoje.

Kazys vaikystėje tapyti, drožinėti mokėsi stebėdamas, kaip dirba tėvas. Dailę pradėjo studijuoti Kauno meno mokykloje. Ten, vadovaujamas dailininko Stasio Ušinsko (1905–1974), 1941 m. baigė Dekoratyvinės tapybos studiją. Tuo laikotarpiu jis

per atostogas dalyvaudavo studentų ekspedicijose. Vykstant joms piešdavo, fotografuodavo ir rinkdavo liaudies meno dirbinius muziejams. Tada jis susidomėjo kolekcionavimu. Baigęs studijas kurį laiką dirbo piešimo mokytoju, Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės instituto instruktoriumi, 1941–1943 m. vadovavo Kauno mieste veikusiam Bažnytinio meno muziejui.

Savo kūrybinio kelio pradžioje – prieškario ir karo metais – domėjosi Art deco („*Arts Décoratifs*“) stiliumi ir sukūrė šio stiliaus bei kubizmo, konstruktvizmo bruožų turėjusių piešinių, figūrinių kompozicijų, tarp jų ir istoriniam bataliniam žanrui priskiriamą paveikslų ciklą „Rūdavos kautynės“ (1938 m.), įtaigiai perteikusį 1370 m. netoli Karaliaučiaus vykusio ir įvairių autorių aprašyto Rūdavos mūšio, kuriame dalyvavo LDK valdovai Algirdas, Kęstutis, Vytautas ir Jogaila, vaizdus.

Susiklosčius palankioms aplinkybėms, pasiėmęs savo vertingiausias kūrinius, Kazys 1943 m. išvyko į Austriją.

K. Varnelis. Nekaltojo Prasiidėjimo seserų vienuolyno Putname (CT) koplyčia. 1952 m. Nuotrauka iš leidinio „Draugas“ (2021 m. kovo 24 d. numeris). Adresas internete: <https://www.draugas.org/parodoje-begalybes-link-dar-nematyti-kazio-varnelio-piesiniai-ir-eskizai/>

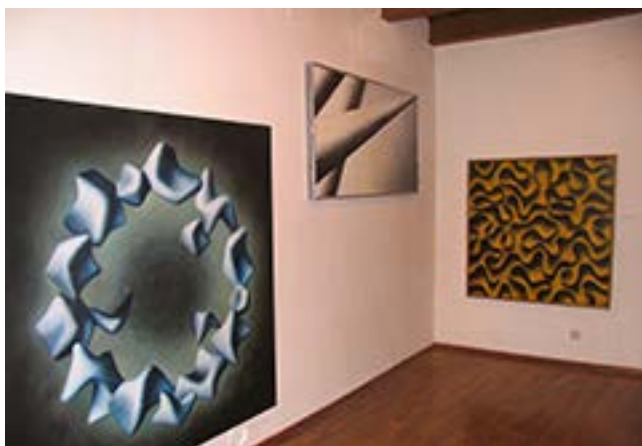
Vienos dailės akademijoje 1943–1945 m. stažavosi pas austrų tapytoją ir meno pedagogą Herbertą Dimmelį (*Herbert Dimmel*, 1894–1980).

1946–1949 m. K. Varnelis gyveno Vokietijoje, 1948 m. buvo Pasaulio lietuvių dailininkų ir architektų sąjungos valdybos narys.

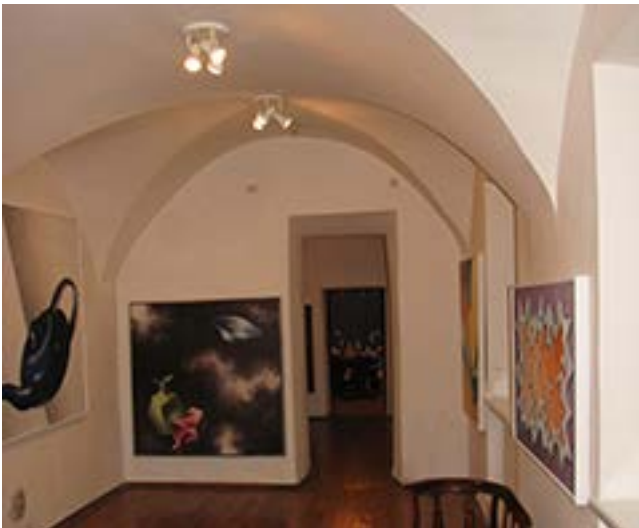
Lemtingu jo gyvenime tapo Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemės sostinėje Štutgarte (*Stuttgart*) įvykęs susitikimas su gydytoju, modernaus meno kolekcininku, kino veikėju Ottomaru Domnicku (*Ottomar Wolfgang Johannes Domnick*, 1907–1989), kuris jį paskatino daugiau dėmesio skirti naujausiomis meno tendencijomis ir kolekcionuoti kultūros vertybes.

1949 m. K. Varnelis persikėlė gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas, įsikūrė Čikagos mieste (*Chicago*) ir ten tais pačiais metais įsteigė bažnytinio meno dirbtuves. Čia jis Čikagos, Klivlando, Putnamo lietuvių katali-

(Nukelta į 16 p.)

Kazio Varnelio kūriniai K. Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

Kazio Varnelio kūriniai K. Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

kų bažnyčioms sukūrė nemažai vitražų, altorių, Kryžiaus kelio stočių, kitų interjero detalių. Netruko jis įsijungti ir į Čikagos lietuvių kultūrinį gyvenimą, tapo čia kūrusių dailininkų bendruomenės nariu.

1951 m. K. Varnelis pradėjo tapyti abstrakčias kompozicijas. Nuo 1958-ųjų jis dalyvavo grupinėse dailės kūrinių parodose, o vėliau (nuo XXa. 8deš.) jau rengė ir personalines kūrybos parodas.

Jos yra vykusios Čikagoje (1970 m.); 1974 m. – Milvokyje (*Milwaukee*); 1975 m. – Ajovijoje (*Iowa City*). Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, jos buvo pradėtos rengti ir Lietuvoje: 2005 m. – Druskininkuose; 1988, 2002 m. – Vilniuje. Dvi dailininko kūrybos parodos 2017 ir 2023 m. Vilniuje surengtos jau po jo mirties.

1968 –1979 m. K. Varnelis buvo Čikagos kole-

Ekspонатai iš Kazio Varnelio surinktų ir Lietuvai padovanotų kolekcijų Kazio Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

džo dailės dėstytojas. 1973 m. čia jam buvo suteiktas profesoriaus vardas.

XX a. 7-ojo dešimtmečio viduryje K. Varnelio kūryboje pradėjo dominuoti minimalizmas. Šio laikotarpio darbuose ritmiškai pasikartoja geometrinės formos, dominuoja dvispalvis koloritas. Tai ryšku jo paveiksluose „Pulsuojantys segmentai“ (1967m.). „Ritmo refleksijos“ (1968 m.). Pasak tyrinėtojų, šis periodas buvo ypač svarbus dailininko kūryboje: susiformavo originalus jo tapybos stilius, vienijantis konstruktyvizmo, minimalizmo ir optinės dailės elementus. Tuo laikotarpiu K. Varnelis tapo ir vienu iš Čikagos moderniojo meno lyderių. Vėliau, jau 8 dešimtmetyje, dailininkas savo kūrinuose vis daugiau dėmesio ėmė skirti oparto raiškai,

cilindro motyvams. Tarp tokių darbų yra kompozicijos „Utopija“, „Vibrato“ (abu 1972 m.), „Mėlynasis asambliažas“, „Oktagonas“ (abu 1973m.). Dar vėliau, 9 dešimtmetyje, jis kartu su geometrinėmis abstrakcijomis jau kūrė ir biomorfinių formų abstrakcijas. Tuo laikotarpiu tapo laisvesnė jo paveikslų plastinė kalba, atsirado architektūrinių motyvų, organinės kilmės formų. Tarp tokių kūrinių yra „Utopija II“ (1984 m.), „Ka“ (1987 m.), „Didžioji kompozicija“ (1989–1997 m.), ciklas „Pasivaikščiojimai“ (1989–1999). Dažniausiai jis tapydavo akrilo dažais ant drobės. K. Varnelis yra sukūręs ir natiurmortų, minimalistinių skulptūrų iš medžio.

Didžiausio pripažinimo sulaukė jo dekoratyvūs,
(Nukelta į 18 p.)

Viršuje ir kairėje – Kazio Varnelio surinktų knygų bibliotekos, Kazio Varnelio namuose-muziejuje, fragmentai. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

Iš kairės: eksponatai iš Kazio Varnelio surinktų dailės kolekcijų Kazio Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m.; Lietuvos literatūros ir meno tyrinėtoja, humanitarinių mokslų daktarė Irena Kostkevičiūtė (1927–2007) ir dailininkas Kazys Varnelis (2010) Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje 2006 metais. D. Mukienės nuotraukos

abstrakcionistiniai, geometrizuotų formų kūriniai, kurie perteikia optinę trijų matavimų iliuziją. Daugelyje K. Varnelio kūrinių yra ryški gimtojo žemaičių krašto tradicinio liaudies meno ir spalvų įtaka. Kai kurie jo kūriniai savitai perteikia žemaičių raštų subtilumą ir grožį.

Dabar didžioji dalis K. Varnelio sukurtų darbų saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Jų turi ir Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Žemaičių dailės muziejus, Guggenheimo muziejus Niujorke, Šiuolaikinio meno muziejus Čikagoje ir keletas

kitų pasaulyje žinomų muziejų. Meniniko darbų yra ir privačiose kolekcijose.

K. Varnelis daug dėmesio skirdavo kolekcionavimui. Gyvendamas JAV jis sukaupe dideles ir itin vertingas meno kūrinių, tarp jų Vakarų Europos senosios grafikos, tapybos, skulptūros, baldų, Tolumųjų Rytų meno, kolekcijas, didžiulę knygų biblioteką ir žemėlapių rinkinį. Daugiausiai kaupė lituanistiką. Šioje srityje buvo profesionalas, menkaverčiai darbai į jo rinkinius nepatekdavo. Ekspozitai pas jį keliaudavo iš įvairių pasaulio šalių.

1978 m. Kazio ir Gabrielės Varnelių šeimai per-

sikėlus gyventi į kitą JAV pakraštį – vakarų Masačusetso (*Massachusetts*) Stokbridžo mieste esančią Villa Virginia sodybą, jų namai tapo panašūs į muziejų, kuriuose apsilankęs galėjai pamatyti didelę dalį K. Varnelio surinktų meno vertybių, knygų ir žemėlapių bei jo paties kūrinių.

Dailininkas bendradarbiavo spaudoje. Jis yra paskelbęs straipsnių apie M. K. Čiurlionio ir savo paties kūrybą, straipsnių kitomis temomis.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, K. ir G. Varneliai nutarė sugrįžti gyventi į Lietuvą ir jai padovanoti savo sukauptas kultūros vertybių kolekcijas bei paties K. Varnelio kūrinių su sąlyga, jei Vilniuje bus skirtos šioms vertybėms saugoti, eksponuoti ir dailininko šeimai gyventi tinkamos patalpos. Tokias Vilniaus miesto taryba K. Varneliui skyrė 1993 m. Vilniaus senamiestyje, šalia miesto rotušės, t. y. vadinamuosius Mažosios gildijos ir Masalskio namus (adresas: Didžioji g. 26). Padedant Lietuvos kultūros ministerijai, Lietuvos nacionaliniam muziejui, šios patalpos buvo suremontuotos ir pritaikytos muziejinei veiklai bei dailininko šeimos gyvenimui. 1997 m. K. ir G. Varneliai sugrįžo gyventi į Lietuvą, o jau kitais metais, 1998-aisiais, Kazio Varnelio namai-muziejus (Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicinis padalinys) atvėrė duris lankytojams. Tai buvo pirmasis kolekcininko muziejus Lietuvoje ir vienintelis menai skirtas Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys.

Dailininko valia, jis iš pradžių buvo pusiau uždaras. Anksčiau, norint patekti į šį muziejų, apie vizitą reikėdavo pranešti ir dėl jo susitarti iš anksto telefonu. Lankytojus pasitikdavo, ekskursijas pravedavo muziejaus darbuotojai. Dailininkas tapydavo, kita kūrybine veikla užsiimdavo tame pačiame pastate jam įrengtoje kūrybinėje studijoje.

Muziejuje esančiose ekspozicinėse salėse (jų čia daugiau negu 40) lankytojai turėdavo galimybę susipažinti su K. Varnelio kūryba, jo garsiosiomis optinio meno kompozicijomis, surinktomis vertingomis Vakarų Europos skulptūros ir tapybos, senosios grafikos, istorinių baldų, žemė-

Viršuje ir kairėje – dailininko studijos fragmentai Kazio Varnelio namuose-muziejuje. 2009 m. D. Mukienės nuotraukos

lapių, Tolimųjų Rytų meno kolekcijomis, turtinga, senųjų knygų biblioteka, kurioje apie 10 tūkstančių knygų.

Dabar muziejus veikia trečiadieniais–penktadieniais nuo 10 iki 18 valandos. Bilietą įsigiję lankytojai gali savarankiškai aplankyti 14 iš 34 muziejaus ekspozicinių salių. Likusi muziejaus dalis lankoma tik su gidu, užsisakius ekskursiją. Jos būna apžvalginės (iki 1,5 val. trukmės) ir išplėstinės, kai aplankoma biblioteka ir dailininko studija (iki 2 val.). Išsami informacija apie tai pateikiama Lietuvos nacionalinio muziejaus interneto svetainėje adresu: <https://lnm.lt/muziejai/kazio-varnelio-namai-muziejus>.

K. Varnelio kūryba ir jo kultūrinė veikla 1969 m. ir 1974 m. įvertinta Čikagos dailės instituto Vielehr premija, o 1975 m. dailininkui skirta prestižinė Nacionalinė meno fondo stipendija (*National Endowment for the Arts*). 1997 m. – Pasaulio lietuvių bendruomenės dailės fondo premija. Už nuopelnus Lietuvai K. Varnelis 1998 m.

(Nukelta į 20 p.)

apdovanotas Gedimino ordino Riterio kryžiumi, o 2007-aisiais – Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro kryžiumi. 2000 m. jam įteikta Vilniaus miesto tarybos skiriama Šv. Kristoforo statulėlė.

Kazys Varnelis mirė 2010 m. spalio 29 d. Vilniuje. Jis palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje. Čia 2015 m. amžinam poilsiui atgulė ir jo žmonos Gabrielės palaikai.

NAMAS, KURIAME VEIKIA KAZIO VARNELIO NAMAI-MUZIEJUS

Atskiro apsilankymo muziejuje verta pažintis su patalpomis, kuriose eksponuojama K. Varnelio kūryba bei jo surinktos vertingos kolekcijos. Daugelis apsilankę šiame muziejuje, sako, kad jis primena įspūdingais meno kūrinių papildytą šventovę.

Muziejui skirti dviejų aukštų XV amžiaus pradžia–XVII amžiumi datuojamo Vilniaus gotikos ir renesanso stiliaus bruožų turinčio statinio fasadinė pusė – Didžiojoje gatvėje. Čia – pagrindinis įėjimas į muziejų bei pirmojo ir antrojo aukšto vakarų pusėje šviečiantys langai. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad namas visai nedidelis, bet, psižvalgius po vidų paaiškėja, kad šis per dvi posesijas išsidėstęs net keliasdešimt kambarių turintis iš vakarų į rytus einantis statinys – lyg koks didžiulis išsiraizgęs labirintas. Jis suformuotas iš anksčiau buvusių dviejų atskirų, pasak tyrėjų, net 10 kartų savo išvaizdą keitusių, atnaujintų ir plėstų pastatų, t. y. Mažosios gildijos ir vadinamojo Masalskio arba Pirklio namo. Juose stebina išlikusios nišinės, skliautuotos patalpos, senosios architektūros detalės, autentiška virenė, gotikinis tualetas, įspūdingi gotikiniai rūšiai.

Mažosios gildijos namas datuojamas XIV a. pab.–XV a. pradžia. Iš pradžių jis priklausė pirkliai Mamoničių giminei, vėliau – Maksimovičiams. Jie šį namą ar jo dalį 1608 m. perleido dešimčiai Vilniaus miesto pirkliai. XVII a. pab.–XIX a. pr. pastatas priklausė bazilijonams, vėliau – stačiatikių Šventosios Dvasios vienuolynui. Čia yra veikusios amatininkų dirbtuvėlės, įvairios užkeigos ir krautuvių, buvo sandėliuojamos prekės, spėjama, kad antrajame aukšte kurį laiką buvo pirkliai viešbutis.

Masalskių / Pirklių namas, kurio šeimininkai yra buvę Masalskiai, Tšėčiakai, Davidovičiai, Domanskiai, pastatytas XVI–XVII amžių sandūroje. Ilgą laiką jo antrasis aukštas buvo pritaikytas gy-

Vilniaus Didžiosios gatvės fragmentas. Dešinėje – pastatas, kuriame veikia Kazio Varnelio namai-muziejus. D. Mukienės nuotrauka

venamosioms patalpoms, o pirmajame aukšte veikė parduotuvės, vaistinė. Pastatą 1749 m. didžiojo Vilniaus gaisro metu stipriai nuniokojo ugnis, bet vėliau jis buvo atstatytas.

KAZIO VARNELIO KŪRINIAI PALANGOS BURMISTRO JONO ŠLIŪPO MUZIEJUJE

2023 m. lapkričio 8 d. po remonto Palangoje vėl pradėjęs veikti Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicinis padalinys Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus (adresas: Vytauto gatvė 23A) pakvietė į čia surengtą parodą „Tapatybė ir forma. Kazio Varnelio kūryba Jono Šliūpo muziejuje“. Anonsuodamas ją muziejus rašė, kad šiai parodai iš Vilniaus atvežti „rinktiniai Kazio Varnelio namų-muziejaus eksponatai – paties Kazio Varnelio oparto kūriniai ir muziejaus fonduose saugomi etnografinės tekstilės artefaktai.“

Eksponuojant Varnelio kūrybą Šliūpo muziejuje aktualizuotos dvi iškilios su Žemaitija tiesiogiai susijusios, kurį laiką JAV gyvenusios asmenybės – iš Plungės rajono Alsėdžių miestelio kilęs dailininkas, kolekcininkas, bibliofilas Kazys Varnelis (1917–2010) ir jau minėtas Jonas Šliūpas.

Muziejinių pasirinkimas tame pačiame muziejuje eksponuoti Kazio Varnelio kūrybą ir tautodailę nėra atsitiktinis, nes tautodailė Kazio Varnelio kūrybai padarė nemažą įtaką, tad dažnai šio menininko oparto meno ištakų reikia ieškoti audėjų raštuose. K. Varnelio kūrinių ryšys su liaudies menu kyla iš šeimos: dailininko tėvas Kazimieras Varnelis

Parodos „Tapatybė ir forma. Kazio Varnelio kūryba Jono Šliūpo muziejuje“ fragmentai ir eksponatai. Augustino Bėkštos nuotraukos

(1871–1945) buvo žinomas liaudies meistras, o mama Teofilė Domarkaitė-Varnelienė – Alsėdžių apylinkėse garsėjo kaip talentinga audėja. Negana to, pats K. Varnelis yra sakęs, kad jaučiasi artimas anoniminiams dailininkams, kurie amžiams bėgant kartojo tuos pačius ornamentus tūkstančius kartų, ir kartu tikintis dialogu su praeitimi bei kūrybos nenutrūkstama evoliucija. Taigi paroda „Tapatybė ir forma“ – bandymas vizualizuoti šias garsaus menininko mintis ir atrasti kažką bendra tarp modernaus menininko darbų ir dažnai bevardžio, kolektyvine kūryba paremto liaudies meno, užduoti klausimą, ar šimtmečius mūsų kultūroje įsitvirtinusi profesionalaus ir populiariojo meno skirtis vis dar aktuali, ar vis dėlto galima rasti sąsajų tarp šių, atrodytų, skirtingų kūrybos polių ir išvelgti bendrą evoliucijos giją.

Šalia K. Varnelio žymiausių XX a. 7–8 dešimtmečių optinių kompozicijų, sukeliančių gilumos,

judėjimo, pulsavimo, mirgėjimo įspūdį, sujungiančių atskiras ritmiškai besikartojančias geometrines figūras į raibuliuojančius raštus, galima pamatyti sodrius dvispalvius audinius, atliepančius to laikotarpio Varnelio tapybą. Galiausiai įvairių audinių mozaika leidžia susikoncentruoti į drobių fragmentus ir pasigrožėti geometrinių raštų, audimo technikų įvairove.

Šia paroda muziejininkai nori priminti ne tik apie dvi iškilias asmenybes – Joną Šliūpą ir Kazį Varnelį, kad ir skirtingais laikotarpiais puoselėjusias lietuvių bei savo šaknis išėivijoje, bet ir atkreipti lankytojų dėmesį į unikalų Jono Šliūpo muziejaus pastatą – medinę vilą, dar XIX a. pabaigoje statytą grafų Tiškevičių, ir pabandyti interpretuoti Kazio Varnelio idėją namų erdvę paversti muziejumi, ką dailininkas darė su savo namais.“

Specialiai šiai parodai buvo parengta naujų edukacinių užsiėimų. 2024 m. sausio mėnesį po parodą pradėtos vesti teminės ekskursijos.

Liaudies meistras Kazimieras Varnelis (1871–1945)

Parengė Danguolė ŽELVYTĖ

Kazimieras Varnelis – liaudies menininkas, tapytojas, skulptorius, dailininko, kolekcininko, bibliofilo, pedagogo, profesoriaus, Vilniaus dailės akademijos garbės daktaro Kazio Varnelio (1917–2010) tėvas. Jis gimė 1871 m. tuometinės Telšių apskrities Alsėdžių valsčiaus žemaičių ūkininkų šeimoje. Lankė vietinę pradžios mokyklą. Nuo mažens mėgo piešti, drožinėti, skaityti knygas. Paaugęs Žemaitijoje pradėjo garsėti kaip talentingas liaudies menininkas – tapytojas, sieninės polichromijos meistras, tad buvo kviečiamas dekoruoti Žemaitijos bažnyčias, tapydamo joms paveikslus, o vėliau kurdavo ir skulptūras.

Buvo vedęs Teofilę Domarkaitę. Jie turėjo 5 ha žemės, namelį. Ūkiu dažniausiai rūpindavosi žmona, o Kazimieras užsiimdavo kūryba. Ji tais laikais sotaus gyvenimo šeimai negarantavo, tad dailininkas kuriam laikui buvo išvykęs ieškoti laimės į Ameriką, ten 1913–1914 m. dirbo geležinkelio stotyje kroviku.

Didelė nelaimė šeimą ištiko 1918–1919 m. siaučiant gripo epidemijai. Tada mirė keturi Teofilės ir Kazimiero Varnelių vaikai. Liko gyvas tik mažiausias sūnelis – 1917 m. gimęs Kazys. Jis anksti susidomėjo menu ir tapo pasaulyje žinomu dailininku.

Sugrįžęs Amerikos į Lietuvą K. Varnelis daug laiko skirdavo medžio drožybai ir pradėjo garsėti kaip dievdirbys. Jo sukurtos šventųjų skulptūrėlės būdavo pašventinamos kunigo ir pasklisdavo po Alsėdžių ir tolesnes apylinkes. Jose ryški profesionali meno įtaka – tikroviškai pavaizduoti šventųjų veido bruožai, gerai perteikta žmogaus kūno judesių plastika.

Vertinga K. Varnelio kūrinių kolekcija saugoma Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, jo darbų yra ir Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, kt. Dailininko sieninės tapybos paveikslas puošia Žemaičių Kalvarijos septynioliktąją koplyčią. Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomas K. Varnelio sukurtas Užgavėnių kaukių kompleksas.

Nutraukose – liaudies meistro Kazimiero Varnelio sukurtos medžio skulptūrėlės. Iš viršaus: skulptūrų kompleksas „Šv. Izidorius“. 1893 m. LNDM, LV 89/4a-f; „Šv. Jurgis“. XIX a. pab.–XX a. I p. LNDM, LM 2471

Kunigas, monsinjoras Vincentas Vėlavičius (1914–1970)

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

2024 m. vasario 15 d. sukanka 110 metų kaip buvusios Telšių apskrities Pavandenės kaime (dabar Telšių rajono teritorija) 1914 m. vasario 15 d. gimė kunigas, monsinjoras (1989 m.), pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui dalyvis, tikinčiųjų ir pilietinių teisių gynėjas Vincentas Vėlavičius.

Jis augo gausioje, net dešimt vaikų turėjusioje Antano Vyliaus ir ir Praksedos Vylienės (Stogytės) šeimoje. Kartu su juo buvo penkios seserys (Zita, Genovaitė, Prakseda, Marytė, Juzytė) ir keturi broliai (Ignas, Antanas, Pranas, Kazimieras). Tėvai visą laiką daug dėmesio skyrė vaikų katalikiškam auklėjimui ir išmokslinimui.

Vincentas, baigęs Telšių pradžios mokyklą, toliau žinias gilino Kelmės rajono Kražių miestelyje veikusioje gimnazijoje. Tėvai jam buvo didžiulis autoritetas. Jis žinojo, jog vaikystėje, kai sunkiai sirgo, mama Dievui buvo pasižadėjusi, kad sūnus, jei tik išgis, taps kunigu. Tokį pašaukimą nuo mažens jau-tė ir pats Vincentas, todėl, baigęs Kražių gimnaziją, nuo 1931-ųjų mokslą tęsė Telšių kunigų seminarijoje, kur jam dėl puikaus charakterio savybių prigi-jo „Saulėlės“ vardas. Jis jį lydėjo visą amžių.

Į kunigus V. Vėlavičių iššventino Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Telšių vyskupas Justinas Staugaitis (1866–1943) 1938 m. balandžio 16 d.

Tapęs kunigu, Vincentas iš pradžių buvo paskirtas eiti vikaro pareigas į Tauragės rajono Gaurės šv. arkangelo Mykolo bažnyčią. Kurį laiką dirbo ir Telšiuose, vėliau ėjo klebono pareigas Kretingos rajono Laukžemės šv. apaštalo Andriejaus parapijoje, Vilkyskių šv. Onos katalikų parapijoje (Pagėgių sav.) ir Klykolių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijoje (Akmenės raj.). Visur, kur jis būdavo paskiriamas dirbti, aktyviai įsijungdavo į bendruomenės gyvenimą, daug dėmesio skirdavo katalikiškam jaunimui, dalyvaudavo jaunųjų krikščionių demokratų veikloje, jiems vadovaudavo.

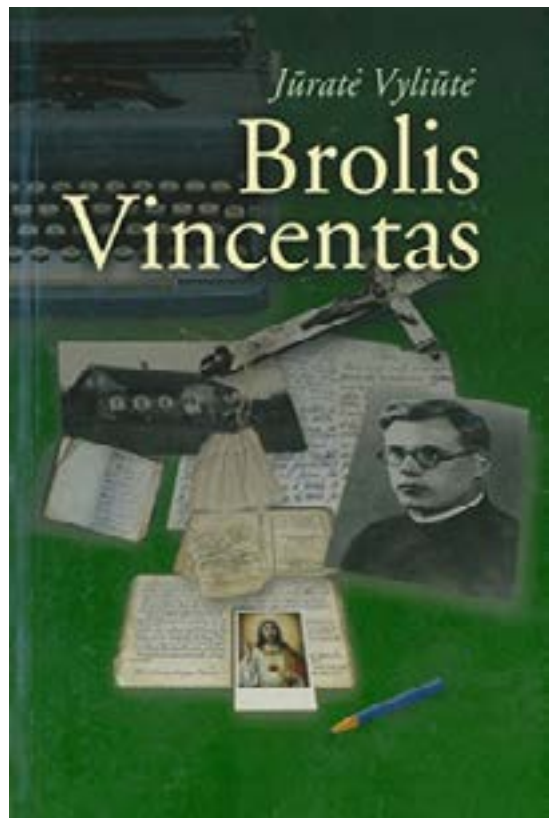

Kunigas, monsinjoras Vincentas Vėlavičius (1914–1970). Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Antrojo pasaulinio karo metais, kai Lietuvą okupavo naciai, Vincentas, klebonavo Laukžemėje. Savo brolio – Lietuvos karo aviacijos kapitono Igno Vyliaus (1904–1946) – padedamas, įsijungė į antinacinio pogrindžio veiklą, Laukžemės klebonijoje įkūrė ryšių punktą, kaip ir jo brolis tapo Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto nariu.

Pasibaigus karui, palaikė ryšius su žemaičių partizanais ir jiems padėjo. Sovietų valdžia jį pradėjo persekioti, vertė bendradarbiauti su saugumiečiais. Tai daryti jis atsisakė. Suprasdamas, kad gali būti suimtas, nutarė slapstytis. 1947 m. rugsėjo mėnesį jis pasikeitė pavardę ir pradėjo kunigauti Kazlų Rūdos Švč. Jėzaus Širdies parapijoje. Čia saugumiečiai Vincen-tą susekė ir jį 1948 m. gegužės 4 d. suėmė. Tų pačių metų liepos 31 d. SSRS MGB Ypatingojo pasitarimo nutarimu kunigas buvo nuteisėtas 10-iai metų lagerio. Iš pradžių jis buvo išvežtas į Komiją. Kalėjo In-toje, Abezėje ir Mordovijos Javase, kur dirbo medžių krovėju, kūrniku, elektriku, šaltkalviu, o laisvu nuo

(Nukelta į 24 p.)

2003 m. Katalikų akademijos išleistos Jūratės Vyliūtės knygos „Brolis Vincentas“ (apybraižos apie monsinjorą Vincentą Vėlavičių) viršelis

Kunigo, monsinjoro Vincento Vėlavičiaus kapas Telšių Mažosios bažnyčios šventoriuje. Edvino Bružo nuotrauka

darbo laiku tęsė pastoracinį darbą – klausydavo išpažinčių, sekmadieniais barakuose laikydavo šv. Mišias, dalydavo šv. Komuniją, skleidė tikėjimo tiesas, lankydavo ligonius.

1956 m. V. Vėlavičius buvo amnestuotas ir tų pačių metų liepos 28 d. paleistas iš lagerio. Sugrįžęs į Lietuvą tapo Lenkimų šv. Onos parapijos (Skuodo raj.) klebonu. Šias pareigas ėjo 1956–1970 metais, o tada tapo Skaudvilės Šv. Kryžiaus bažnyčios (Tauragės raj.) klebonu. Skaudvilėje jis vėl įsijungė į visuomeninę veiklą, subūrė Eucharistijos bičiulių jaunimo grupelę, slapta rengė vaikus Pirmajai Komunijai, rinko parašus po įvairiais sovietinės valdžios institucijoms adresuotais pareiškimais dėl tikinčiųjų persekiojimo. Bendradarbiavo ir pogrindžio spaudoje, rinko jai informaciją apie tikinčiųjų persekiojimą Žemaitijoje ir ją teikė „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ leidėjams, kartu su vienuole seserimi Aldona Mantvilaite padėjo dauginti ir platinti šį leidinį.

V. Vėlavičiaus namuose dažnai galėjai sutikti sovietmečiu persiekiotų disidentų ir pogrindyje veikusių kunigų. Jis bendravo su kun. Alfonsu Svarinsku (1925–2014), kartu su juo bei kunigais Sigitu Tamkevičiumi, Juozu Zdebskiu (1929–1986) ir Jonu Kaunecku 1978 m. įkūrė Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą (TTGKK), pasirašydavo dokumentus, adresuotus įvairioms tarptautinėms organizacijoms ir sovietų valdžios institucijoms. Visus tuos metus jis nuolat buvo sovietų saugumiečių dėmesio akiratyje.

1983 m. kun. V. Vėlavičius tapo Telšių katedros altariistu. Žemaičių sostinėje gyveno iki pat savo saulėlydžio. Visus tuos metus dalyvavo kunigų pogrindinėje veikloje, rinkdavo informaciją apie kunigų persekiojimus, rengdavo tikinčiųjų priespaudą ir diskriminaciją liudijančias sklaidai skirtas informacijas. Lietuvoje prasidėjus Atgimimui, įsijungė į politinę veiklą, dalyvavo atkuriant Lietuvos krikščionių demokratų partiją.

1989 m. liepos 14 d. popiežius Jonas Paulius II V. Vėlavičiui suteikė monsinjoro titulą.

Mirė monsinjoras, kunigas V. Vėlavičius 1997 m. vasario 21 d. Telšiuose. Jis palaidotas Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios šventoriuje.

V. Vėlavičius po mirties Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 m. vasario 1 d. dekretu apdovanotas 4-ojo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius).

Tekstas parengtas pagal Vilmos Juozevičiūtės informaciją, viešinamą interneto svetainėje <http://genocid.lt> ir „Visuotinė lietuvių enciklopedijoje“: <https://www.vle.lt/straipsnis/vincentas-velavicius/> skelbiamus faktus

Draugams lemtinga buvusi 1944-ųjų spalio 7-oji

Parengė Ramunė LENKIMAITĖ

Šiomet sukanka 100 metų, kai gimė ir 10 metų kai mirė vienas žymiausių Lietuvos teatro ir kino aktorių, režisierių, Tarptautinės teatro akademijos akademikas (2002m.) Donatas Banionis (1924–2014).

2024-aisiais minime ir kitą sukaktį – sukanka 80 metų, kai frontui priartėjus prie Žemaičių Kalvarijos (Plungės raj.), žuvo kartu su D. Banioniu ir savo bičiuliais pasitraukti į Vakarų planavęs poetas, jauniausias lietuvių literatūros klasikas Vytautas Mačernis (1921–1944).

Donatas Banionis sukūrė daugiau kaip 100 vaidmenų teatre ir daugiau kaip 80 kine, daugelį metų reprezentavo Lietuvos kultūrą ir iki šiol yra gerai žinomas Lietuvoje ir daugelyje užsienio šalių. D. Banionio nuopelnai mūsų šalies kultūrai 1969 metais buvo įvertinti Lietuvos valstybinė premija, 1994 m. – Gedimino ordino Komandoro kryžiumi, 2004 m. – Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro didžiuoju kryžiumi. 2004 m. jam įteikta Tarptautinė premija „Baltijos žvaigždė“, 2008 m. – „Auksinė gervė“, o 2013 m. paskirta Lietuvos nacionalinė premija.

D. Banionis gimė 1924 m. balandžio 28 d. Kaune scenos meną mėgusioje Juozo Banionio (1890–1961) ir Onos Blažaitytės-Banionienės (1900–1977) šeimoje. Prie menininkų, kilusių iš Žemaitijos, jo nėra galimybės priskirti, bet jis su šiuo kraštu yra daug kuo susijęs ir, ko gero, nebus per daug pasakyti, kad čia jam buvo duotas šansas gyvenimą pradėti iš pradžių ir eiti jau pasirinktu menininko keliu, tapti iškiliumi teatro ir kino veikėju Lietuvoje.

***

Istorija, kurią pateikiame šioje publikacijoje,

Donatas Banionis (1924–2014). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://www.listal.com/viewimage/4872572>

prasidėjo Antrojo pasaulinio karo metais. D. Banionis, 1941-aisiais baigęs studijas Kauno amatų mokyklos Keramikos skyriuje, kuriame mokėsi nuo 1937-ųjų, įsikūrė Panevėžyje ir čia pradėjo lankyti Panevėžio dramos teatro vaidybos studiją, kuriai vadovavo iš Akmenės rajono kilęs aktorius ir režisierius Juozas Miltinis (1907–1994), 1940m. gruodžio mėnesį paskirtas naujai įsteigto Panevėžio dramos teatro aktoriumi, turinčiu teisę ir režisuoti spektaklius. Panevėžyje J. Miltinis ir D. Banionis tapo gerais bičiuliais.

1937–1940 m. Kauno keramikos amatų mokykloje mokėsi ir būsimasis aktorius bei režisierius Vaclovas Blėdis (1920–1999). Jis 1938–1940 m. Kaune lankė J. Miltinio vadovaujamą Darbo rūmų vaidybos studiją, o 1940 m. tapo Panevėžio dramos teatro aktoriumi, t. y. D. Banionio kolega.

Ketvirtasis šios istorijos herojus – iš Žemaitijos (Plungės rajono Žemaičių Kalvarijos seniūnijos Šarnelės kaimo) kilęs poetas Vytautas Mačernis (1921–1944).

Vytautas, 1939 m. baigęs Telšių gimnaziją, Kau-

(Nukelta į 26 p.)

Vytautas Mačernis (1921–1944). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

ne įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą studijuoti anglų kalbą ir literatūrą, greitai įsitraukė į šio universiteto dėstytojų Juozo Ereto ir Vinco Mykolaičio-Putino įsteigtos studentų ateitininkų „Šatrijos“ meno draugijos, anuo metu vadintos „rašytojų kalve“, veiklą. Jos nariai buvo ir Bernardas Brazdžionis, Antanas Vaičiulaitis, Kazys Bradūnas, Eugenijus Matuzevičius, Mamertas Indriliūnas, Bronius Krivickas, Alfonsas Čipkus (Nyka-Niliūnas), Vytauto žemietis ir draugas Paulius Jurkus bei daugelis kitų. Jie tapo gerais draugais ir daug laiko praleisdavo kartu. V. Mačernis Kaune ryšius palaikė, susibičiuliavo ir su kai kuriais kitais šiame mieste anuo metu studijavusiais, dirbusiais žemiečiais. Tarp jų buvo ir J. Miltinis, su kuriuo jis susipažino viename iš Telšiuose vykusių renginių.

Vytauto Didžiojo universitete Kaune savo studijas pradėjęs poetas, vertėjas Eugenijus Matuzevičius (1917–1994) yra palikęs tokius atsiminimus:

„Ypač suartėjome su Vytautu Mačerniu, kai pradėjau studijuoti. Tada mes – Paulius Jurkus [...] Kazys Bradūnas, Alfonsas Čipkus (Alfonsas Nyka-Niliūnas), Pranė Aukštikalnytė ir dar kai kurie draugavom. [...]“.

Lietuvai susigrąžinus Vilnių, Vytautas, kaip ir daugelis kitų jo bendramokslų, 1940 m. perėjo tęsti studijų į Vilniaus universitetą. Kai 1943 m. kovo 17 d. vokiečių okupacinė valdžia uždarė Lietuvos aukštąsias mokyklas, tarp jų ir Vilniaus universitetą, Vytautas dar kurį laiką liko gyventi Vilniuje. Į istoriją įsirašė tą 1943-ųjų rudenį Vilniaus Filharmonijos salėje vykęs, didelio kūrybinės visuomenės dėmesio sulaukęs poezijos vakaras, kuriame savo „Vizijas“ skaitė V. Mačernis. Jam užbaigus, salė atsistojo, pasigirdo ilgai netylantys plojimai. Tai buvo aukščiausias jaunojo menininko kūrybos įvertinimas.

Vytautas, bijodamas, jog gali būti suimtas vokiečių ir išsiųstas darbams į Vokietiją, nutarė laikinai, kol Universitetas bus atkurtas, apsistoti ir tolimesnėms studijoms rengtis, kūryba užsiimti savo tėviškėje.

Tiek mokydamasis Kaune, tiek ir Vilniuje, Vytautas į tėviškę atostogams dažnai sugrįždavo kartu su savo mokslo draugais. Tokia praktika anais laikais daugeliui buvo įprasata, ji daugelio žemaičių neužmiršta iki šiol.

Kairėje – Vytautas Mačernis (pirmas iš kairės) su draugais 1940 m. Fotografas nežinomas. Nuotraukos originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Šatrijėčiai draugai. Pirmoje eilėje iš dešinės: V. Mačernis, M. Indriliūnas, K. Bradūnas, P. Jurkus; antroje eilėje: B. Krivickas, E. Matuzevičius. Fotografas nežinomas. Originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Šarnelėje Mačernių ūkis buvo didelis. Vytautas ne itin mėgo žemės ūkio darbus, bet, atvykus į svečius draugams, su jais ne tik poilsiaudavo, dalindavosi naujienomis, diskutuodavo, bet ir padėdavo ūkyje. Čia jo draugai gaudavo ne tik nakvynę, bet būdavo ir pamaitinami. Atskirai jiems niekas maisto neruošdavo – ką valgė kiti šeimos nariai, tas būdavo patiekiamas ir Vytautui bei jo draugams.

Apie tokią ano meto kultūros žmonių bendrystę žinių Vilniuje 1982 m. balandžio 26 d. rašytuose prisiminimuose yra palikęs Antrojo pasaulinio karo metais su V. Mačerniu susitikdavęs dirigentas, smuikininkas, orkestrų vadovas prof. Saulius Sondeckis (1928–2016). Jis rašo:

„Su Vytautu Mačerniu susipažinau maždaug 1942 metais. Aš su tėvais gyvenau Šiauliuose. Kai Vytautas važinėdavo traukiniu į Vilnių, dažnokai ateidavo pas mus pernaktoti, nes tiesioginio traukinio iš Vilniaus į Telšius nebuvo.

Buvo labai kuklus, tylus. Jei jo neprakalbinsi, pats niekada pokalbio ir nepradės. Aš tada mokiausi muzikos mokykloje, todėl dažniausiai mes kalbėdavomės apie muziką. Atsimenu, jis buvo gerai susipažinęs su muzikos pasauliu. Ypač žavėdavosi Beethovenu.

Apsirengęs jis būdavo prastokai – atbrizgusios kelnės, švarkelis irgi atspurusiom rankovėm. Bet visi tada manė, kad nesirūpinimas savo išvaizda yra būdingas intelektualiams žmonėms.

Paskui man teko gyventi pas gimines Šašaičių kaime, netoli Varduvos miestelio. Tada man buvo 14–15 metų. Pas mano giminaičius rinkdavosi tuo metu Varduvos apylinkėse gyvenę intelektua-

Aktorius ir režisierius Juozas Miltinis (1907–1994) savo kūrybinio kelio pradžioje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://alchetron.com/Juozas-Miltinis>

lai – J. Miltinis, V. Blėdis, D. Banionis, dailininkas T. Valius – iš viso koks 15 žmonių. Jie diskutuodavo įvairiausiais klausimais – apie meną, literatūrą, politiką. Ypač buvo aktualus ideologinio apsisprendimo klausimas. Vytautas dažniausiai tose diskusijose nedalyvaudavo ir didelių susibūrimų nemėgdavo. Eidavome kartu maudytis į upelį, bet ir čia jis beveik niekada nebūdavo linksmas.

Aš nueidavau pas jį į Šarnelę pasiskolinti knygų. Jis turėjo didžiulę biblioteką. Knygų buvo įvairiausiomis kalbomis. Jis gerai mokėjo anglų, vokiečių, prancūzų, lenkų kalbas. Mačiau, kad skaitė Cervanteso „Don Kichotą“ ispanų kalba, lygindamas jį su Churgino lietuvišku vertimu. Vertė Cervanteso eilėraščius savo malonumui. [...]“.

Šiuos prisiminimus papildė 1982 m. gegužės 3 d. Kaune užrašyti pedagogo Jono Šukio atsiminimai:

„Sedos mokykloje mokiau du brolius Mačernius – Vladą ir Vytautą. [...] Vėl keliai susitiko karo metu Žemaičių Kalvarijoje.

(Nukelta į 28 p.)

Paulius Jurkus (1916–2004) jaunystėje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://alchetron.com/Paulius-Jurkus>

1944 m. vasarą vykome čia, į kaimą, praleisti vasaros atostogų. Tos atostogos užsitęsė dar viena mėnesį, kol frontas pajudėjo nuo Šiaulių. Sondeckių-Kazlauskų ūkyje Šašaičių kaime buvo tikra stovykla – daugybė žmonių [...]. Šarnelės kaime pas Mačernius buvo apsistoję ir negalėjo grįžti į Panevėžį artistai J. Miltinis, D. Banionis, B. Babkauskas. Visi buvome išalę, negalėjome judėti. Laukėme.

Neturėjome ką daryti. V. Mačernis ateidavo pas mus su artistais, dar iš miestelio atvykdavo Šančių gimnazijos mokytojas Paulius Jurkus, kalbininkas Juozas Jurkus. Sondeckių kieme susidarydavo jaunų judrių vyrų ir paauglių krepšinio komanda. Žaisdavome, juokaudavome, visai pamiršdami, kad čia pat frontas. Gyviems, sako, reikia gyventi. [...].“

J. Miltinis 1982 m. gegužės 15 d. Panevėžyje parašytuose savo atsiminimuose nurodo:

„1944 metais, dundant patrankoms, apie pusę vasaros neramiai, bet gana įdomiai teko praleisti Šarnelėje, poeto Vytauto Mačernio, tada dar Humanitarinių mokslų fakulteto studento, tėviškėje netoli Varduvos (šventosios Žemaičių Kalvarijos), senovinėje vienišoje sodyboje, apsuptoje medžių ir kalvų. Į Šarnelę atvyko ir dailininkas, puikus grafikas Telesforas Valius. Kartu su manimi dar glaudėsi Panevėžio dramos teatro aktoriai Vacys Blėdis ir Donatas Banionis. Vasara buvo saulėta, tik netoliese ėjo karas. Mes, penki viengungiai, rytais laukuose: pjovėme, grėbėme, į kupetas krovėme, tik nedainavome, nes patrankų dundėjimas ardė ritmą. Pavakariais, susėdę kur kalnelio nuožulnumoj po medžiais, paūksmėje, lyg kokie platonistai filosofavome, nustatynėdami santykių tarp idėjos ir daikto. Vytautas studijavo filosofiją ir visuose pašnekesiuose nejučiomis vis nukrypdamas į ją. Aš daugiau laikiausi meno pusės, man padėjo Telesforas, Vacys, iš mandagumo ar jausdamas dėkingumą šeimininkui blaškydavosi tarp dviejų aušrų – filosofijos ir meno, atiduodamas kartais pirmumą Vytautui. Donatas, kaip pats jauniausias, tylėdavo ar ką nors linksmesnio pamėgindavo įterpti.

Kartais kai kuriomis dienomis ir daugiau atsirasdavo pašnekovų ir gana iškalbingų. Tai Jurkai iš Varduvos. Nusisėdėdavę pereidavome į peripatetikus. Tik neturėjome Aristotelio nei panašaus ko, kas mums vaikščiodamas ir aiškintų, kas, pavyzdžiui, yra eupraksija met aretes – kaip gerai pragyventi ir išlikti doram.

Saulei nusileidus, išsimaudydavome netolimame ežere. Vakaraus, sugulę ant šieno, prapolemizuodavome apie visus menus iki paryčių. Būdavo ir kūrybinių valandėlių, kada Vytautas skaitydavo savo eilėraščius. Paskaitęs jis lyg nuliūdavo, panirdavo į vienišumo melancholiją, matyt, kurdavo toliau skverbdamasis į savo dvasios gelmes. Tada jo žvilgsnis, nefiksuojęs jokio objekto, likdavo įbestas kažkur į nežvelgiamą tolumą. Tada jis būdavo neprakalbinamas. Matyt, kaip Byronas prie Pyčio kapo poetiškai užsisvajojęs pasinerdavo į vizijų pasaulį, kur regėjo tai, kas jam tikriausiai kažkokiais simboliais šmėžavo apie artėjantį jo paties gyvenimo tragiškumą. Atbudęs iš savo vienišumo, užsidarymo, paskaitydavo savo eilėraščių – sonetą ar viziją. Jis skaitė ramiai, be jokio šablono, patosinio intonavimo, įprasto kai kuriems mūsų poetams, skaitantiems savo eilėraščius. Gilus semantinio substrato jausmas subanguodavo jo rit-

miniuose akcentuose. Atrodė, kad jis neskaito jų, bet autentiškai šiuo pat metu improvizuodamas kuria.

Kartais, skaitant sonetus, švysteldavo jo veide kažkokia lengva, atlaidi, sokratiška ironija. Gal kad mes sėdime tylūs tylūs ir, lyg viską aplink aprėpdami, atrodome įsigilinę.

Jo nedidelėje bibliotekoje buvo Kanto, Husserlio, Bergsono, Croce's originalų. Poezijos skyriuje – Baudelaire'o, Rimbaud, Mallarmé, Poe, Burnso, Elioto, Jaitso, Hölderlino, Rilke's, Mišašiaus originalai.

Kas jį pažinojo, suprato, kad bręsta didelis poetas ir gilus mąstytojas. Aš maniau, kad ir dramaturgas. Su Vytautu Mačerniu aš buvau susipažinęs jau anksčiau – viename jaunimo suvažiavime Telšiuose.

Tokie buvo paskutiniai poeto gyvenimo mėnesiai.

Artėjant frontui pasitraukti į Vakarus tuo metu rengėsi daugelis Vytauto pažįstamų, tarp jų ir iš Žemaičių Kalvarijos kilęs geriausias jo draugas Paulius Jurkus. Spalio pradžioje, vokiečius pradėjus stumti iš Žemaitijos, bičiuliai turėjo priimti galutinį sprendimą – traukiasi ar lieka Lietuvoje. V. Mačernis dvejojo iki paskutinės minutės. Lietuvoje buvo jo sužadėtinė Bronė Vildžiūnaitė, buvo tėviškė, kur gimė didžioji dalis kūrinių. Visa tai jį stabdė. Bet... Atėjo spalio 7-oji, frontas jau buvo visai arti, susirėmimai jau vyko šalia esančioje Sedoje. Vytautas priėmė sprendimą trauktis.

Apie tai, kas vyko tą poetui lemtingą dieną, pirmą kartą viešai buvo paskelbta D. Banionio atsiminimuose, kuriuos savo straipsnyje, išspausdintame 1968 m. žurnale „Nemunas“, paskelbė poetė, publicistė Marija Macijauskienė (1935–2021). 2005 m. spalio 27 d. Mažeikių rajono laikraštyje „Santarvė“ išspausdintame straipsnyje D. Banionis vėl prisiminė tuos 1944-uosius. Jis pasakoja: „Su poetu mane supažindino režisierius Juozas Miltinis. Traukiantis į Vakarus jis pasiūlė mudviem porai dienų užsukti pas poetą. Taip ir pasilikome pas jį Šarnelėje“. Čia, kaip jau žinome, jie užsibuvo keletą mėnesių. O tada, frontui priartėjus, dalis jų apsisprendė trauktis.

„Kadangi dar turėjome kartu pasiimti ir Paulių Jurkų, tad pirmiausia vykome į Žemaičių Kalvariją. Kelyje sutikti kareivukai liepė geriau ten nevykti, esą bolševikų armija jau artinasi.

Poetas man pasiūlė jo palaukti pakelyje, o jis vienas nubėgsias pas Paulių, taip būsią greičiau. Taip ir likau pakelėje laukti draugų“, – prisiminimais dalijosi aktorius.

Aktorius ir režisierius Vaclovas Blėdis (1920–1999) 1939 metais. Fotografas nežinomas. Nuotraukos originalas saugomas Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje

Po kiek laiko D. Banionis išgirdo sprogimą, tačiau jį nekreipė didelio dėmesio, nes tomis dienomis jie dažnai griaudėdavo. Bet Vytautas negrįžo valandą, antrą ir D. Banionis sunerimo.

„Nusprendžiau pats nueiti į Žemaičių Kalvariją ir pažiūrėti, kur jis užtruko. Atbėgęs į kaimelį, Jurkaus kieme radau jau žuvusį Vytautą. [...].

Man, to meto mąstymu, poetas buvo idealas. Tai labai išsilavinęs, siekiantis mokslo, pasaulio pažinimo žmogus. Užtenka paskaityti jo kūrybą, kad suprastum, ką poetas mąstė apie gyvenimą.

V. Mačernis nebuvo man draugas, tik artimas žmogus. Jis buvo per daug aukštai mąstantis, kad būtų mano draugas, juk tuomet aš buvau tik paprastas jaunuolis“.

Tokių atsiminimus apie poetą paliko D. Banionis.

Prieš išvykdamas iš namų Vytautas ir Donatas į vežimaitį buvo susikrovę būtiniausias daiktus, taip pat ir dalį poeto namuose turėtų rankraščių. Kitą jų dalį Vytautas tada perdavė saugoti seseriai Valerijai,

(Nukelta į 30 p.)

Mačernių gyvenamojo namo Šarnelėje fragmentas. Dešinėje – kambario, kuriame gyvendavo poetas V. Mačernis, langai. Bernardo Aleknavičiaus nuotraukos fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

paprašęs juos paslėpti, jei į sodybą ateitų kariškiai. Valerijai jų išsaugoti nepavyko – tie rankraščiai, daržinėje užkasti į žemę, sutrūnijo.

Kas tą spalio 7-ąją atsitiko Žemaičių Kalvarijoje?

Atvykęs į miestelį Vytautas P. Jurkaus jau nerado – jis jau buvo pasitraukęs vokiečių tankams paliekant šį kraštą. Tada poetas apsuko vežimą atgal, norėdamas sugrįžti pasiimti D. Banionio. Bet... Tuo metu iš kitos pusės Žemaičių Kalvarijoje pasirodė rusų tankas. Ten buvę kariškiai, norėdami patikrinti, ar miestelyje yra vokiečių, paleido kontrolinį šūvį. Artilerijos sviedinys sprogo ir, kai Vytauto vadeliojamas arklys buvo prie Šv. Veronikos koplyčios, viena sviedinio skeveldra pataikė poetui tiesiai į smilkinį. Vytautas iš karto sukniubo vežime. Sprogimo išgąsdintas arklys vežimą su žuvusio Vytauto kūnu nutempė į jo draugų – P. Jurkaus ir J. Jurkaus (1915–1954) tėvų kiemą, nes kelią į jį gerai žinojo – daug kartų čia Vytautą buvo atvežęs. Čia jį, jau

negyvą vežimaityje, ir surado D. Banionis.

Dalis Vytauto draugų, tarp jų ir sužadėtinė, tie, kas pasitraukė į Vakarus, apie poeto mirtį sužinojo gerokai vėliau, kai kas net praėjus metams.

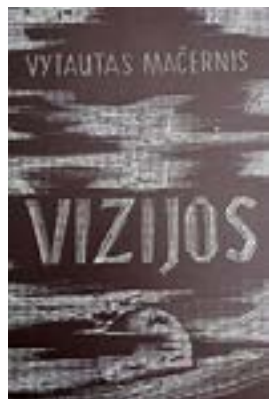
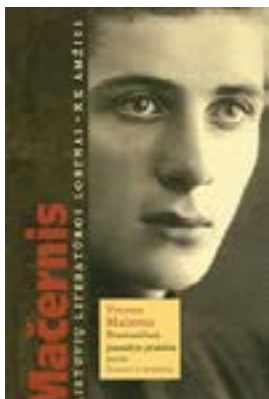
D. Banionis išsaugojo tą spalio 7-ąją į brikelę poeto pasiimtus rankraščius. Susitikęs su poeto sužadėtine B. Vildžiūnaite, perdavė juos jai. Ten buvę Vytauto eilėraščiai kartu su kitais draugų turėtais, studentų perrašinėtais poeto eilėraščiais nugulė į V. Mažernio kūrinių rinkinius.

Na o V. Mačernis tomis 1944-ųjų spalio dienomis amžinam poilsiui atgulė šalia jo tėvų sodybos esančiame medžiais apaugusiame Žvyrynėlio kalnelyje, kuriame seniau, dar gyvas būdamas, savo palaidojimo vieta buvo pasirinkęs 1938 m., subdžius jaučiui, miręs jo tėvas Vladislovas Mačernis.

Taigi, didelė tikimybė, kad tą lemtingą spalio 7-ąją Vytautas, paprašęs B. Banionio išlipti iš vežimo ir palaukti jo pakelėje kol pats greitai nuvažiuos į Žemaičių Kalvariją ir grįš iš jos, išgelbėjo D. Banionio gyvybę. Būtų Vytautas su Donatu važiaavę kartu, ta poetui buvusi mirtina ar kita minėto sviedinio skeveldra Žemaičių Kalvarijos miestelyje galėjo pataikyti ir į D. Banionį.

Naudota literatūra:

1. „Donatas Banionis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/donatas-banionis/>.
2. „Amžininkų prisiminimai apie Vytautą Mačernį“, *Metai*, 1996 m. Nr. 6.
3. „Donatas Banionis: „Poetas man buvo idealas“, *Santarvė* (Mažeikių raj.), 2005 m. spalio 27 d.

Vytauto Mačernio kūrybos knygos (kairės): „Praeinančiam pasaulyje praeisiu“, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015 m.; „Vizijos“, Roma, 1947 m.; „Po užklotu nežinios dangum“, Vilnius: Vaga, 1990 m.; „Vėl žemės ilgesy“, Kaunas: Ramduva, 2011 m.; „Poezija“, Vilnius: Žaltvykštė, 2007 m.

PLUNGĖS kultūros centro liaudies šokių ansambliai „ŽIRGINĖLIAI“ – jau 40

Plungės kultūros centro liaudies šokių ansamblis „Žirginėliai“ savo koncertais plungiškius, visos Lietuvos ir kitų šalių žiūrovus džiugina jau 40 metų. Kolektyvas yra įvairių nacionalinių ir tarptautinių konkursų, festivalių dalyvis bei prizinininkas. Ansamblis dalyvauja visose respublikinėse Lietuvos dainų šventėse. Kolektyvui nuo 1998-ųjų vadovauja Sonata KAZLAUSKYTĖ, akomponiatorė dirba Rūta ČERNECKIENĖ.

2024 m. sausio 20 d. Plungėje vykęs šventinis koncertas „Mūsų širdyse gyvena šokis“ buvo skirtas „Žirginėlių“ 40-ties metų kūrybinės veiklos sukakčiai. Jo metu scenoje sukosi ne tik gausus būrys dabartinių kolektyvo šokėjų, bet ir keletas į sceną pakilusių anksčiau ši ansamblį lankusių narių. Renginyje dalyvavo ir ansamblio įkūrėja Nijolė VASYLIENĖ, buvę choreografai – Laima IRŽIKIČIENĖ, Laima MONKEVIČIENĖ ir Eglė NORKEVIČIŪTĖ bei buvę kolektyvo kapelos, vokalinio ansamblio vadovai, akompaniatoriai. Kolektyvą su gimtadieniu pasveikino ir savo šokiais džiugino ilgamečiai kolektyvo draugai, šokių kolektyvas „Luste“ iš Latvijos.

Koncerto išvakarėse jo vadovė SONATA KAZLAUSKYTĖ pasidalino mintimis apie kolektyvą.

– „Žirginėliams“ – 40, Jūsų kūrybinei veiklai dirbant su šiuo kolektyvu – daugiau negu 25-eri. Ką Jums šios sukaktys sako?

– Ansamblio kūrybinės veiklos jubiliejus gražus ir brandus. Daug įvairių programų per tą laikotarpį sukurta, kolektyvas kasmet aktyviai keliauja ir koncertuoja ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Na o mano darbo stažas – man lyg priminimas, kaip greitai bėga laikas ir kiek daug metų aš jau Plungėje ir šiame ansamblyje.

– Koks įvykis, susijęs su kolektyvo koncertu, kitu renginiu, išvyka, repeticija, Jums yra vienas įsimintiniausių ir kodėl?

Šoka Plungės kultūros centro liaudies šokių ansamblis „Žirginėliai“ (vadovė Sonata Kazlauskytė). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš kolektyvo archyvo

– Paskutiniame praėjusių metų koncerte, kuris vyko Latvijos Tukumo mieste, prieš pasirodymą kai kurie šokėjai taip jaudinosi, kad jų net ištiestos rankos virpėjo. Na o po koncerto buvo tokių, kuriems dėl padarytų mažų klaidelių, kurių žiūrovai net nepastebėjo, ašaros ant skruostų pasirodė. Tai matydama aš suvokiau, kokią didelę atsakomybę, būdami ansamblio nariais, „užsiaugina“ šokėjai ir kaip jie jautriai bei atsakingai rengiasi koncertams.

Na o paskutinių repeticijų metu mūsų kolektyvo jaunuolių grupės vaikų padovanotos rožės ir palinkėjimai artėjančių švenčių proga man buvo dar vienas gražus ir įsimintinas įvykis, liudijantis, kad toks kolektyvo narių bendrystės jausmas už gimsta pas mus čia, „Žirginėliuose“.

– Kaip per tą laikotarpį, kai kolektyve Jūs rūpinatės liaudies šokio puoselėjimu, populiarinimu ir išsaugojimu, pasikeitė tradicinio šokio kultūra, jį lankantys vaikai ir jaunuoliai?

– Pas mus nelabai kas pasikeitė. Ansamblį lankantys vaikai ir jaunimas dažniausiai kolektyve šoka po 12 metų. Jie puikiai supranta, kas yra šokio kultūra. Mums norisi būti kartu, bendrauti, koncertuoti ir keliauti. Liaudiškas šokis yra viena svarbiausių jų gyvenimo vertybių.

Noriu su pasididžiavimu pasakyti, kad mes per koncertus šokame pasipuošę tradiciniais tautiniais kostiumais ir taip juos populiariname Lietuvoje ir už jos ribų. Džiugu, kad ir ansamblio šokėjų šeimų narių požiūris į kolektyvo veiklą yra atsakingas bei jautrus.

Plungės kultūros centro informacija

PALANGOJE įamžintas gydytojo, profesoriaus Lazario GUTMANO (1875–1957) atminimas

Kasmet sausio 27-ąją pasaulis mini Tarpautinę Holokausto aukų atminimo dieną. Ta proga, sausio 26 d. Palangos žydų bendruomenė atidengia atminimo lentą, liudijančią Palangos žydų bendruomenės istoriją. Šį kartą atidengiama atminimo lenta dedikuota palangiškiui, Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros profesoriui ir vedėjui, vienam žymiausių žydų akademinės inteligentijos atstovų Lazariui Gutmanui (1875–1957). Atminimo lenta atidengta ant Gutmanų šeimos namo (adresas: S. Daukanto g. 25, Palanga). Atminimo lentos gamybą ir įrengimą finansavo Geros valios fondas.

Kurorte Palangos žydų bendruomenės istorijos puslapius žyminti memorialinė lenta – jau antroji, bet ne paskutinė. Planuojama atitinkamai įamžinti ir kitus išlikusius Palangos pastatus, kurie sietini su šio kurorto ateitį kūrusių miestiečių gyvenimu, veikla, kultūra ir nenusakomai tragiškais likimais. Pernai atidengta pirmoji paminklinė lenta, žyminti Didžiosios ir Mažosios sinagogų buvimo vietą (adresas: Senojo turgaus g. 1).

Lazaris Gutmanas (1875–1957) – Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros profesorius, nuo 1945 m. – katedros vedėjas, vienas žymiausių žydų akademinės inteligentijos atstovų.

L. Gutmanas gimė 1875 m. rugsėjo 11 d. Palangoje. Rinkdamasis profesiją nutarė eiti žmogaus kūno ir sielos gydytojo keliu. Jo paties gyvenimas pareikalavo didelių išbandymų. Lazariui nacių okupacijos metais pavyko išvengti žūties, tačiau jo širdyje liko didžiulė negyjanti žaizda – Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu jis prarado vyresnįjį brolių ir jo šeimą, dvi seseris bei vyresnįjį sūnų.

L. Gutmano tėvas Geršonas Gutmanas Palangoje turėjo gintaro dirbtuvę, tačiau šeima nebuvo pasiturinti. Joje, be Lazario, augo dar du sūnūs ir

Memorialinė lenta, skirta prof. Lazario Gutmano (1875–1957) atminimo įamžinimui Palangoje

dvi dukterys. Vis dėlto, kad ir sunkiai versdamasi, Gutmanų šeima išaugino ne vieną mediką. Lazario brolis Teodoras tapo neurologu, gyveno ir dirbo Panevėžyje. Kartu su Lazariu jis išvertė iš vokiečių kalbos fizioterapijos vadovėlį. Teodoras žuvo pirmosiomis nacių okupacijos dienomis. Sesuo Dora įgijo dantų gydytojos specialybę. Prieš Antrąjį pasaulinį karą ji gyveno Taline, ten ir žuvo. Kita Lazario sesuo Eugenija kurį laiką gyveno Vokietijoje. Grįžusi į Lietuvą apsigyveno Kaune. Nacių okupacijos metais ji mirė gete, ten ir palaidota.

L. Gutmano gyvenimas susiklostė sėkmingiau. 1891 m. jis buvo bebaigęs Palangos progimnaziją, tačiau šeima pristigo lėšų toliau leisti jį mokslą. Tada dvejus metus Lazariui teko dirbti Kelmės vaistinėje ir mokytis savarankiškai. 1895 m. jis eksternu įstojo į Liepojos realinės gimnazijos septintąją klasę, o po dviejų metų šią gimnaziją baigė sidabro medaliu. 1897 m. L. Gutmanas išvyko į Maskvą studijuoti mediciną. Ten mokydamasis duonai užsidirbdavo privačiomis pamokomis.

1902 m. baigęs universitetą L. Gutmanas liko Maskvoje. Ten jis dirbo ordinatoriumi dr. G. Teria-

no nervų ir psichikos ligų ligoninėje. Buvo išvykęs tobulintis į Heidelbergą ir Berlyną. 1905 m. kilus Rusijos ir Japonijos karui, buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tačiau fronto linijos nepasiekė, nes buvo demobilizuotas. 1906 m. jis vėl pradėjo dirbti G. Teriano ligoninėje, 1907–1909 m. jai vadovavo. 1909 m. išvyko į Sankt Peterburgą dirbti prof. Vladimiro Bechterevo (1857–1927) Nervų ir psichikos ligų klinikoje. Dirbdamas psichologijos laboratorijoje parašė mokslo daktaro disertaciją. Po metų persikėlė į Saratovą. Čia jį užklupo Pirmasis pasaulinis karas. Karo gydytoju dirbo iki 1916 m. rugsėjo mėnesio. Vėliau buvo perkeltas į pafrontę Ukrainoje, ten dirbo gydytoju iki 1922 metų. Tada susirgo dėmėtąja šiltine. Liga stipriai paveikė jo sveikatą. Kiek sustiprėjęs grįžo į Palangą. Tuo metu jis jau buvo savo kailiu patyręs, ką reiškia revoliucija ir pilietinis karas Rusijoje, žydų pogromai Ukrainoje.

Palangoje L. Gutmanas dirbo gydytoju Žydų sveikatos apsaugos draugijoje (OZE). Po poros metų persikėlė į Kauną, kur iki 1940 m. dirbo gydytoju šio miesto OZE skyriuje. Jis buvo garsus Kauno neuropatologas, todėl jį pakvietė dėstyti Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultete. 1934 m. buvo išrinktas Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros privatdocentu. 1937 m., norėdamas susipažinti su naujausiais nervų ir psichikos ligų gydymo metodais, jis nuvyko stažuotis į Paryžių ir į Vieną.

Antrasis pasaulinis karas nutraukė L. Gutmano praktinę ir mokslinę veiklą. Vos hitlerininkams įžengus į Kauną, vietos valdžia atleido L. Gutmaną iš darbo universitete, o po kelių dienų – ir iš darbo 1-ojoje miesto poliklinikoje. Netrukus jis kartu su žmona Vera Gutmaniene ir sūnumis studentais Georgu ir Eduardu buvo įkalintas gete. Sūnūs ir žmona pabėgo iš geto pirmieji ir gyveno slapydamiesi.

L. Gutmanas, per 1941 m. spalio 28-ąją vykusią „Didžiąją akciją“ pasprukęs iš geto, iš pradžių slapstėsi pas buvusią pacientę J. Serafinienę. Šios moters namuose jis susipažino su žydų gelbėtoju vienuoliu – „broliuku“ Broniumi Gotautu. Jis parūpino L. Gutmanui tikrą pasą, į kurį buvo likę įklijuoti tik gydytojo nuotrauką. Tada L. Gutmanas ilgesniam laikui apgyvendino nuošalioje kauno Panemunės gatvelėje pas senutę Balčiauskienę. Po kelių mėnesių kažkas L. Gutmaną atpažino. Tada jį prigludė teisininkas J. Vaičiulis. Vėliau dvejus metus gydytojas slapstėsi Veterinarijos akademijos studento, vėliau

Gutmanų šeima apie 1930–1931-uosius metus. Sėdi (iš kairės): Lazaris Gutmanas, jo žmona Vera Gutmanienė (1884–1970). Stovi (iš kairės): sūnus Georgas Gutmanas (1917–1944) ir sūnus Eduardas Gutmanas (1923–1998). Fotografas nežinomas

docento Antano Andraičio bute. L. Gutmano ir jo šeimos gelbėtojams Broniui Gotautui ir Antanui Andraičiui yra suteikti Pasaulio Tautų Teisuolių vardai.

A. Andraičio bute L. Gutmaną kažkas pastebėjęs ir apie tai pranešė naciams. Tai sužinojęs gydytojas turėjo kuo skubiau susirasti kitą gyvenamąją vietą. Šitaip, neturėdamas savo namų ir nežinodamas, kur jo šeima, jis slapstėsi iki hitlerinės kariuomenės pasitraukimo iš Kauno. Baigiantis karui teko pakelti dar vieną smūgį – gydytojas sužinojo, kad žuvo jo vyresnysis sūnus Georgas.

1944 m. rugpjūčio mėnesį L. Gutmanas grįžo dirbti į Kauno universitetą. 1945 m. jis pradėjo vadovauti šio universiteto Nervų ir psichikos ligų katedrai. 1946 m. buvo patvirtintas jo mokslinis laipsnis. Humanistinės daktaro pažiūros nebuvo priimtinos tuometinei Kauno universiteto vadovybei. Dėl vietos antisemitų įtakos ketverius metus buvo delsiama jam suteikti profesoriaus vardą. Profesoriumi L. Gutmanas tapo 1948 metais.

Kilus antisemitinei bangai, po garsiosios „gydytojų žudikų bylos“, buvo mėginta L. Gutmaną neteisėtai atleisti iš Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros vedėjo pareigų, tačiau suokalbininkams tai padaryti nepavyko – katedrai L. Gutmanas vadovavo iki 1954 m. kovo mėnesio. Tada jį ištiko insultas ir gydytojas tapo neįgalus. Mirė jis 1957-aisiais po pakartotinio insulto.

Mokslininkas paliko daugiau kaip 50 publikacijų lietuvių, rusų, vokiečių ir lenkų kalbomis.

L. Gutmanas buvo idealistinės teorijos psichiatrijoje priešininkas. Lietuvoje jis vienas pirmųjų

(Nukelta į 34 p.)

Lazaris Gutmanas (1875–1957). Fotografas nežinomas

pradėjo populiarinti žymaus rusų fiziologo Ivano Pavlovo (1849–1936) teoriją apie aukštosios nervinės veiklos tipus. Daug dėmesio gydytojas skyrė genetikos mokslui. Jis pripažino paveldimumo įtaką psichikos ligų etiologijai, tačiau kovojo su rasistiniu eugenikos teorijos taikymu žmonių „veislei“ gerinti.

L. Gutmano darbų spektras buvo labai platus: bendroji diagnostika, žmogaus nervų sistemos tipų nustatymo metodika, teisminė psichiatrija. Daugiametę neurologo ir psichiatro patirtį L. Gutmanas apibendrino studentams ir gydytojams skirtame vadove „Nervų ligos“. Knyga buvo sumanyta 1940 metais. Ją rengti mokslininkui nesutrukdė net hitlerininkų okupacija. Mokslininkas ją rašė ir kalėdamas Kauno gete, ir slapstydamasis. Pasibaigus karui knyga buvo užbaigta parengti spaudai ir perduota leidyklai. Išleista 1947 metais. Tai buvo svarbus įvykis Lietuvos medicinos moksle – pirmą kartą Lietuvos medicinos istorijoje studentai gavo specialiosios neurologijos vadovėlį gimtąja kalba. Knyga naudojosi ne tik studentai, gydytojai, bet ir plačioji visuomenė.

1948 m. LSSR Sveikatos apsaugos ministerija Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto nurodymu įsakė Kauno universiteto Medicinos fakultete aptarti leidinį viešai. Renginio metu knygos autorius buvo labai įžeistas, nes oponentai nebuvo neurologai ir jų kritika nebuvo dalykinė. Ypač skaudu mokslininkui buvo klausytis kandžių kolegų pastabų. Vis dėlto pilnutėlė Medicinos fakulteto didžioji auditorija palaikė knygos autorių. Kalbėdamas renginio pabaigoje L. Gutmanas pasakė: „Aš norėjau gimtajai Lietuvai padaryti kuo daugiau gero“.

Visą savo gyvenimą jis paskyrė medicinos mokslui bei praktikai ir turėjo tam darbui būtiną charak-

terio bruožų: buvo atkaklus, kantrus, mokėjo praktinius stebėjimus derinti su mokslo teorija, gebėjo savarankiškai vertinti medicinos mokslo pirmtakų ir oponentų teiginius, daryti savas išvadas.

Tarp L. Gutmano dokumentų yra aptiktas jo ranka parašytas tekstas, atskleidžiantis L. Gutmano požiūrį į mediko pašaukimą (tikėtina, kad jis parašytas baigiantis Pirmajam pasauliniam karui): „Užslinko audros debesys ir susiformavęs žmogaus moralinio purvo kamuolys užkrėtė ir užnuodijo mūsų atmosferą, paliko kraujo ir ašarų jūrą. Bet štai debesys nuslinko ir jau šviečiasi mėlynas dangus, žadantis šviesesnę ateitį. Tačiau šviesi ateitis pati neateina. Mes patys privalome ją sukurti. Už teisę kurti mes brangiai sumokėjome. Turime pasinaudoti palankia situacija. Siekdami pakloti pamatus ateičiai, privalome patys atgimti, stengtis nuslopinti instinktus, kurie skatina tenkinti egoizmą, ir daugiau galvoti apie artimo vargus ir poreikius. Tai ypač svarbu medikams. Mes pasirinkome sunkią pareigą – tarnauti kenčiančiai žmonijai. Mes žinojome: tarnaudami sergančiam žmogui, privalome aukotis. Kilus epidemijai, pirmiausia žūsta šimtai gydytojų, medicinos seserų ir sanitarių. Būtent mes dienas ir naktis leidžiame prie kenčiančiojo lovos, stengdamiesi nuslopinti jo skausmą ir išgelbėti gyvybę. Gal todėl mūsų emblema tokia – deganti žvakė... Deja, mūsų atmosferą užtersė moralinis maras, ji dar nepakankamai nukenksmintą. Kiek dar egoizmo tvyro ore ir kiek dar aplink mus savanaudiškumo bakterijų nešiotojų... Toji aplinkybė trukdo mums atlikti savo pareigas. Pripažįstu, kad mes dirbome nepaprastai sunkiomis sąlygomis: šaltose patalpose, kęsdami badą. Ir vis dėlto mes privalome visuomet vykdyti savo priesakus. Negalime užmiršti tų, kurie guli šlapiuose, purviniuose apkasuose, dienas ir naktis leidžia lauke, kiekvieną minutę pasirėngę paaukoti gyvybę, kad priartėtų valanda, kai bus galima kurti laimingą ir teisingą gyvenimą čia, savo tėvynėje. Laukdami tos ateities, kuri, atrodo, čia pat, sąžiningai atlikime mūsų pareigą.“

L. Gutmanas gyveno ir dirbo tam, kad bent mažytis dvasinės ir fizinės kančios krislas būtų pašalintas nuo kelio, kuriuo eina žmonės. Tai daryti profesorius padėjo jo praktinė veikla, mokslo darbai bei humanistinės pažiūros.

*Parengė Palangos žydų bendruomenė
Nuotraukos iš Palangos žydų bendruomenės
archyvo*

VILNIAUS žemaičių kultūros draugija 2010–2012 m.

Eugenija Tamara ARNASTAUSKIENĖ, Danutė MUKIENĖ, Dalia DIRGĖLIENĖ, Zigmas JUŠKEVIČIUS, Alvydas STRIČKA, Virginija VALUCKIENĖ, Alfonsas TEKORIUS

2010 metai

Sausio 19 d. vyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (toliau – draugija, VŽKD) ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Pranešimą apie draugijos veiklą per ataskaitinį laikotarpį pateikė draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė, finansinę ataskaitą – išdininkas Alfonsas Katkus. Susirinkusieji buvo supažindinti ir su Revizijos komisijos ataskaita. Draugijos veikla įvertinta teigiamai. Naujais VŽKD tarybos nariais iš-

Sausio 19 d. vykusio VŽKD ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo akimirkos

rinkti: Dalia Dirgėlienė, Povilas Saudargas, Alfonsas Katkus, Eugenija Tamara Amastauskienė, Genė Jacėnaitė, Dalia Kaminskienė, Zigmas Juškevičius, Ipolitas Petrošius, Aldona Bazienė, Vidas Maulius, Virginija Bumblienė. Draugijos pirminkės pareigos vėl patikėtos Daliai Dirgėlienei.

Reginio metu buvo pasveikinti aktyviausi draugijos nariai bei jubilatai: Eugenija Tubutienė, Regina Matonienė ir Albinas Batavičius.

Koncertavo birbynininkas Antanas Jonušas ir dainininkas Rimantas Klimas. Vakaronės metu grojo draugijos nariai A. Batavičius, Vytautas Mikolaitis ir Vytautas Jocius.

Vasario 8 d. Mokytojų namų svetainėje buvo surengta Vilniuje gyvenančio žemaičio fotografo Mečislovo Sakalausko (1928–2023) nuotraukų, kuriose jis nuo 1952 m. įamžino Vilniaus architektūrą, paroda „Tai, ką gražaus žmogus sukūrė“. Reginio metu Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė žemaitė Birutė Kulnytė papasakojo apie reikšmingą M. Sakalausko kūrybinį darbą ir padėkojo jam už muziejui padovanotą nuotraukų archyvą. Parodos atidarymo proga M. Sakaluską kartu su kitais jo kūrybos gerbėjais, draugais pasveikino ir renginyje dalyvavę VŽKD nariai.

Vasario 16-ąją VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas Lietuvos nepriklausomybės
(Nukelta į 36 p.)

Iš kairės: sausio 19 d. vykusiame draugijos ataskaitiniame-rinkiminiame susirinkime finansinę ataskaitą pateikia Alfonsas Katkus; groja Antanas Jonušas, dainuoja Rimantas Klimas

Viršuje – teologijos mokslų daktarė Ingrida Gudauskienė ir kunigas Vytautas Rapalis; kairėje – kalba muzikologas, etnologas, habil. m. dr. prof. Alfonsas Motuzas (1955–2019). 2010.03.16

paskelbimo 98-osioms metinėms. Vėliau draugijos nariai dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiame Užgavėnių renginyje.

Vasario 23 d. pavakaryje draugijos narius sušūbūrė Vilniaus mokytojų namuose vykęs „Pasidainavimų su Veronika“ renginys. Jį vedė, tradicines dainas dainavo Veronika Povilionienė. Poeto Kazio Bradūno (1917–2009) dukra Elena Aglinskienė ir anūkė Vaiva Aglinskaitė papasakojo, kaip JAV gyvenantys lietuviai vertina juos pasiekiančias tremtinių ir politinių kalinių dainas.

Vasario 25 d. grupė draugijos narių dalyvavo Lietuvos dailės muziejaus (dabar Lietuvos nacionalinis dailės muziejus) Taikomosios dailės muziejuje vykusiame poeto Justino Marcinkevičiaus (1930–2011) 80-mečiui skirtame renginyje. Jame

apie poeto kūrybą, jos reikšmę ugdant tautinę savimonę kalbėjo žemaitė literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė. Buvo pristatyta žurnalo „Santara“ redakcijos išleista J. Marcinkevičiaus poema „Devyni broliai“. Koncertavo pianistė Beata Vingraitė, klarnetininkas Valdas Andriuškevičius, skambėjo Giedrės Juknevičiūtės atliekamos dainos, aktorius Petras Vanslova skaitė J. Marcinkevičiaus eiles.

Kovo 16 d. draugijos kultūros vakaro metu vyko muzikologo, etnologo habil. mokslų daktaro prof. Alfonso Motuzo (1955–2019) išleistos knygos „Kryžių kalno maldynas ir giesmynas“ su kompaktine plokštele sutiktuvės. Renginyje dalyvavo, kalbėjo knygos autorius A. Motuzas, Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios klebonas kunigas Vytautas Rapalis, etnocosmologas, etnologas prof. Libertas Klimka, kom-

Velykinės vakaronės, vykusios 2010.04.06 Visų Šventųjų bažnyčios parapijos namuose, akimirka; su 90 metų jubiliejumi VŽKD pirmininkė D. Dirgėlienė ir Tarybos narys P. Saudargas sveikina Juozą Šimkų. 2010.04.20

pozitorius, Vilniaus pedagoginio universiteto leidyklos direktorius Jonas Balčiūnas, teologijos mokslų daktarė Ingrida Gudauskienė, kompozitorius, pedagogas, aktyvus VŽKD narys Ipolitas Petrošius. Koncertavo Vilniaus Arkikatedros bazilikos liaudies giesmių ansamblis (vadovė žemaitė Janina Bukontaitė), kanklėmis grojo žemaitė kanklininkė Daiva Čičinskienė ir jos mokinė.

Balandžio 6 d. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje vyko VŽKD narių inicijuotos Velykoms skirtos šv. Mišios, kurias laikė šios bažnyčios klebonas, draugijos narys kun. Vytautas Rapalis. Renginį pučiamųjų ragų muzika pradėjo Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius, psalmes skaitė kalbininkas Antanas Balašaitis (1931–2023). Buvo meldžiamasi už Vilniuje gyvenančius žemaičius. Per šv. Mišias I. Petrošiaus ir Juozo Elekšio sukurtas Mišias giedojo Vilniaus žemaičių choras, kurį suorganizavo I. Petrošius. Po šv. Mišių kun. V. Rapalis žemaičius pakvietė į parapijos

Muzikuoja Albinas Batavičius, Birutė Dubinienė, Antanas Puodžiukas, Ipolitas Petrošius ir Petras Rimgaila. 2010.04.20

namus kur vyko Velykinė vakaronė. Jos metu draugijos nariai sveikino vieni kitus su šventėmis, vaišinosi, giedojo giesmes.

Balandžio 10 d. laikraštyje „Lietuvos aidas“ išspausdintas Albino Vaičiūno straipsnis „Juozas Šimkus – patriotų ugdytojas“ apie aktyvų, amžiumi seniausią VŽKD narį Juozą Šimkų.

Balandžio 20 d. vyko draugijos kultūros vakaras „Iš tėvelio ir motulės skrynios“. Jo metu buvo pristatyta literatūrologės prof. Viktorijos Daujotytės žemaičių ir lietuvių kalbomis išleista knyga „Balsā ūkūs“ = Balsai ūkuose“, iliustruota puikiais žemaičio fotografo Jono Drazdausko nuotraukomis. Vyko ir Albino Batavičiaus išleistos naujos kompaktinės plokštelės sutiktuvės. Renginyje dalyvavo, kalbėjo knygos autorė V. Daujotytė, leidėja ir redaktorė Danutė Mukienė, žemaičių kalba parašytas eiles skaitė

(Nukelta į 38 p.)

V. Daujotytės knygoje „Balsā ūkūs' = Balsai ūkuose“ išspausdintas eiles skaito Laima Bačkienė. 2010.04.20

Laima Bačkienė, koncertavo folkloro ansamblis „Virvytė“ (vadovė Loreta Sungailienė), duetas Birutė Dubinienė ir A. Batavičius. Antroje renginio dalyje jubiliejų proga buvo pasveikinti draugijos nariai Juozas Šimkus, Bronislava Šukytė, Rima Rimdžiuvienė, Zinaida Budnikienė. Grojo muzikantai Ipolitas Petrošius, Petras Rimgaila Antanas Puodžiukas, A. Batavičius ir B. Dubinienė.

Renginio metu „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams Alvydui Stričkai, Antanui Balašaičiui, Z. Lukšienei. Vakaro metu buvo surengta Regionų kultūrinių iniciatyvų centro paskutiniiais metais išleistų knygų ir žurnalų paroda.

Gegužės 18 d. Vilniaus žemaičiai ir jų bičiuliai buvo gausiai susirinkę į renginį, skirtą VŽKD veiklos 20-ies metų sukaččiai. Draugijos pirmininkei Daliai Dirgėlienei apžvelgus per du dešimtmečius draugijos nuveiktus darbus, plėtotas tradicijas, buvo prisiminti ir pagerbti draugijos garbės nariai

Nuotraukose (nuo viršaus): Viktorijos Daujotytės knygos „Balsā ūkūs' = Balsai ūkuose“ sutiktuvių akimirkos, Regionų kultūrinių iniciatyvų centro paskutiniiais metais išleistos knygos ir žurnalai. 2010.04.20

Jurgis Gaižauskas, Jurgis Kairys, Vladas Vitkauskas, Genovaitė Lašauskienė ir Genė Jacėnaitė. Šventės metu Vilniaus miesto savivaldybės

Nuotraukose – 2010 m. gegužės 18 d. vykusio VŽKD veiklos 20-mečiui skirto renginio akimirkos, dalyviai mero pavaduotojas Gintautas Babravičius, Kultūros, sporto ir turizmo departamento direktorius Edmundas Žalpys ir renginyje dalyvavusi Kultūros ministerijos Regionų skyriaus vedėja Irena Seliukaitė (1954–2018) apdovanojo aktyviausius draugijos narius: Anicetą Jonutį, O. Vėliuvieneį, Dalią Dirgėlienę, Dalią Kaminskieneį, Eugeniją Tamarą Arnas- (Nukelta į 40 p.)

Dainuoja Lietuvos mokslų akademijos choras. 2010.06.12

Genovaitės ir Jono Lasauskų sutuoktinių 60-mečio šventės dalyviai. 2010.06.20

tauskiene, Vytautą Jocių, Zigmą Juškevičių, Libertą Klimką, Alfonsą Katkų, Alfonsą Tekorių, Povilą Saudargą, Vladą Vitkauską, K. Kaminską, Tomą Vaisietą. Draugiją su jubiliejumi pasveikino gausus būrys jos draugų ir bičiulių, Vilniaus mokytojų namų atstovai, Lietuvai pagražinti draugija, Vilniaus mokytojų namų Tūristų klubas, Vilniuje veikiančios kitos kraštiečių draugijos, su kuriomis VŽKD palaiko glaudžius ryšius, šokių kolektyvas „Šimtažiedis“. Renginio metu koncertavo dainininkė Aušra Liutkutė, koncertmeisterė Birutė Asevičiūtė, Vilniaus senosios muzikos ir šokio teatro kolektyvas „Puelli Vilnensis“ (vadovė Giedrė Strikulienė), solistas doc. dr. Egidijus Mažintas, folklo-

ro ansamblis „Virvytė“ (vadovė Loreta Sungailienė), eiles skaitė aktorius Tomas Vaisieta, grojo draugijos muzikantai Antanas Puodžiukas, Darius Trimonis, Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius. Renginį fotojuostose įamžino Albinas Kentra ir Virginija Valuckienė.

Birželio 12 d. būrys draugijos narių dalyvavo Lietuvos mokslų akademijos choro, kuriame dainuoja ir keletas VŽKD narių, 40-mečiui skirtame koncerte ir pasveikino kolektyvą su šiuo gražiu jubiliejumi.

Birželio 17 d. laikraštyje „Mokslo Lietuva“ paskelbtas išsamus žurnalisto, redaktorius, draugijos bičiulio Gedimino Zemlicko straipsnis „Vilniaus žemaičių stiprybės šakny“.

Birželio 19 d. Vilniaus žemaičiai Keramikos muziejaus atidarymo Leliūnuose (Utenos raj.) proga pasveikino savo bičiulį dailininką Vytautą Valiušį.

Birželio 20 d. sutuoktinių 60-mečio proga Vilniaus žemaičiai pasveikino ilgametę aktyvią VŽKD narę Genovaitę Lasauskiene (1927–2020), daugelio vadinamą draugijos motinėle, ir jos vyrą Joną Lasauską.

2010 m. birželio–liepos mėnesių žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ numeryje paskelbtas draugijos tarybos nario Povilo Saudargo straipsnis „Žemaičiai yra žemaičiai“, kuriame pateikta daug žinių apie VŽKD. Šiame žurnale išspausdintas ir kalbininko Antano Balašaičio (1931–2023) straipsnis „Paminklas Mažajai Lietuvai“ apie etnologą, draugijos garbės narį prof. Libertą Klimką.

Liepos 7 d. Vilniaus žemai-

Iš kairės: grupė draugijos narių privačioje Juozo Leleikos miniatiūrinių spygliuočių dendrologinėje sodyboje Vilniuje kartu su sodybos šeimininku. 2010.09.28; kalbininkas Antanas Balašaitis (pirmas iš kairės), alpinistas, VŽKD garbės narys Vladas Vitkauskas, bibliotekininkė Birutė Butkevičienė ir kt. 2010 m.

čiai aktyviai dalyvavo Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms skirtame minėjime ir susipažino su Lietuvos mokslų akademijoje surengta paroda, skirta šiam jubiliejui. Tą pačią dieną jie Vilniaus miesto rotušėje Pranciškaus Gerliko (1940–2021) kūrybos parodos atidarymo proga pasveikino parodos autorių.

Liepos 15 d. draugijos nariai dalyvavo Vilniuje vykusioje tautos vienijimo sąžaukoje „Piliakalnių šviesa“, skirtoje Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms.

Liepos 18 d. vyko Lietuvos bėgimo mėgėjų asociacijos suorganizuotas bėgimas. Jis prasidėjo Žalgirio mūšio lauke, finišavo Vilniuje. Pagrindinis bėgimo organizatorius buvo sportininkas, poetas, Lietuvos bėgimo mėgėjų asociacijos pirmininkas, aktyvus VŽKD narys Romas Bernotas (1941–2022). Jis buvo ir Baltijos kelio 20-mečio proga vykusio bėgimo iš Vilniaus į Rygą vienas iš pagrindinių organizatorių.

Rugsėjo 21 d. VŽKD kultūros draugijos kultūros vakas buvo skirtas žemaitiškų kalendorių leidėjo Laurynas Ivinskio (1810–1881) 200-osioms gimimo metinėms. Renginyje apie L. Ivinskį ir jo darbus papasakojo kalbininkė dr. Albina Aukso-riūtė. Tą pačią dieną vyko ir profesoriaus Liberto Klimkos 70-mečiui skirtas renginys.

Spalio mėnesį grupė draugijos narių dalyvavo Rietave vykusiame Lauryno Ivinskio gimimo 200 metų jubiliejui skirtame renginyje.

Rugsėjo 28 d. VŽKD nariai susipažino su Vilniaus Antakalnio rajone esančia privačia Juozo Leleikos miniatiūrinių spygliuočių dendrologinė sodyba, kurioje auga, yra saugomas dendrologiniu požiūriu vienas turtingiausių Lietuvoje mėgėjiškas

medžių ir krūmų rūšių veislių sodybinis rinkinys.

Rugsėjo mėnesį žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ Nr. 8–9 paskelbtas kalbininko, VŽKD nario dr. Antano Balašaičio (1931–2023) straipsnis „Paminklas Mažajai Lietuvai“, kuriame rašoma apie Vilniaus žemaičių dvasinių interesų įvairovę ir gilumą. Tame pačiame numeryje išspausdintas ir VŽKD tarybos nario Povilo Saudargo straipsnis „Žemaičiai yra žemaičiai“.

Spalio 6 d. Lietuvos dailės muziejaus Taikomosios dailės muziejuje vyko kultūros vakaras, skirtas kompozitoriui, diplomatui, valstybės veikėjui, knygų autoriui Mykolui Kleopui Oginskiui (1765–1833). Jį suorganizavo ir vedė Regionų kultūrinių iniciatyvų centro vadovė, VŽKD narė Danutė Mukienė. Koncertavo M. K. Oginskio dukters Amelijos provaikaitis, rašytojas, kompozitorius ir atlikėjas Ivas Zaluskis (lenk. *Iwo Zaluski*), tuo metu gyvenęs Didžiojoje Britanijoje.

Spalio 14 d. VŽKD nariai dalyvavo Vilniuje vykusiuose karaliaus Mindaugo vardadieniui skirtuose renginiuose.

Spalio 19 d. vyko draugijos kultūros vakaras „Žemaitiškumas aukštaitės akimis“. Pranešimą šia tema perskaitė etnologė, humanitarinių mokslų daktarė Bronė Stundžienė.

2011 metai

Sausio 9 d. Vilniaus žemaičiai dalyvavo bėgime „Gyvybės ir mirties keliu“, kuris buvo skirtas žuvu-

(Nukelta į 42 p.)

sių už Lietuvos laisvę atminimui. Vienas iš pagrindinių renginio organizatorių buvo VŽKD narys Romas Bernotas (1941–2022).

Sausio 18 d. vyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos ataskaitinis susirinkimas. 2010 m. veiklos ataskaitą pateikė draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė. Antrojoje renginio dalyje koncertavo etnografinis ansamblis „Kankleliai“, šio kolektyvo vadovė žemaitė Daiva Čičinskienė buvo pasveikinta 70-ies metų jubiliejaus proga.

Sausio mėnesį žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ išspausdintas VŽKD tarybos narės, metraštininkės Eugenijos Tamaros Arnastauskienės straipsnis „Po Vilniaus žemaičių kultūros draugijos dangum“.

Vasario 3 d. laikraštyje „Kalvotoji Žemaitija“ išspausdintas Vilniuje gyvenančio žemaičio žurnalisto, kurį laiką VŽKD vadovavusio Juliaus Norkevičiaus straipsnis „Vilniaus žemaičių dvidešimtmetis“.

Vasario 11 d. Vilniaus žemaičiai dalyvavo Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje vykusiame parodos „100 žvilgsnių į pasaulį“ atidaryme ir pasveikino jos autorę – iš Mažeikių kilusią, dabar Vilniuje gyvenančią ir kuriančią dailininkę, draugijos bičiulę Filomeną Linčiūtę Vaitiekūniene.

Vasario 21-ąją draugijos kultūros vakaras buvo skirtas Gimtosios kalbos dienai. Jo metu vyko kalbininko Aldono Pupkio spaudai parengtos atsiminimų knygos „Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba“ bei Irenos Mickevičiūtės-Ringailienės sudaryto dainyno „Pasidainuokim mes suėję“ sutiktuvės.

Renginyje dalyvavo, kalbėjo A. Pupkis, A. Ašmanto sūnus Leonas Ašmantas, vaikaitė Jurgita Ašmantaitė, aktorius Karolis Dapkus (1933–2020), eiles skaitė sporto organizatorius ir poetas Romas Bernotas (1941–2022). Su 80-mečiu buvo pasveikinta aktyvi draugijos narė, metraštininkė Eugenija Tamara Arnastauskienė, su 70-mečiu – literatūros kritikas, pedagogas prof. Petras Bražėnas, su 15 metų vadovavimo VŽKD sukaktimi – Dalia Dirgėlienė. Koncertavo Vilniaus žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė).

Vasario 21-ąją Vilniaus mokytojų namų sveitainėje vyko Vilniaus miesto renginys, skirtas Gimtosios kalbos dienai. Jo metu Valstybinė lietuvių kalbos komisija apdovanojo 2010 m. įregistruotų įmonių, pasirinkusių gražiausius pavadinimus, atstovus. Lietuvių poetų eiles skaitė draugijos bičiulis

Iš kairės: alpinistas Vladas Vitkauskas ir dailininkė Filomena Linčiūtė-Vaitiekūnienė VŽKD renginyje

Iš kairės: kalbininkas, knygų autorius Aldonas Pupkis ir inžinierius, visuomenės ir politinis veikėjas, hab. m. dr. Leonas Ašmontas. 2011.02.21

Juozas Šalkauskas, koncertavo Lietuvos muzikos ir teatro akademijos dėstytoja, VŽKD narė Aušra Liutkutė ir jos studentės. Renginį vedė Valstybinės kalbos komisijos viršininkas Donatas Smalinskas.

Vasario 28 d. Vilniaus žemaičiai aktyviai dalyvavo Vilniaus įgulos karininkų ramovėje vykusiame Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875) mirties 135-osioms ir Blaivybės sąjūdžio 150-osioms metinėms skirtame renginyje.

Žemaičiai 2011 m. balandžio mėnesį Vilniuje vykusios Kaziuko mugės baigiamajame koncerte

Kovo 15 d. vykęs draugijos kultūros vakaras buvo skirtas žemaičių krašto giesmėms. Renginyje dalyvavo, savo parengtą ir neseniai išleistą kunigo Ričardo Mikutavičiaus atminimui dedikuotą knygą „Tytuvėnų bernardino vienuolyno kalvarių giesmynas ir maldynas“ kartu su kompaktine plokštele pristatė jos autorius – muzikologas, habil. m. dr. prof. Alfonsas Motuzas (1955–2019). Vakarą metu kalbėjo ir kun. Vytautas Rapalis, Lietuvos piligrimų centro direktorius Darius Liutikas, kompozitorius ir pedagogas Ipolitas Petrošius. Giesmes giedojo Jurga Česnienė, Daiva Čičinskienė, Liongina Gudelienė, Milda Srėbalienė, docentė dr. Vida Palubinskienė. Vakarą metu vyko ir neseniai Albino Batavičiaus išleisto pokario metų dainų kompaktinio disko „Negriš tos dienos“ sutiktuvės. Su jubiliejais buvo gražiai pasveikinti draugijos nariai Dalia Kaminskienė, Aldona Bazienė, Zigmas Pocevičius, Birutė Serapinienė ir A. Batavičius.

Kovo 19 d. grupė draugijos narių dalyvavo renginyje, skirtame skulptoriaus Konstantino Bogdano (1926–2011) 85-mečiui. Koncertavo Vilniaus senosios muzikos ir šokio teatro kolektyvas „Puelli vilnenses“ (vadovė Giedrė Strikulienė), kuriame šoka ir 5 VŽKD nariai.

Kovo 29 d. Vilniaus žemaičiai susitiko su gastrolių į miestą atvykusia Jurbarko kultūros centro Konstantino Glinškio teatro trupe ir dalyvavo jos spektaklyje „Elegija apie atsiskyrėlį Ignacą“, pastatytame pagal Antano Giedraičio-Giedriaus apsakymą „Ignacas Globys“.

Balandžio 6 d. VŽKD narius išjudino ir subūrė Vilniuje vykusio Kaziuko mugėje, kuri tais metais buvo skirta Aukštaitijos regionui. Mugės baigiamuoju akordu tapo koncertas Rotušės aikštėje, kurį vedė VŽKD narys Stasys Kavaliauskas (1949–2023). Koncerte dalyvavo ir būrys kitų Vilniaus žemaičių. Jiems renginyje tais metais mugėje šeiminkavę Kėdainių rajono atstovai perdavė 2012 metais vyksiančios Kaziuko mugės organizatorių pareigas bei įgaliojimus.

Balandžio 9 d. grupė draugijos narių dalyvavo Verkių rūmuose vyksiamame Vilniuje veikiančio Jurbarkiečių klubo (pirmininkas Romas Dai-

nius) kultūros vakare, skirtame jurbarkiečio profesoriaus Vytauto Girdzijausko (1930–2019) novelių knygos „Žiemos metafizika“ sutiktuvėms. Renginyje kalbėjo knygos autorius, prof. Arnoldas Piročkinas (1931–2023), rašytojas Eugenijus Ignatavičius (1935–2020), kalbininkas dr. Antanas Balašaitis (1931–2023), knygos redaktorė Audronė Daugruckienė, buvęs V. Girdzijausko bendramokslis pedagogas E. Juškys, leidyklos „Naujoji romuva“ atstovas Audrius Ulinskas, VŽKD pirmininkė Dalia Dirgėlienė, Jurbarko rajono vicemeras Egidijus Giedraitis. Koncertavo Vilniaus senosios muzikos ir šokio teatro „Puelli Vilnenses“ kolektyvas (vadovė Giedrė Strikulienė), liaudiškų dainų padainavo buvusių Eržvilko gimnazijos bendramokslų vyrų grupė. Vakarą vedė žemaitis Jonas Kazlauskas.

Balandžio 11 d. VŽKD draugijos atstovai dalyvavo renginyje, skirtame savo bičiulių Vilniaus Kupiškėnų klubo veiklos 20-mečiui, ir pasveikino klubo narius su jubiliejumi.

Balandžio 12 d. Vilniaus mokytojų namuose vykusio renginio „Pasidainavimai su Veronika“ metu buvo pristatytas neseniai išleistas dainynas „Padainuosim mes suėję“, kurio natas redagavo VŽKD tarybos narys, kompozitorius, pedagogas, Vilniaus šv. Onos bažnyčios choro vadovas Ipolitas Petrošius.

Balandžio 13 d. VŽKD nariai dalyvavo parodos „Medžiai ir bokštai“ atidarymo Vilniaus Jonų galerijoje renginyje ir pasveikino jos autorę, savo bičiulę

(Nukelta į 44 p.)

labai produktyvią dailininkę Folomeną Linčiūtę-Vaitiekūnieneį.

Balandžio 26-ąją VŽKD narys Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios klebonas kun. Vytautas Rapalis aukojo šv. Mišias, kurių metu buvo meldžiamasi už Vilniuje gyvenančius žemaičius. Renginį organizavo VŽKD tarybos narys Ipolitas Petrošius.

Balandžio 15 d. Vilniaus Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejuje buvo atidaryta dailininkės Filomenos Linčiūtės-Vaitiekūnienės kūrinių paroda „Medžiai ir bokštai“. Menininkę šia proga kartu su kitais jos kūrybos gerbėjais pasveikino VŽKD nariai.

Balandžio 19 d. VŽKD kultūros vakaro „Kurioje kūno vietoje yra žemaitiškumas?“ svečias buvo iš Šilalės kilęs psichologas, Vilniaus universiteto profesorius Albinas Bagdonas. Koncertavo gitaristas Povilas Girdenis. Renginio metu su jubiliejais buvo pasveikinti žemaičiai: su 80-mečiu – Antanas Balašaitis, su 75-mečiu – Vitalija Brazaitienė, su 70-mečiu – Albinas Bagdonas, su 65-mečiu – Remigija Bandzinienė, su 60-mečiu – Regina Macienė. Vilniaus mokytojų namuose veikė dailininkės Filomenos Linčiūtės-Vaitiekūnienės kūrinių paroda.

Balandžio 21 d. laikraštyje „Žalioji pasaulis“ išspausdintas Vacio Paulausko straipsnis „Kai pavasario žalumos brėkšta“ apie kompozitorių, pedagogą, Vilniaus Šv. Onos bažnyčios choro vadovą, VŽKD tarybos narį Ipolitą Petrošių.

Balandžio 30 d. grupė Vilniaus žemaičių dalyvavo Kauno karininkų ramovėje ir Kauno ažuolyne vykusiuose Lietuvai pagražinti draugijos 90-ies metų veiklos sukakčiai skirtuose renginiuose, kartu su kitais šventės dalyviais devyniems iškiliems draugijos nariams (V. Nagiui-Nagevičiui, T. Vaižgantui, P. Matulioniui, V. Braziulevičiui, T. Ivanauskui, S. Šilingui, K. Vasiliauskui, J. Marcinkevičiui, V. Bražėnui) atminti pasodino po ažuoliuką. Koncertavo Kauno choras „Indraja“ (vadovė Zinida Gerasina), etnografinis ansamblis „Giedra“, solistas Tomas Vaitkus, aktorius Tomas Vaisieta.

Gegužės 17 d. vykusio draugijos kultūros vakaro metu buvo pristatyti naujaisi „Vermės“ leidyklos leidiniai apie buvusius Žemaitijos valsčius. Apie juos papasakojo šios leidyklos direktorius

Psichologas, Vilniaus universiteto profesorius Albinas Bagdonas. 2011.04.19

Petras Jonušas. Renginyje kalbėjo ir į svečius atvykęs Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytautas Rutkauskas, Rietavo kraštiečių klubo prezidentas prof. Leonas Ašmantas, dr. Bronė Stundžienė, rietaviškiai Otilija Gricienė, Nijolė Krajinienė, N. Narvilaitė ir keletas kitų renginio dalyvių. Antroje dalyje žurnalistas Juozas Elekšis papasakojo apie Tėvynės pažinimo draugijos veiklą ir pristatė šios draugijos leidinį „Tautotyros metraštis“. Koncertavo dainininkė Aušra Liutkutė ir koncertmeisterė Lina Giedraitytė.

Iš kairės: „Vermės“ leidyklos išleistas knygas apie Žemaitiją pristato leidyklos vadovas Petras Jonušas; Tėvynės pažinimo draugijos leidinį „Tautotyros metraštis“ pristato Juozas Elekšis

VŽKD nariai liepos 16–17 dienomis vykusiame ekskursijoje po Karšuvos kraštą

Birželio 4 d. laikraštyje „Lietuvos aidas“ išspausdintas draugijos pirmininkės Dalios Dirgėlienės ir tarybos nario Virginijaus Jocio straipsnis „Vilniaus žemaičiai brangina ir puoselėja lietuvišką žodį ir spaudą“, kuriame rašoma apie VŽKD veiklą, jos plėtojamą naujų leidinių sutiktuvių tradiciją.

Birželio 13 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiame 1988 m. filosofo, literatūrologo, Mažosios Lietuvos kultūros tyrėjo ir propaguotojo, Vydūno atminties puoselėtojo, pedagogo dr. Vaclovo Bagdonavičiaus (1941–2020) Vilniuje įsteigtos Vydūno draugijos vakaronėje, kurios metu buvo pristatyta naujai išleista Vydūno knyga „Sąmonė“.

Birželio 19 d. draugijos nariai jubiliejinės karamikos kūrinų paro-

dos atidarymo Leliūnuose (Utenos raj.) ir knygos „Vytautas Valiušis“ išleidimo ir sutiktuvių proga pasveikino savo bičiulį dailininką keramiką Vytautą Valiušį.

Birželio 22 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Vilniaus universiteto Teatro salėje vykusiame Šilalės kraštiečių renginyje, skirtame šios draugijos veiklos 20-mečiui, ir pasveikino jos narius su šia gražia sukaktimi, trumpai papasakojo apie VŽKD veiklą. Vakaro metu vyko ir knygos „Kaltinėnai“ pristatymas, buvo renkamos lėšos planuojamam pastatyti paminklui, skirtam tautosakininkui, mitologui, kraštotyrininkui, knygų autoriui habil. m. dr. Norbertui Vėliui (1938–1996) jo gimtajame Šilalės rajono Gulbių kaime. Renginio metu buvo aptartas Šilališkių klubo priemonių planas, skirtas artėjančiam Dionizo Poškos Baublių muziejaus 200 metų jubiliejui. Koncertavo Šilalės kultūros centro kamerinis ansamblis. „EX CORDIS“ (vadovė Nijolė Mačiukaitienė), šoko Vilniaus muzikos ir šokio teatras „Puelli Vilnensis“ (vadovė Giedrė Strikulienė), folkloro ansamblis VISI (vadovas Evaldas Vyčinas).

Liepos 16–17 d. draugijos nariai dalyvavo ekskursijoje po senąją Karšuvos žemę. Jos metu pabuvota Varnių regioniniame parke, Varniuose, Rokynėje, Laukuvoje, susipažinta su Sietuvos kūrgrinda, Šilale, Pajūrio gyvenvieta, Žemaičių Naumiesčiu, Balčiais, Degučiais ir kai kuriomis kitomis šio krašto vietovėmis. Lapkričio 9 d. laikraštyje „Lietuvos aidas“ apie šią ekskursiją ir kitus VŽKD renginius buvo išspausdintas išsamus Dalio Dirgėlienės ir Eugenijos Tamaros Arnastauskienės straipsnis „Nepaprasto grožio vaizdai atsiveria“. Vilniaus žemaičių kultūros draugijos veiklos fragmentai“.

Liepos 30 d. VŽKD folkloro ansamblis „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė) ir būrys kitų Vilniaus žemaičių dalyvavo Plungėje ir Plungės rajone esančioje Končynės sodyboje vykusiuose fiziko, etnografo, knygų autoriaus Igno Končiaus (1886–1975) 125-osioms gimimo metinėms skirtuose renginiuose.

(Nukelta j 46 p.)

Iš kairės: VŽKD nariai (priekyje) Igno Končiaus gimtojoje sodyboje (Končynėje) Plungės rajone; Igno Končiaus anūkas, VŽKD narys Gintaras Končius. 2011.07.30

Kalba poetė Stasė Lygutaitė-Bucevičienė. Kaireje – poetė Marija Kudarauskaitė, dešinėje – Dalia Dirgėlienė. 2011.09.20

VŽKD pirmininkė Dalia Dirgėlienė ir draugijos narys Anicetas Jonutis ažuolų lapų vainiku 70-mečio proga pagerbia Vaclovą Bagdonavičių. 2011.09.08

Rugsėjo 8 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Vilniaus įgulos karininkų ramovėje vykusiame Vydušo draugijos renginyje (pirmininkas Vaclovas Bagdonavičius, 1941–2020) ir jo metu pasveikino šios draugijos įkūrėją ir pirmininką Vaclovą Bagdonavičių su jo 70-mečiu. Vakaro metu koncertavo VŽKD narė dainininkė Aušra Liutkutė.

Rugsėjo 16 d. mirė kalbininkas, Lietuvos fonologijos mokyklos kūrėjas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, VŽKD narys prof. Aleksas Girdenis (1937–2011). Jo laidotuvėse pasipuošę tradiciniais žemaičių kostiumais dalyvavo, prie karsto garbės sargyboje stovėjo VŽKD nariai. Pro-

Dešinėje – VŽKD pirmininkė Dalia Dirgėlienė jubiliejaus proga sveikina Lietuvos architektūros muziejaus direktorę Mortę Baužienę. 2011.09.20

fesorius A. Girdenis palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje.

Rugsėjo 20 d. VŽKD kultūros vakaro viešnios buvo dvi šaunios žemaitės poetės, knygų autorės Stasė Lygutaitė-Bucevičienė (1936–2023) ir Meilė Kudarauskaitė. Jos papasakojo apie save, skaitė eiles, kartu su visais renginio dalyviais dainavo liaudies dainas. Renginio metu gražaus jubiliejaus proga pasveikinta istorikė, aktyvi draugijos narė Morta Baužienė.

Rugsėjo 21 d. grupė draugijos narių dalyvavo ekskursijoje po Vilniaus Tuskulėnų rimties parką. Ekskursiją suorganizavo ir jai vadovavo Lietuvos architektūros muziejaus direktorė Morta Baužienė.

Rugsėjo 23 d. Lietuvos rašytojų klube vykusio žemaičių poetui Vaciu Reimeriui (1921–2017) skirtame renginyje buvo pristatyta jo neseniai išleista knyga „Posmų gerbės“. Jį knygos išleidimo ir 90-mečio proga kartu su kitais draugais, bičiuliais, kūrybos gerbėjais pasveikino ir renginyje dalyvavę VŽKD nariai.

Spalio mėnesį respublikinėje spaudoje pasirodė keletas straipsnių, skirtų poeto, žurnalisto, aktyvaus VŽKD nario Juozo Elekšio 80-mečiui. Vienas jų – „Lietuviško žodžio tarnyboje“ – buvo paskelbtas laikraščio „Mokslo Lietuva“ 2011 m. spalio 6 d. numeryje.

Spalio 18 d. draugijos kultūros vakaro „Žemaičių istorijos ir kultūros tyrinėjimai. Naujausių Žemaičių kraštui skirtų leidinių pristatymas“ metu vyko Regionų kultūrinių iniciatyvų centro iš-

2011 m. spalio 18 d. vykusio VŽKD kultūros vakaro svečiai ir organizatoriai

Amžinam poilsiui iš Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios į Antakalnio kapines palaidimas 2011 m. rugsėjo 16 d. miręs prof. Aleksas Girdenis

leistos poetės, prozininkės, pedagogės, knygų autorės Teklės Džervienės (1932–2022) žemaitiškos kūrybos rinktinės „Žali žuolelė“ sutiktuvės. Renginyje dalyvavo, kalbėjo knygos autorė T. Džervienė, leidinio redaktorė, sudarytoja ir leidėja Danutė Mukienė. Vyko ir kitų naujai išleistų su Žemaitijos istorija susijusių knygų sutiktuvės. Jas pristatė kun. dr. Petras Smilgys, istorikai Povilas Šverebas, Kazys Misius, Vilniaus dailės akademijos prorektorius, Žemaičių akademijos rektorius prof. Adomas Butrimas. Su jubiliejais buvo pasveikinti draugijos nariai Kazimiera Narbutaitė ir Feliksas Petkus, jau 90-metį perkopęs Jonas Šimkus.

Lapkričio 1 d. žemaitiškos šv. Mišios, kuriose buvo meldžiamasi už mirusius Vilniaus žemaičius kompozitoriaus, pedagogo, VŽKD tarybos nario Ipolito Petrošiaus iniciatyva vyko Vilniaus Bernardinų bažnyčioje, o lapkričio 2 d. VŽKD nario Stasio Kavaliausko ir kun. Vytauto Rapalio iniciatyva – Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje.

(Nukelta į 48 p.)

Iš kairės: karūnuojamas dilininkas, VŽKD narys Anicetas Jonutis. 2011.12.15; 2011 m. gruodžio 29-ąją Kalėdinę vakaronę pūsdami ragus pradėjo Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius, daina – folkloro ansamblis „Tyklė“

Viršuje – ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė), dešinėje – VŽKD renginyje, skirtame Jono Basanavičiaus 125-osioms gimimo metinėms, kalba muziejininkė Elvyda Lazauskaitė

Lapkričio 2-ąją po šv. Mišių kun. V. Rapalis žemaičius pakvietė į parapijos namus, kur buvo gražiai paminti mirę žemaičiai, prisiminti Vėlinių papročiai, giedamos Vėlinių giesmės.

Lapkričio 15 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas Jono Basanavičiaus (1851–1927) 160-osioms gimimo metinėms. Renginyje dalyvavo, kalbėjo alpinistas, inžinierius, visuomenės veikėjas, Tautinio atgimimo ąžuolyno draugijos pirmininkas Vitalius Stepulis, etnologė dr. Bronė Stundžianė, žurnalo „40 plius“ redaktorė Valentina Čeplevičiūtė, Lietuvos nacionalinio muziejaus darbuotoja Elvyda Lazauskaitė. Koncertavo ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė). „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams Jonui Lasauskui ir Stasiui Puplinskui.

Lapkričio 19 d. grupė draugijos narių dalyvavo Lietuvos dailės muziejaus Taikomosios dailės muziejuje vykusiame Plungės kultūros centro renginyje „Chorinės muzikos ruduo“, kuriame koncertavo Plungės meno saviveiklos kolektyvai.

Lapkričio 26 d. VŽKD nariai pasveikino savo bičiulį, knygų autorių, archeologą dr. Vykintą Vaitkevičių Jono Basanavičiaus premijos įteikimo proga.

Gruodžio 12 d. mirė VŽKD bičiulis, Vilniaus istorijos tyrinėtojas, knygų autorius Antanas Rimvydas Čaplinskas (1939–2011). Jo atminimą kartu su kitais pagerbė ir VŽKD nariai.

Gruodžio 15 d. Lietuvos dailės muziejaus Radvilų rūmuose buvo atidaryta draugijos nario, VŽKD vėliavos autoriaus dailininko Aniceto Jonučo kūrybos paroda „Saulėtos vizijos“. Jį šia proga pasveikino, karūna papuošė draugijos nariai, Vilniaus senosios muzikos ir šokių šokių teatro „Puelli vilnenses“ kolektyvas, kuriame A. Jonutis šoka, kiti dailininko draugai, bičiuliai, kūrybos gerbėjai. Renginį organizavo Lietuvos dailės muziejuje dirbanti Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninimo ir LIMIS centro bei Regionų kultūrinių iniciatyvų centro vadovė, žurnalo „Žemaičių žemė“ redaktorė, VŽKD narė Danutė Mukienė.

Gruodžio mėnesį žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ išspausdintas VŽKD nario, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos darbuotojo Povilo Saudargo straipsnis „Vilniaus žemaičiai mokslo, kultūros istorijos ir poezijos baruose“.

Gruodžio 29-ąją Vilniaus žemaičius sutelkė Vilniaus mokytojų namuose draugijos organizuota tradicinė kalėdinė vakaronė ir karnavalas. Renginį pūsdami ragus pradėjo Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius, apie kalėdinio laikotarpio papročius ir tradicijas papasakojo prof. Libertas Klimka, koncertavo Vilniaus žemaičių folkloro kolektyvas „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė), „Žemaičių pasai“ buvo įteikti naujoms VŽKD narėms Aldonai Mikailovskajai ir Birutei Butkevičienei. Renginyje dalyvavo ir Vilniaus mokytojų namų direktorė Zita Žepnickienė.

2011 metais žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ paskelbtame straipsnyje „Profesoriui Ignui Končiui – 125“ prisimintas iškilus iš Žemaitijos kilęs fizikas, etnografas, knygų autorius Ignas Končius

Grupė 2011 m. gruodžio 29 d. vykusio VŽKD narių Kalėdinio vakaro ir karnavalų dalyvių

(1886–1975). Publikacijoje rašoma ir apie VŽKD veiklą. To paties žurnalo Nr. 11–12 išspausdintas Dalius Dirgėlienės ir Povilo Saudargo straipsnis „Vilniaus žemaičiai kultūros istorijos ir poezijos baruose“.

2012 metai

Sausio 8 d. Vilniuje vėl vyko bėgimas „Gyvybės ir mirties keliu“, kurio vienas iš pagrindinių organizatorių buvo sportininkas, poetas, dainininkas, aktyvus VŽKD narys Romas Bernotas (1941–2022).

Sausio 9-ąją draugijos nariai dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiame renginyje, skirtame Vilniaus istorijos tyrinėtojo, knygų apie

(Nukelta į 50 p.)

2012 m. sausio 17-ąją vykusio VŽKD ataskaitinio-rinkiminio susirinkimo akimirka. Kalba Povilas Saudargas. Muzikuoja V. Mikolaitis, J. Noreika ir akordeonistas Dominykas Panavas

Užgavėnių persirengėliai Vilniuje.
2012.02.21

kolaitis, J. Noreika ir akordeonistas Dominykas Panavas.

Vasario 9 d. grupė draugijos narių dalyvavo Lietuvos kultūros instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus spaudai parengtos knygos „Lietuvos sakralinė dailė. T. 2. Šiaulių vyskupija“ sutiktuvėse, kurios vyko Bažnytinio paveldo muziejuje Vilniuje.

Vasario 16 d. draugijos nariai dalyvavo Tuskulėnų rimities parko memorialiniame komplekse vykusiame Vasario 16-ajai skirtame VISI folkloro ansamblio (vadovas Evaldas Vyčinas), kuriame dainuoja ir keletas Vilniaus žemaičių, koncerte.

Vasario 18 d. mirė draugijos bičiulis – iš Kuršėnų (Šiaulių raj.) kilęs kalbininkas, leksikografas, redaktorius, humanitarinių mokslų daktaras, profesorius Vytautas Vitkauskas (1935–2012). Jis amžinam poilsiui iš Vilnius į Kuršėnus palydėtas vasario 20 dieną.

Vasario 21-ąją vėl būs draugijos persirengėlių šėliojo Vilniaus mokytojų namų kiemelyje ir miesto gatvėse vykusiuose Užgavėnių renginiuose.

Vasario 21 d. žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ pirmajame numeryje išspausdintas kalbininko, aktyvaus draugijos nario Antano

Nuotraukose (nuo viršaus): Žemaičių šlovės žvaigžde apdovanota prof. Viktorija Daujotytė (centre) kartu su Žemaitijos savivaldybių merais Vilniaus rotušėje vykusioje apdovanojimo ceremonijoje; Vilniaus žemaičiai kovo mėnesį vykusioje Kaziuko mugėje

Vilnių autoriais Antano Rimvydo Čaplinsko (1939–2011) atminimui. Renginio metu buvo pristatytas naujausias jo spaudai parengtas leidinys „Vilniaus atminimo knyga. Mieste įamžintos asmenybės“, taip pat ir devynios kitos šio autoriaus parašytos knygos.

Sausio 17 d. vyko VŽKD ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Jo metu buvo teigiamai įvertinta draugijos ataskaitinio laikotarpio veikla, išrinkta draugijos taryba (nariai: Dalia Dirgėlienė, Povilas Saudargas, Eugenija Tamara Arnastauskienė, Aldona Bazienė, Alfonsas Katkus, Virginija Bumblienė, Dalia Kaminskienė, Genė Jacėnaitė (1933–2016), Ipolitas Petrošius, Zigmąs Juškevičius, Alvydas Strička). Draugijos pirmininkės pareigos vėl patikėtos D. Dirgėlienei. Vakaronėje grojo V. Mi-

VŽKD kultūros vakaro, skirto poeto ir kunigo Jono Mačiulio-Maironio (1862–1932) 150-osioms gimimo metinėms, dalyviai. 2012.03.20

Balašaičio (1931–2023) straipsnis „Kalbininkai ir poezija“.

Vasario 25 d. grupė draugijos narių dalyvavo Vilniaus knygų mugėje vykusiame R. Paknio leidyklos išleistas knygos „Žemaičiai. Gyvenimas ir šventės“, kurioje išspausdintos fotografo Arūno Baltėno sukurtos nuotraukos ir Vitos Ivanauskaitės-Šeibutienės tekstai (knygos dailininkas Izaokas Zibucas), pristatyme ir pasveikino knygos autorius.

Kovo mėnesį žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ (Nr. 2–3) paskelbtas Albino Batavičiaus straipsnis „Ar Baublių ažuoliukai virto ažuolais“, Povilo Saudargo straipsnis „Vilniaus žemaičių darbai ir dienos“.

Kovo 8 d. draugijos nariai aktyviai dalyvavo Vilniuje vykusioje Kaziuko mugėje, kurios šeimininkai tais metais buvo žemaičiai. Žemaičių dienas Vilniuje, nukaldamas žemaitišką pinigą – 7 grašius, atidarė Telšių rajono savivaldybės meras Vytautas Kleiva (1959–2015). Mugės atidarymo dieną Lietuvos Respublikos Seime vyko diskusija-forumas „Istorinio etnokultūrinio Žemaitijos regono išsaugojimo reikšmė“, buvo eksponuojami Žemaitijos vaikų ir menininkų kūriniai. Šeštadienio ryte Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje buvo aukojamos Šv. Mišios už Žemaitijos krašto žmones, jų metu giedojo Telšių rajono Luokės folkloro ansamblis „Šatrija“ (vadovė Joana Vaigauskaitė-Misiūnienė). Visą dieną įvairiose Vilniaus vietose koncertavo žemaičių meno saviveiklos kolektyvai. Vienas pagrindinių šių Žemaičių dienų renginių kovo 8 d. vyko Vilniaus miesto rotušėje. Jo metu, dalyvaujant Žemaitijos savivaldybių vadovams, kitiems į renginį pakviestiems svečiams, Žemaičių šlovės žvaigždė įteikta iš Pavandenės krašto kilusiai, Vilniuje gyvenančiai literatūrologei prof. Viktorijai Daujotytei. Miesto rotušėje vyko ir koncertas, kuriame dalyvavo iš Žemaitijos kilę atlikėjai. Koncertą vedė Vilniaus žemaičiai Loreta Sungailienė ir Stasys Kavaliauskas.

Kovo 20 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas poeto ir kunigo Jono Mačiulio-Maironio (1862–1932) 150-osioms gimimo metinėms. Renginyje vyko dainininko Danieliaus Sadausko (1940–2015) kompaktinio albumo „Maironis. Dainos“ sutiktuvės. Koncertavo D. Sadauskas,

fortepijonu jam akomponavo muzikologė, vargonininkė Jūratė Landsbergytė, apie Maironio gyvenimą ir kūrybą papasakojo kalbininkas, draugijos narys Antanas Balašaitis (1931–2023), kalbėjo ir Maironio giminaitė – Mažeikiuose gimusi, Vilniuje gyvenanti ir kurianti dailininkė, draugijos bičiulė Filomena Linčiūtė-Vaitiekūnienė. Apie šį renginį išsamūs straipsniai buvo paskelbti respublikinėje spaudoje.

Kovo mėnesį antradieniais būrys draugijos narių dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiuose „Pasidainavimuose su Veronika“.

Balandžio 10-ąją, trečiąją Šv. Velykų dieną, žemaičiai buvo gausiai susirinkę į Visų Šventųjų bažnyčią, kur šv. Mišias laikė aktyvus VŽKD narys, šios bažnyčios klebonas kun. Vytautas Rapalis. Giedojo VŽKD tarybos nario Ipolito Petrošiaus suburtas choras. Po šv. Mišių parapijos namuose vyko Velykinė vakaronė.

Balandžio 17 d. vyko draugijos kultūros vakaras „Sparnuoti žemaičiai“. Jo metu pristatytas iš Eržvilko krašto kilusio rašytojo prof. Vytauto Martinkaus istorinis romanas „Žemaičio garlėkys“, kuriame pasakojama apie 1851 m. lenkų kalba išleistas knygos „Žemaičio garlėkys“ autorių Aleksandrą Griškevičių. Renginyje su jubilieju mi buvo pasveikinta aktyvi VŽKD narė Remigija Būdzinienė.

Balandžio 22 d. draugijos
(Nukelta į 52 p.)

2012 m. balandžio 17-ąją vykusio kultūros vakaro dalyviai; renginio metu bendrauja VŽKD nariai (iš kairės): dailininkas Bronius Grušas, rašytojas Vytautas Martinkus, gydytoja Dalia Kaminskiene

2021 m. VŽKD nario Virginijaus Jocio sudaryto leidinio „Žemaičių kultūros savastys: nuo Vilniaus kalvų prie Baulbio Slenksčio“ viršelis ir kompaktiniai diskai

nariai dalyvavo Vilniaus uteniškių kraštiečių klubo mišraus choro „Indrāja“ (vadovas Rimantas Vaiginis, chormeisterė ir dirigentė Irena Rita Jurgaitienė), kuri lanko ir keletas VŽKD narių, jubiliejiniame koncerte, sukakties proga pasveikino kolektyvą.

Gegužės 12 d. Vilniaus žemaičiai buvo išvykę į Bijotuose (Šilalės raj.) vykusį renginį, skirtą Dionizo Poškos Baulbių 200 metų jubiliejui.

Gegužės 15 d. vyko draugijos kultūros vakaras „Kur šniokščia Jūros rėvos“. Jo svečiai buvo istorikai, knygų apie Žemaitiją ir kitas Lietuvos vietas autoriai, mokslo daktarai, docentai Junona ir Vytenis Almonaičiai. Šį kartą jie pristatė savo naujausią leidinį apie Karšuvos žemę – septynių dalių žygių Jūros upe ir Nemunu vadovą „Vėl šniokščia Jūros rėvos“. Renginyje dalyvavo, kalbėjo ir Kultūros ministerijos Regionų kultūro skyriaus vedėja Irena Seliukaitė (1954–2018), keliautojas K. Šydiškis, Vilniaus mokytojų namų Turizmo klubo vadovė

Danutė Bartkienė, Keliautojų sąjungos pirmininkas Algimantas Jucevičius. Vakaro metu „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams – Vandai Vaitulionienei, Danguolei Daškevičienei, Angelei Liaudanskienei ir Danguolei Guobienei. Vakaronėje grojo Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius.

Rugpjūčio 2 d. VŽKD pateikė pasiūlymus Vilniaus mokytojų namų rengiamam projekto „Lietuvos tarmės“ programai.

Rugsėjo 17 d. grupė draugijos narių dalyvavo istorikės, Lietuvos architektūros muziejaus direktorės, VŽKD narės Mortos Baužienės suorganizuotoje ekskursijoje, skirtoje tais metais vykusioms „Europos paveldo dienoms‘12. Genius Loci. Vietos dvasia“. Jos metu išsamiai susipažinta su Vilniaus universitetu, buvusio Vilniaus architekto prof. Mykolo Angelo Šulco (1769–1812) buto interjeru, kt.

Rugsėjo mėnesį Amžinybėn palydėta buvusi laikraščio „Mokslo Lietuva“ redaktorė, VŽKD narė Gražina Kriščiukaitienė (1945–2012).

Rugsėjo 18 d. VŽKD kultūros vakaro metu vyko draugijos nario Albino Batavičiaus šeštosios knygos „Iš tėvynės praeities“ ir prof. Alfonso Motuzo knygos „Šermeniniai Žemaičių Kalvarijos kalnai“ sutiktuvės. Kalbėjo leidinių autoriai, Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios klebonas kun. Vytautas Rapalis, istorikė dr. Vida Kniūraitė. Keletą A. Motuzo knygoje pateiktų kūrinių pagiedojo žemaitės dainininkės Janinos Bukontaitės vadovaujamas Vilniaus arkikatedros senųjų giesmių ansamblis. Renginyje su 85-mečiu pasveikinti Genovaitė ir Jonas Lasauskai, su 80-mečiu – Juozapas Baldauskas (1932–2014) ir Bronius Grušas (1932–2013), su

Gieda Vilniaus arkikatedros senųjų giesmių ansamblis (vadovė Janina Bukontaitė). 2012.09.18

Žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ 55-erių metų sukakčiai skirto renginio svečiai ir organizatoriai. Kalba žurnalo redaktorius Juozapas Baldauskas. 2012.10.16

75-mečiu – draugijos fotografas Zigmąs Juškevičius, su 70-mečiu – Albinas Kazlauskas, su 65-mečiu – draugijos muzikantas ir dainininkas Vytautas Jocius, su 60-mečiu – Alfonsas Katkus.

Rugsėjo 21 d. VŽKD nariai Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje dalyvavo Vilniuje veikiančio Šilalės kraštiečių klubo ataskaitiniame susirinkime. Jo metu pristatytas Šilališkių klubo ir VŽKD nario Virginijaus Jocio sudarytas leidinys „Žemaičių kultūros savastys: nuo Vilniaus kalvų prie Baublio slenksčio“ su dviem kompaktiniais diskais.

Spalio 16-osios renginį VŽKD nariai skyrė žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“, kurio vyr. redaktorius buvo aktyvus draugijos narys Juozapas Baldauskas (1932–2014), 55-mečiui. Kalbėjo renginyje dalyvavę žymūs Lietuvos mokslo žmonės, tarp jų ir Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Valdemaras Razumas, prof. Algimantas Juozas Krištopaitis (1931–2018), akademikas Jonas Grigas, prof. Arnoldas Piročkinas (1931–2020), prof. Libertas Klimka. Antrojoje renginio dalyje koncertavo Vilniaus žemaičių folkloro ansamblis

„Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitytė). Žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ 2012 m. 11–12 numeryje išspausdintas Alvydo Stričkos straipsnis „Paminėtos „Mokslo ir gyvenimo“ žurnalo 55-osios metinės“, kuriame pateikta išsami informacija apie šį renginį. Tame pačiame numeryje išspausdintas ir žurnalisto, kurį laiką VŽKD vadovavusio Juliaus Norkevičiaus straipsnis „Žurnalas, kuriame yra ką skaityti“.

Spalio 23-ąją Vilniaus Bernardinų bažnyčioje vyko žemaitiškos Šv. Vėlinių Mišios, kuriose buvo meldžiamasi už mirusius žemaičius ir jų artimuosius.

Lapkričio 20-ąją VŽKD kultūros vakaro tema buvo „Žemaitijos taikos miestai“. Jame dalyvavo, kalbėjo, apie Ylakius papasakojo Skuodo rajono Ylakių seniūnijos seniūnas Vytautas Gudauskas, Ylakių kultūros centro direktorė Virginija Žitkuviene, Vižančių kaimo bendruomenės pirmininkė Nijolė Birkantienė, du žymūs iš Ylakių krašto kilę, Vilniuje gyvenantys ir kuriantys žemaičiai, draugijos nariai – dailininkas Bronius Grušas (1932–2013) ir režisierius, scenaristas Bronius Bušma, taip pat ir dr. Auksė Narvilienė, kuri išsamiai papasakojo apie Taikos miestų sąjungą ir taikos miesto vardo suteikimo tvarką, Lietuvos vietoves, kurioms ši vėliava yra įteikta.

Lapkričio 28 d. grupė draugijos narių dalyvavo iš Raseinių krašto kilusio antrojo Lietuvos Respublikos prezidento, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. vasario 16 d. Akto signataro, vieno iš Lietuvos

(Nukelta į 54 p.)

Grupė 2012 m. gruodžio 14 d. vykusio VŽKD renginio organizatorių ir svečių

Istorikas, knygų autorius Kazys Misius 2012 m. gruodžio 6 d. vyksiamame VŽKD renginyje

Grupė 2012 m. gruodžio 27-ąją vykusio Kalėdinio vakaro ir karnavalų dalyvių

krikščionių demokratų partijos steigėjų, agronomo, Ūkininkų sąjungos steigėjo ir pirmininko Aleksandro Stulginskio (1885–1969) atminimui skirtame renginyje, kurį Vilniuje suorganizavo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Gruodžio 6 d. VŽKD nariai Vilniaus Tamošaičių galerijoje vyksiamame renginyje pasveikino iš Šilalės krašto kilusį, Vilniuje gyvenantį ir dirbantį kultūros istoriką, daugelio knygų ir straipsnių apie Žemaitiją autorių ir bendraautorį Kazį Misių jo 70-mečio proga. Tą pačią dieną Jono Basanavičiaus premijos įteikimo proga draugijos nariai pasveikino ir savo draugijos narį Vitalių Stepulį.

Gruodžio 14 d. Vilniaus žemaičiai su 70-mečiu pasveikino iš Kaltinėnų krašto kilusį inžinierių, visuomenės bei politinį veikėją, savo bičiulį Joną Biržiškį. Jo jubiliejui skirtame renginyje vyko ir žurnalistės Aldonos Armalės knygos „Nenusėjami gyvenimo virsmai“, kurioje rašoma apie J. Biržiškį, sutiktuvs.

Gruodžio 27-ąją draugijos narius subūrė kultūros vakaras „Vilniaus žemaičių ženklai 2012-ųjų kelyje“. Renginio pradžioje simbolinę Gabijos ugnelę įžiebė etnokosmologas, etnologas, knygų autorius, VŽKD garbės narys prof. Libertas Klimka ir renginyje dalyvavusi Antano, Sonatos, Kristinos, Kasparo Petkų šeima.

Vakaro metu buvo apžvelgti svarbiausi VŽKD 2012 m. darbai, padėkota aktyviausiems draugijos nariams, pasveikinti jubilieatai: su 80-mečiu – Kazys Kilčiauskas, su 70-mečiu – Vytautas Viskantas. Gražiai pagerbti ir gruodžio mėnesį gimę draugijos nariai: Bronius Dobrovolskis, Valerijonas Jucys, Vanda Mizevienė, Donata Pareigyte, Jadvyga Žutautienė ir Aloyzas Žvinklys. Vėliau vyko Naujametinis karnavalas, kurio metu vertinimo komisija išrinko tris gražiausias kaukes. Jomis tapo Piratas, Čigonė ir Linksmoji vasarotoja.

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

Istorinis romanas

(Tęsinys. Pradžia el. žurnalo „Žemaičių žemė“
2023 m. Nr. 7–13, 2024 m. Nr. 1)

XXVI skyrius

Nykštuką, atvykusį į nuošalią Lomžos pilį, tamsiame kieme pasitiko šunų, išlindusių iš šunidės ir niūriai skimbčiojančių grandinėmis, skalijimas, puikiai tinkantis tai liūdnei vietai. Krasovskis perėjo per tuščią vestibulį, kuriame girdėjo tik metodišką ir lėtą didelio laikrodžio iš juodmedžio, o gal iš juodo ažuolo tiksėjimą. Jis buvo puoštas inkrustacijomis ir labai meniška medine didele gegute, kuri skaičiavo valandas. Nykštukui einant pro šalį ji staugia išlindo iš laikrodžio ir tris kartus pakartojo savo įprastą *kū-kū*, nuostabiai pamėgdžiodama paukštį. Ciferblate matėsi lotyniški žodžiai „Hora, dies et vita fugit, manet unica virtus“.

Nykštukas pateko į prieškambarį, kur buvo kele-

tas haidukų ir tarnų, daugelis jų dar gedėjo. Jie vilkėjo menkus drabužius, vieni žaidė kortomis lenkiškus žaidimus, kiti šaškėmis, o du ar trys jų draugai, aiškiai praleidę naktį smuklėje ir dabar patekę į palaimintą Morfėjaus globą, knarkė, išsitiesę ant suolų prie krosnies. Jų gigantiškas dydis leido spėti, kad sunkiausiu metų laiku jiems teks kovoti su rimitu priešu.

Nykštuko pasirodymas nepadarė jokio įspūdžio ir nesužadino smalsumo, nes Lenkijoje tokie žmonės problemų nesukeldavo.

– Ar ponas dvaro didysis maršalka yra? – pasiteiravo nykštukas jaunųjų pažų, kurie laiką leido gliaudydami riešutus.

– Jis išvyko į medžioklę, – atsiliepė vienas jų.

– O ponas didysis medžioklis taip pat? – neatlyžo nykštukas.

– Ponas didysis medžioklis žaidžia marjažą su tėvu kapelionu.

– O tarp judviejų stovi didelis ašotis alaus suvilgyti gerklei, – nusijuokęs įsiterpė dar vienas pažas.

– Tai kas palydės mane pas jos karališkąją aukštybę?

– Ak, jei neturite kitų rūpesčių, o tik tą vieną, tai galite užėti nevaržomas. Dabar audiencijų ir priėmimų valandos, nors pas ją niekas niekada neužsuka, – paaiškino jaunesni pažai juokdamiesi ir rodydami nykštukui duris, vedančias į infantės apartamentus.

Erdvaus salono, išmušto geltonu, šiek tiek išblukusiu damasku, trys langai, arba tiksliau įstiklintos durys vedė į terasą, kurioje matėsi princesės Onos inicialai, tarp girliandos iš buksmedžio sudėlioti iš spalvoto smėlio ir akmenukų – vietinio sodininko kantrybės ir genialumo šedevras, keliantis visų apylinkės smalsuolių susižavėjimą. Tame salone paausnotame krėsle, išmuštame aviečių spalvos aksomu su išsiuvinėtais jos karališkosios šeimos herbais, sėdėjo infantė.

Princesė, kaip labai teisingai pastebėjo Balani, jau buvo išaugusi iš vyrus žavinčio amžiaus. Brandaus amžiaus, negausiai gamtos apdovanota infantė buvo nepatikli ir nedrąsi, pridėkime dar ir dviprasmišką jos padėtį. Princesė negalėjo pati tvarkyti savo likimo, turėjo sulaukti vyro, kurį jai išrinktų tauta, nes su ja susietas princesės likimas. Nereikia stebėtis, kad gražiausi jos gyvenimo metai prabėgo abejingai stebint, kas vyksta aplink, valdant broliui, labiau linkusiam tenkinti savo polinkius ar net dažnai nusikalstamus

(Nukelta į 56 p.)

pomėgius, o ne rūpintis sesers laime. Princesė Ona ir nekantraudama, ir sunerimusi laukė įsimintinos akimirkos, kai išsispręs tėvynės ir jos pačios likimai, nes princas, laimėsiantis tautos balsus, bus skirtas jai į vyrus. Kartu su Lenkijos karūna jis gaus ir infantės ranką.

Vis dėlto melancholija ir švelnumas įspaudė ir kažin ką įdomaus išblyškusiame, apsiblaususiame, niekuo neįsidėmėtina Onos veide. Grožiu visuomet žavimasi nepaisant visuomeninės padėties, tad kiekvienas, išvydęs princesę Oną, jautėsi privalantis atsilyginti jai pagarbos mokesčiu ir ją paslapčia užjausti ar netgi branginti. Ji nebuvo laiminga, tačiau tikrai buvo verta laimės.

Ją puošė dorybės: nepaprastas pamaldumas, kantrybė, nuolankumas. Savo atsidavimą ji ne kartą įrodė dar gyvam Žygimantui Augustui, pakludama brolio valiai, kai jis iš išskaičiavimo atmetė ne vieną planą, turėjusį sutvarkyti jos gyvenimą. Ji buvo kilni, ir ta savybė buvo įgimta visiems jos karališkos šeimos nariams. Už visa tai lenkai Oną mylėjo. Tačiau aplinkybės susiklostė taip, kad jos tėvynę sukrėtė politiniai neramumai, ir Ona pasijuto apleista, pamiršta liūdnoje pilyje – jai skirtoje buveinėje, iš kurios ji neturėjo teisės išvykti, kol nesibaigs tarpvaldis. Protestantai žinojo, jog ši princesė gerbia savo tėvų tikėjimą ir yra prie jo prisirišusi, tad turėjo pagrindą bijoti, kad jos dorumas, kilmė gali pelnyti jai daugumos tikrų patriotų balsus, todėl prastūmė Seime savo planams palankų sprendimą.

Tarp kandidatų į Lenkijos sostą infantė ypač išskyrė erchercogą Ernestą, kuris per moteriškąją liniją buvo susijęs su jos dvaru, ir, beje, išpažino tą patį tikėjimą. Ji manė jį esant labiausiai vertą jos ir tėvynės dėmesio.

Išgirdę apie princesės Onos palankumą erchercogui Ernestui, austrų pasiuntiniai panoro išreikšti pagarbą infantei ir įsitikinti, kad ji tikrai parems jų pastangas. Žinome, kokias pastangas dėjo tautos atstovai, prieštaraujantys tam sumanymui, ir kokia įžeista ir nepatenkinta pasijuto infantė dėl tokio savavališko sprendimo, atėmusio iš jos deramą jos rangui pagarbą, nors gal ta pagarba ne tiek glostė jos savimeilę, kiek skatino slaptą ilgai nieko gero nepatyrusios širdies viltį.

Segėdama juodo aksomo sijoną, puoštą šermuonėlio kailiu, ir lenkiškos mados palaidinę, apvedžiotą sabalų kailiukais, su prakirptomis rankovėmis, ant

galvos užsidėjusi tokią pat aksominę kepuraitę, puoštą tokiais pat kailiukais, su garnio plunksnų egrete, vienintelis papuošalas – granatų karoliai, infantė susidomėjusi stebėjo iškviestą jaunąjį Balani. Elegantiškasis jaunuolis šiandien švytėjo iš meilės ir laimės.

Atsisėdęs prie to paties stalo, į kurį buvo pasirėmusi infantė, nepriekaištingų manierų, kurias dar labiau pabrėžė puikus kostiumas, madingas to meto Prancūzijos dvare, ilgais garbanotais plaukais, krinčiais ant gofruotos apykaklės, kilnių taisyklingų bruožų, ispaniško stiliaus apsiaustu, gana trumpu, kad matytųsi gražios viena ant kitos užkeltos kojos, plunksnomis puoštą skrybėlę pasidėjęs šalia, Balani rankose laikė auksinį pieštuką, o jo jausmingos akys žvilgčiojo tai į popierių, kuriame piešė, tai į žavingą objektą, kuris galėtų būti puikus modelis.

Vanda, atsirėmusi į infantės krėslo atkalnę, galvą palenkusi prie princesės peties, šiek tiek ištiesusi kaklą ir vos vos prasižiojusi, susidomėjusi stebėjo, ką piešia Balani. Žavingame veidelyje, mėlynose labai švelniosiose akyse atsispindėjo naivus smalsumas, malonumas stebėti. Jos veidelį galima būtų palyginti su aušros spindulių apšviesta ką tik išsiskleidusia balta rože.

Dvi šviesios kasos krito abipus skaisčios kaktos, prie plaukų jas prilaukė brangakmeniais puoštas kaspinas. Vilkėjo kiniško šilko skaisčiai purpurinę palaidinę su prakirptomis plevėsuojančiomis rankovėmis, iki kelių krentančiomis ant balto muaro suknelės, apvedžiotos jūrinės ūdros kailiuku. Jos liekną gracingą liemenį juosė auksinė perlais puošta grandinė. Štai kaip tą dieną buvo pasipuošusi Vanda.

Ponios Ljetar ir Balani komplimentai neperdėjo jos grožio. Vanda labiausiai traukė ne savo taisyklingais bruožais ar veidelio skaistumu. Yra daug gražių moterų, jos žavios, bet nė viena nėra tokia paprasta, jaudinanti, natūrali. Nė vienos balsas nebuvo toks ilgesingas ir švelnus, pasiekiantis širdį, ir nė vienos veidas neatspindėjo sielos paslapčių. Jos manieros buvo meilios ir patrauklios, o tai būdinga šiaurės šalių moterims, ypač lenkėms. Gyvas protas neleido jai paskęsti kasdienybėje. Vanda buvo pakankamai išsilavinusi, gerai kalbėjo keliomis kalbomis, tačiau visą laiką gyveno kaime visiškai vieniša ir nepažino pasaulio, o vyrus apskritai vertino klausydamasi klaidingų romantiškų ponios Ljetar išvedžiojimų. Toji moteris buvo sentimentali, linkusi perdėti, bet sugebėjo daryti įtaką, užkariauti judrios ir jautrios mer-

ginos pasitikėjimą. Beje, ji atstojo jai motiną. Vanda karštai ją mylėjo, visiškai ja pasitikėjo, manė, kad tai jos pareiga, nes ji visada klausė prigimtinio širdies šauksmo. Ji mylėjo ir gerbė tėvą, deja, seniūnas Odolinskis domėjosi tik turto kaupimu ir gyveno tokį gyvenimą, kad neišvengiamai turėjo atstumti nuo savęs dukrą, už kurios brandą ir dorovę buvo atsakingas, tad negalėjo įkvėpti jai visiškos pagarbos ir reikalauti atsidavimo, glostančio širdį auklėtojams.

Ponia Ljetar taip pat prisijungė prie infantės būrelio. Buvo akivaizdu, kad visą dėmesį ji sutelkė į jaunąją mokinę ir jaunąjį tėvynainį. Įvertinusi jų tikrus, o gal įsivaizduojamus jausmus, ji brandino būsimo romano planą, nelabai nerimaudama dėl galimai kiliančių kliūčių.

Iš visų, tuo metu susirinkusių pas infantę, dėtų išskirti jaunąjį kaštelioną Joną Romualdą Tenčinskį, Balani draugą, tolimą Vandos motinos giminaitį ta pačia pavarde. Jis būtų buvęs Vandos motinos paveldėtojas, jei ji nebūtų susilaukusi palikuonių. Pagaliau seniūnas Odolinskis pageidavo ir net buvo numatęs, kad jis taptų jo žentu – Vandos vyru. Vanda nesipriešino tokiai partijai, ji buvo priimtina visais atžvilgiais. Vanda pažinojo Romualdą nuo vaikystės, nes dažnai su juo žaisdavo. Jai patiko linksmas ir atviras jo charakteris. Ji manė, ir ne be pagrindo, kad niekas geriau už jos giminaitį Romualdą nesugeba joti žirgu ar vadovauti medžioklei bei organizuoti karnavalines išvykas rogemis. Pati ponia Ljetar, nors visada linkusi prieštarauti seniūno sumanymams, nesugalvojo nieko, kas galėtų kliudyti numatomoms vedyboms. „Nebent, – dūšaudavo įbedusi akis į dangų, – Romualdas jos karštai nemylėtų ir todėl nebūtų vertas Vandos.“ O Romualdas, nors ir nebuvo panašus į romano herojų, atrodė atviras ir malonus. Nebuvo gražuolis, bet mielas, tryško sveikata ir jaunyste. Jo dantys buvo gražūs ir jis mokėjo kvatoti iš visos širdies. Tačiau jo pokštai kėlė nerimą poniai Ljetar, šiek tiek dramatiniau meilę.

Romualdas žinojo apie seniūno Odolinskio sumanymą savo atžvilgiu, apie mielą pačios Vandos palankumą, tad nesijaudino dėl meilės, jausmai jam tikrai nekėlė nerimo ir nedrumstė ramybės. Jo nesutrikdė ir tai, kad Balani Lomžoje buvo palankiai sutiktas. Jo širdis buvo pernelyg kilni, kad imtų pavydėti draugui sėkmės. Bet, pamatęs, kad Balani vi-

siškai užvaldė pilies damų dėmesį, pajuto slaptą apmaudą, kurio gal ir nenorėjo pripažinti, tad paliko infantę apsupusį būrelį prie stalo, kur Vanda nuleido akių nuo Balani. Jis nuėjo prie staklių, prie kurių dirbo Regina ir kelios infantės palydos moterys, ir smaginosi šaipydamasis iš ponios Ljetar. Ji vienintelė užsitraukė jo nemalonę, nes mėgavosi netikėta jaunojo tėvynainio sėkme prieš būsimąjį seniūno Odolinskio žentą. Merginos nemėgo ponios Ljetar, nes įtarė, kad ji papasakoja infantei apie visas jų išdaigas, tad džiūgavo klausydamosi Romualdo pašaipų, ypač kai jis ją vadindavo *stara Papuga*, tai reiškia sena papūga, ir įsikniaubdavo į stakles stengdamosi užgniaužti juoką...

Du ar trys senyvo amžiaus ponai, tarnaujantys infantės dvare, tipiškos gobelenuose vaizduojamos figūros, snūduriavo kambario kampe, nuleidę galvas ant krūtinių, o rankas užsikišę už puošnių juostų, prilikančių jų apvalainus pilvukus. Kaip tik tuo metu nykštukas praskleidė duris dengiančią užuolaidą ir pirštų galais įėjo vidun. Jį išvydusi infantė šūktelėjo:

– Ak, štai Krasovskis, jis atvyksta pačiu laiku. Sveiki atvykę, gal pasakysite, ar Anžu kunigaikščio portretas panašus į jį.

Balani skubiai pakilo, ketindamas paspausti nykštukui ranką, nes ši kartą nenorėjo užsitraukti jo rūstybės paimdamas savo glėbin.

Nykštukas priėjo prie infantės ir pagarbiai pabučiavo princesės suknelės palanką.

– Iš pradžių norėčiau, kad man būtų leista, – prabilo, – pareikšti pagarbą būsimai Lenkijos karalingai žvilgtelėjo į Vandą.

– Tačiau šiame veide, – nerimo infantė, – yra kažkas labai švelnaus ir patrauklaus!

– Koks talentas! – šūktelėjo Vanda, savo ruožtu užmetusi akį į piešinį.

Nesunku suvokti, kad tas žodis neprasprūdo pro ausis laimingajam Balani, nes netiesiogiai ir buvo jam skirtas. Nugirdo ir Romualdas, tuo metu ejęs pasižiūrėti portreto, ir žengtelėjo kelis žingsnius atgal.

– Kaštelione Tenčinski, – kreipėsi į jį infantė, – ar nenorite išvysti, kaip atrodo būsimasis Lenkijos karalius?

– Šiuo metu jį labiau domina panelių šnekos, – sumurmėjo ponia Ljetar.

– Stara Papuga! – pakartojo Romualdas, šią aki-

(Nukelta į 58 p.)

mirką itin nepalankiai vertinantis bet ką, kas susiję su Prancūzija.

Užmetęs akį į jam rodomą popierių, pasitenkino tokia pastaba:

– Jo veidas moteriškas.

– Nereikia spręsti apie žmones iš jų veido išraiškos, – paprieštaravo nykštukas, – o jei norite žvalaus ir kovingo karaliaus, pažadu – su juo rūpesčių toje srityje pakaks. Henrikas d' Anžu tai jau įrodė.

Balani nustebeš žvilgtelėjo į kaštelioną, nes pastarasis visada pritardavo karščiausiems princų šalininkams.

– Krasovski, – kreipėsi Ona į nykštuką, – noriu pasikalbėti su jumis be liudininkų. Prašau eiti su manimi.

Tai tarusi infantė atsistojo ir perėjo į gretimą kambarį. Nykštukas nuskubėjo iš paskos. Tas žmogeliukas džiūgavo, kad bus patenkinta jo tuštybė ir įrodyta jo svarba.

Dviejų garsių princesių, viena jų buvo karalienė, o kita netrukus turėjo ja tapti, patikėtinio, tėvynės likimo kūrėjo ir agento, taip pagirkime mūsų nykštuką politiką, savimeilės priepuoliai ir svaigulys, natūraliai kylantys sulaukus dvaro malonių, nesudrumsdavo proto tiek, kad jis pamirštų pagrindinį tikslą, dėl kurio dėjo pastangas – savo tėvynės laimės ir šlovės.

Jis tylėdamas laukė, kol infantė jį prakalbins.

Princesė pasisukiojo kambaryje, kad nuvytų ar bent jau išsklaidytų nerimą dėl būsimo pašnekėsio.

– Mano mielas Krasovski, – pagaliau prakalbo vis dar lėtai vaikštinėdama, kai nykštukas nenuleido nuo jos protingų ir smalsių akučių. – Mano mielas Krasovski, jūs žinote, kad aš esu asmeniškai labai susirūpinusi, koks bus tautos pasirinkimas. Mano gražiausi metai prabėgo bliūkstant tušties planams, chimeriškomis viltims, kartais be reikalo apgailestaujant. Dabar artėja metas, kai mano likimas bus nuspręstas visiems laikams, bet ar jis atitiks mano norus? Tikrai neraudonuosiu išsakydama savo jausmus ištikimam savo šeimos tarnui, tikram ir geram piliečiui. Tarp visų princų, kurie trokšta Lenkijos sosto ir mano rankos, Henrikas d' Anžu yra vienintelis, kuriam linkėčiau visokeriopos sėkmės.

– O kodėl, ponია, – paprieštaravo nykštukas, – jūs turėtumėte rausti dėl to, kad renkatės tokį puikų princą? Jūs demonstruojate įžvalgumą, kuris visada išskyrė jūsų karališkąją aukštybę. Henrikas de Valua

iš tikrųjų yra vienintelis princas, galintis tinkamai išpildyti jūsų ir tautos viltis.

Tada Krasovskis entuziastingai, kaip buvo įpratęs kalbėti apie Henriką, puolė jį liaupsinti, o infantė mielai jo klausėsi. Išgyrė jo drąsą, dosnumą, tokį švelnų būdą, kad tobulesnio nė nesurasi, ir pridūrė, kad jam gal tik šiek tiek trūksta energijos.

– Tačiau jūsų išskirtinė patirtis paveiks jo protą ir apsaugos jį nuo klaidų, galinčių kilti dėl silpno charakterio, kuris dažnai gerumą paverčia silpnumu. Jūs būsite princui draugė, apsišvietusi vadovė, pagaliau jo pirmoji patarėja. Jūs, ponია, bendraudama su princu sugebėsite su savo lyčiai būdingu apsukrumu pasinaudoti privalumais ir patirtimi (nykštukas galantiškai pavartojo tą žodį užuot priminęs princesės metus, o tai nebūtų buvę jai malonu) ir žiniomis, kurių jūs tikrai turėjote įgyti apie karalystės tvarkymo reikalus. Neužtenka būti Henriko žmona ir karūnuota karaliene. Jūs valdysite, ponია, valdysite kartu su juo ir per jį.

– Puikus penas mano ambicijoms, jei aš jų turėčiau, – atsakė šyptelėjusi princesė. – Gal galite man pasakyti, ar Anžu kunigaikštis atsižvelgs ir į Respublikos planus dėl vedybų?

– Galiu jus patikinti, ponია, – į princesės klausimą atsakė nykštukas, – kad iki šiol jis nekūrė jokių vedybinių planų, nes princas dar labai jaunas.

– Ak, taip, – atsiduso princesė, – jis toks jaunas. Pernelyg jaunas.

– Bet, ponია, tai ne trūkumas.

– Jam tai ne trūkumas, bet man nelaimė.

Nykštukas patylėjo. Tai buvo politiko tyła, nes jis bijojo pasirodyti neišmintingas, kvailai atsakęs. Klausimas labai delikatus!

Infantė vėl prakalbo:

– Jūs sakote, kad jo ranka laisva, bet ar laisva širdis?

Tą akimirką nykštukas prisiminė gražiąją princesę de Kondi, bet nutarė, kad nedera minėti jos vardo infantei.

– Jūs žinote, ponია, – atsakė, – kad princas sugeba valdyti savo jausmus.

Paskui pagalvojo: „Tos moterys priėdusios velnių, kad ir kokios būtų padėties, kokio amžiaus, be meilės apsieiti negali.“

Infantė, lyg atspėjusi jo mintis, prakalbo:

– Puikiai suvokiu, kad negaliu tikėtis iš princų

tokių pat jausmų, kokius jam jaučiu aš. Bet gal galiu bent tikėtis, kad jis nematys manyje kitos moters?

Vargšas nykštukas niekaip nesugalvojo, ką derėtų atsakyti. Pagaliau jam padėjo politikos patirtis. Jis paskubėjo paaiškinti princesei, kokių priemonių derėtų imtis siekiant padėti Valanso vyskupui derėtis ir paskatinti katalikų partiją paremti Anžu kuni- gaikščio kandidatūrą.

Princesė pažadėjo dėti visas pastangas, suderina- mas su jos padėjimu ir lytimi. Ji sutiko parašyti kardinolui Komandoniui ir išdėstyti jam savo slap- tą pageidavimą ir norą išvysti savo tėvų karūną ant karališkos Henriko de Valua galvos.

Po pokalbio Krasovskis sugrįžo į salę, kur rado paliktą kompaniją. Balani ir ponia Ljetar vienu metu puolė prie jo aiškindami, kad nori su juo pasikalbėti.

Ponia Ljetar pasilenkusi nustvėrė nykštuko ran- kutę ir triumfuodama šūktelėjo:

– Ponioms pirmenybė.

Ji skubiai nusitempė nykštuką, tą akimirką pa- našų į mažą nenaudėlį, kurį nori nuplakti jo auklė.

Vanda šaipėsi iš jo, o Romualdas gūžčiojo pe- čiais ir labai tyliai kartojo pamėgtus žodžius.

Įsitempusi į kambarį, ponia Ljetar pasodino už- dususį nykštuką ir tiesiai šviesiai pradėjo:

– Žinau, mano mielas pone Krasovski, kad esate pono Balani draugas ir padarėte jam didelių paslaugų. Pažįstate tą jaunuolį, žinote jo būdą ir nesate abejingas jo likimui, tad tikiuosi, nenustebsite, kad aš, jo tėvy- nainė, tikrai nesu abejinga jam. Jūs žinote, kokiomis aplinkybėmis su juo susipažinome. Aš jam skolinga už savo brangiosios Vandos gyvybę, bet jaučiu, kad pamėgčiau jį dar labiau ne iš pareigos. Drįstu sakyti, kad pamilau jį motinos meile. Jis priminė man gimtąją šalį. Prisiminimai žiaurūs, tačiau kartu ir šiek tiek mie- li, nes susiję su mano jaunyste, o tai metas, kai tikimasi, kai pasitikint mėgaujamasi gyvenimu. Kartais tenka apgailestauti dėl neišsipildžiusių svajonių, nors jos ir buvo apgaulingos... Ak, mano mielas krašte, mano brangioji Prancūzija, prisimenu, kiek ašarų ten išlieta.

Ir ponia Ljetar pakėlė prie akių nosinaitę.

Kol ji karščiovosi, nykštukas muistėsi kėdėje ir mąstė: „Tai užkeikimas, būtina turiu tapti visų šios pilies moterų romantiškų vaizdinių auka. Pir- miausia infantės!“

Šiek tiek susitvardžiusi ponia Ljetar tęsė:

– Jūs žinote, kokie jausmai ir aistra kamuoja Ba-

lani dėl Vandos. Man malonu matyti, kad kiekvieną dieną jautri Vandos širdis vis labiau linksta prie jo. Jie sutverti vienas kitam. Reikia papildyti gamtos, kuri juos sutvėrė mylėti vienas kitą ir būti kartu, sumany- mą ir neleisti užgesti tų jaunų nekaltų širdžių lieps- nai. Taip, pone, neabejokite, jų sąjunga numatyta danguje. Man sunku kalbant apie juos užsiminti apie materialias, žemiškas problemas, bet turiu tai padary- ti. Neturiu Vandai tokios įtakos kaip motina. Jei tu- rėčiau, netektų galvoti apie titulus, kilmę, turtus vyro, kuriam norėčiau patikėti jos likimą ir kurio vienintelė vertybė būtų jo siela. Bet, pone, nelaimei, turime rei- kalą su žmogumi, neatsikračiusiu prietarų, užvaldytu nepasotinamo troškimo turtų ir garsėjančiu puikybe, trumpai, Vandos tėvu. Reikia jam įteigti, kad Balani asmenyje jis ras tokius pat privalumus, dėl kurių pa- geidauja matyti savo žentu kaštelioną Romualdą.

– Ką jūs man pasakojate? – šūktelėjo Krasovs- kis. – Nieko negirdėjau apie tokius vedybų planus.

– Tai kliūtis, sutinku, – šaltai atsakė ponia Lje- tar, – ir tik aš galiu ją pašalinti... ir pašalinsiu.

Paskutinius žodžius ji ištarė labai patetiškai ir karštai, jos didelės juodos akys spindėjo tokia ant- gamtiška šviesa, kad tą akimirką galėjai ją palaiky- ti Kumų sibile, vartančia likimo knygą, arba žyne, kviečiančia Samuelio šmėklą.

Nykštukas keletą minučių nepaleido jos iš akių ir stebėdamasis, ir šiek tiek pašaipiai.

– Neabejoju, ponia, dėl gerojo seniūno nuo- lankumo ir paklusnumo, bet ar jūs įsitikinusi, kad Vanda nėra labiau linkusi paklusti tėvo valiai.

– Būdamą paklusni, galbūt.

– O dėl savo polinkų?

Ponia Ljetar gūžtelėjo pečiais ir užjaučiamai nu- sišypsojo.

– Kaip jūs galite įtarti, kad mano auklėta Vanda galėtų parodyti prastą skonį ir teiktų pirmenybę Ro- mualdui, nesuvokdama, kad jos giminaitį daug kartų pranoksta Balani? Ji, be abejo, rodė ir dar teberodo didelį prielankumą Romualdui, nes gerumas yra jos antroji prigimtis, bet, patikėkite manimi, ji puikiai sugeba juos abu teisingai įvertinti. Pakanka išvysti tuos jaunuolius kartu ir tada nesunku kiekvienam paskirti jam deramą vietą. Pažvelkite į Balani, vilkintį aristokrato vertais drabužiais, puikiai pabrėžiančiais grakščias jo kūno formas, kuriomis jį teikėsi apdova- noti gamta, kokios puikios jo manieros ir riteriškas
(Nukelta į 60 p.)

galantiškumas, kokia protinga jo kalba, ji rimta ir tuo pat metu jausminga. Koks jis talentingas ir nuolat tai įrodo, vienu genialiu pieštuko štrichu jis atgaivina šaltą popierių ir jame ima ryškėti mylimas žmogus. Dėl Romualdo. Nekalbėsiu apie jo išvaizdą nei apie jo drabužius, ar jie būtų gražūs, ar ne, tai jo šalies drabužiai. Jis nekaltas, jei tas drabužis siekia žemiau kelių ir paslepia dalį liemens, o nuolat avimi ilgaauliais batai deformuoja kojas ir nuskusti plaukai pernelyg atidengia kaklą. Vis mąstau, kokie jo privalumai gali varžytis su Balani ir sukelti tokios kaip Vanda merginos širdyje švelnų jausmą, vadinamą meile. Ką jis sugeba? Moka lotyniškai, bet ši kalba lenkams yra antra gimtoji. Ką dar? Rėkauti seimuose, nuvaryti tris arba keturis žirgus per medžioklę ir salonuose stuksenti kaustytais batais šokant mazurką. Turite pripažinti, kad tai nelabai patrauklu.

– Taip. Jūs samprotaujate, nepykite už pastabą, kaip prancūzė. Balani neturi geresnio draugo už mane ir niekas neįvertins jo savybių ir nuopelnų geriau nei aš. Bet jūs neteisinga kaštelionui Tenčynskiui, tad imsiuosi jį ginti. Visi man kalbėjo, kad Romualdas puikios reputacijos ir labai drąsus.

– Taip, visada, kilus menkiausiam ginčui, pasiruošęs traukti kardą.

– Tikrai ne, jis pasižymėjo paskutinėse kampanijose.

– Ką gi, tebūnie, jis drąsus, bet ar ne visi lenkai tokie? Beje.

– Kalbama, kad jis labai garbingas, nuoširdus, žavi savo linksmumu.

– Jis nuolat šaiposi.

– O dėl jo išvaizdos vilkint tuos drabužius, kuriuos jūs menkinate, tai jie man atrodo puošnesni, iškilmingesni ir santūresni nei jūsų siauri prancūziškos mados rūbai. Manau, kad gražiai sudėtas, karingos laikysenos, atviro veido Romualdas apskritai yra labai gražus vyriškis.

– Visa tai gali būti tiesa, – paprieštaravo ponia Ljetar, purtydama galvą, – bet jis nemyli Vandos.

– Iš ko sprendžiate?

– Jis domisi visomis moterimis. Tas, kuris myli visas, nemyli nė vienos. Be to, įžvelgiu kai kuriuos blogus papročius. Jų pavyzdys yra seniūnas Odolinskis. Tokie papročiai būdingi Lenkijoje. Taip, taip, jūsų privačiame gyvenime yra rytams būdingų papročių.

– Ponia, nemaniau, kad jūs tokia griežta.

Po tokios pastabos paprastai labai blyškūs

ponios Ljetar skruostai lengvai nuraudo.

– Užbaikime šią kalbą, – tarė ji, – grįžkime prie įdomesnio klausimo, kurį jau primiršau. Prisimenu, pone, kad prašiau jūsų ši bei tą papasakoti apie mano jaunąjį tėvynainį. Kai klausinėju jo paties, atsakymai buvo neaiškūs, jis išsisukinėjo. Aiškino, kad niekada nežinojo, kas jo tėvai, ir neturi supratimo, kur jie dabar. Gal galite, pone, patenkinti, neskysiu, kad mano smalsumą, bet susidomėjimą jūsų jaunuoju draugu siekiant užtikrinti jam laimę?

Pasijutęs savo vietoje, sužavėtas, kad gali atskleisti didelę paslaptį, o tai gali būti būtina ir naudinga, nykštukas, paslaptینگai apsidairęs aplink, ar niekas jų negirdi, pasistiebė iki ponios Ljetar ausies, toji paslaugiai palinko, ir pusbalsiu tarė:

– Jis – nesantuokinis sūnus...

Tai išgirdusi ponia Ljetar staiga atšlijo. Lyg jai prie ausies būtų prispaudę karštą geležį.

– Karaliaus Henriko II.

Iš ponios Ljetar krūtinės išsiveržė atodūsis. Nuleidusi akis, susikaupusi ji klausėsi nykštuko, o tasai ėmė jai pasakoti apie Balani gimimą, remdamasis Monliuko suteikta melaginga informacija, nes vyskupas norėjo išvengti įtarinėjimų.

– Kodėl, – teiravosi ponia Ljetar, – Balani nebuvo pripažintas?

– Dėl labai karštos Henriko meilės Valantinua kunigaikštieni Dianai de Puatjė. Tai buvo išpuikusi, pavydi ir aršaus būdo moteris. Ji neleido jam pripažinti sūnaus, kurio jis susilaukė su kita meiluže. Karalius Dianai jautė simpatiją, kokios niekada nerodė žmonai karalienei Kotrynai. Mirdamas jis priminė apie tą vaiką Monliukui, kuris labai rūpinosi juo. Yra daug vilčių, kad pagaliau bus įvertinti Balani lūkesčiai (įrodymas gali būti dvaro jam rodomas pasitikėjimas), ir tas įdomus jaunuolis netrukus užims jam deramą vietą už Anžu kunigaikščiui suteiktas paslaugas.

– Ak, – tarė ponia Ljetar, – tikiu tuo, ką jūs man pasakojate. Jo asmenybės kilnumas liudija aukštą kilmę.

Nykštukas klastingai nusišypsojo ir pridūrė:

– Jis atrodo lyg karaliaus sūnus.

– Aš jums labai skolinga, pone, – vėl prakalbo ponia Ljetar, – ir jūsų atskleista paslaptis paguodė mano sielą. Bet gal leisite tai papasakoti mano mielai Vandai ir jos tėvui. Labai svarbu, kad apie tai

išgirstų seniūnas. Jis niekada nesutiks ištekinti savo dukros už abejotinos kilmės vyro, tad turiu jį įtikinti, kad aukšta Balani kilmė bus tikrai pripažinta.

– Taip, bet būkite išmintinga, diskretiška, nes pats Balani nežino visko, ką jums atskleidžiau, tai viena didžiausių jo gyvenimo širdgėlių. Monliukas niekada nepasitikėjo jo aukšta kilme ir niekada nedovanotų man, kad atskleidžiau valstybės paslaptis. Bet juk aš taip pasielgiau tik dėl savo draugo interesų.

– Tai jūs drįsote nieko nepasakoti Balani apie jo dalį?

– Iki šios dienos neradau tinkamo momento patikėti jam tą paslaptį, nes pats ją sužinojau tik prieš Balani išvykstant į Lenkiją, o tuo metu ta paslaptis nebuvo jam tiek svarbi kaip šiandien. Reikia valdytis, ponja, viskas priklauso nuo aplinkybių.

– Tai jūs tikite, jog jis bus legitimizuotas?

– Ar aš tikiu? Panaudosiu visą savo įtaką, kurią turiu Anžu kunigaikščiui, kad sudominčiau jį tomis vedybomis. Neabejoju, kad man pavyks uždėti Lenkijos karūną ant jo galvos, ir tai bus vienintelis atlygis, kurio prašysiu iš savo karaliaus.

– Gerasis ir kilnūsiai Krasovski, – dėkojo ašarodama ponja Ljetar, – jūs retas, arba tiksliau vienintelis toks žmogus.

Nykštukas paliko džiūgaujančią poniją Ljetar ir nuėjo ieškoti Balani. Nuo tos akimirkos, kai jis atvyko į Lomžą, jie neturėjo nė sekundės pasikalbėti su Balani be liudininkų. Manė surasiąs jį audiencijų salėje, bet pažų kambaryje jam pranešė, kad Balani ir kaštelionas išėjo kartu nepatenkinti ir įniršę.

XXVII skyrius

Manau, pats laikas sugrįžti pas Monliuką. Tas svarbus žmogus, kaip pats sakė, laikinai apsistojo pas seną gerą bajorą. Šis jam demonstravo tokį palaimintai paprastą vaišingumą, koku galėjo didžiuotis tik patriarchai. Šuanenas atgabeno pasiuntiniui Seimo atsakymą. Sužavėtas palankaus nusistatymo, džiaugdamasis, kad jo išmintingas kreipimasis į tautos atstovus turėjo tinkamą poveikį, Monliukas jau ėmė galvoti pasinaudoti suteiktu jam leidimu ir keliauti į Varšuvą. Kartu atkeliavo ir Balani laiškas, kuriame šis pranešė apsistojęs infantės pilyje, ir dar vienas nykštuko, kuris papasakojo apie Balani meilę, manydamas, kad šis nuotykis gali sietis su politika. Vos vos šyptelėjęs Monliukas jį

numetė šalin. „Vaikiškumas, – pagalvojo, – atpažįstu nykštuką ir jo karališkąją globėją Kotryną de Mediči. Tai ji jį išmokė vertinti meilę kaip vieną galingiausių politikos spyruoklių. Beje, – mąstė Monliukas, – manau, kad Balani ir toliau galėtų viešėti pas infantę. Nelabai aišku, ką jis ten myli, bet man tikrai nedera veltis į šį reikalą.“

Sėdėdamas prie lango Monliukas peržiūrinėjo laiškus, juos analizuodamas, tik staiga išgirdo žirgų ir lenkiškų ekipažų sukeltą triukšmą. Į kiemą išuoliavo keli ant nuostabių, prakaitu apsiplusių, puošniomis gūniomis dengtų žirgų sėdintys raiteiliai, kurių išvaizda ir gausūs palydovai liudijo aukštą kilmę. Kol Monliukas gėrėjosi azijietiška prabanga, kuria dažniausiai puikavosi kilmingi lenkai, Sobockis ir jo sūnūs pasitiko svečius ir, nusilenkę iki žemės, pasveikino juos. Jiems atsakė lyg broliams, vis dėlto pasveikinimas buvo atsainokas, demonstravo viršenybę, o ne respublikonišką lygybę. Monliukas nė kiek neabejojo, kad jis ir yra tikrasis garbingo vizito subjektas, kai Sobockis plačiai atvėrė duris ir, pasikvietęs vidun vieną po kito, pristatė jam kilminguosius svečius: Kujavijos vyskupą, Seradzo vaivadą, Sandomiro vaivadą ir Belco seniūną Joną Zamoiskį. Maloniai nustebinatas tokio garbingo vizito, Valanso vyskupas nuskubėjo pasitikti lenkų magnatų, ketindamas, kaip buvo įpratęs, net menkiausia proga kilnia ir grakščia kalba jiems padėkoti, bet nustebo išvydęs rūškanus didikų veidus ir staiga nutilo. Pasikeitus planams juos tik pasveikino ir laukė, kol jį prakalbina.

Kujavijos vyskupas, garsėjantis savo iškalba ir noriai demonstruojantis oratorinį meną, jau ketino prabilti, bet Sandomiro vaivada, ugingasis Sbovovskis jam neleido pradėti.

– Gana komplimentų, – ėmė rėkti, – jie nedera mūsų būdo žmonėms ir mūsų tautai, tegul meilikauja ir veidmainiauja kraujo ištroškusių princų, sugebančių tik įsakinėti žudyti, tarnai. Nėra ko apsimetinėti. Šamokslas atskleistas, žudynės įvyko. Nužudytų mūsų nelaimingų brolių protestantų, tapusių pačių barbariškiausių prietarų aukomis, kraujas šaukiasi mūsų keršto. Didis Dieve! Ir vienam tų princų, tikram karaliaus barbaro, žudiko, savo valdinių budelio, broliui mes ketiname patikėti savo likimus ir gyvybes. Šventas Baltramiejus nulėmė jo ir mūsų likimus. Niekada Henrikas de Valua nebus Lenkijos karalius.

(Nukelta į 62 p.)

Klausydamasis nerišlios, be galo piktos ir apmaudą liejančios kalbos, atkartoti jos nebandysime. Monliukas apsimetė esąs visiškai šaltakraujis ir ramus, nors jį apėmė kuo tikriausias nerimas. Atėjo fatališka akimirka. Jos jis laukė, ir ta akimirka galėjo sugriauti jo taip gerai pradėtą darbą. Monliukas atsidūrė nepavydėtinoje padėtyje, kaip žmogus, turintis žengti slidžiu ir stačiu keliu tarp dviejų prarajų ir negalintis nei eiti į priekį, nei trauktis atbulas nerizikuodamas žūti.

Užuot atsakęs Sborovskiui, vos galinčiam atgauti kvapą, Monliukas, norėdamas išlošti laiko atsakymui apmąstyti, kreipėsi į Kujavijos vyskupą ir ramiai bei labai oriai paprašė:

– Kalbėkite, broli.

Lenkų didikai nustebę susižvalgė tarpusavyje. Visiška Valanso vyskupo ramybė, atrodo, pribloškė net dirglų Sandomiro vaivadą. Kujavijos vyskupas sumišo ir prarado kalbos dovaną, kuria, progai pasitaikius, mėgo didžiutis. Jis išlemeno keletą atsiprašymo žodžių dėl netikėto labai šviesaus ir galingo vaivados išsišokimo ir, norėdamas numalšinti jo įkarštį, ėmė aiškinti, kad taip nutiko dėl baimės, kurią jo šalininkams turėjo sukelti baisi naujiena, dėl kurios net katalikai sunerimo ir nuliūdo.

Ką iš tikrųjų galėjai pagalvoti ir ko galėjai tikėtis iš šalies ir tautos, kurioje įvyko tokios siaubingos skerdynės, kai broliai neraudonuodami žudė savo brolius, prancūzai maudėsi prancūzų kraujyje, o karališkieji vadai pamiršo šventą pareigą ir virto savo valdinių budeliais. Ak, tikėjimas, nedera didžiutis tokia sėkme, galime tik apverkti jo nelaimingus vaikus, jie, be abejo, paklydę, juos suviliojo klaidingas mokymas, bet atvesti juos į doros kelią buvo galima remiantis švelnėmis ir įtikinamomis evangelijos tiesomis.

Karukovskis kalbėjo ilgai, tad netrukus atgavo įgimtą ramybę. Kai jis baigė, Monliukas nutarė, kad netikslinga ir net neišmintinga neigti to, kas nutiko, nes viskas daugiau nei aišku.

– Esu laimingas, – lėtai, apgalvodamas žodžius kreipėsi į Kujavijos vyskupą, – kad galiu atsakyti į tokius baisesius kaltinimus dalyvaujant garbingam žmogui, kurio mintys, drįstu teigti, visiškai sutampa su manosiomis. Pasakysiu daugiau. Aš ne tik suprantu, bet ir manau, kad Švento Baltramiejaus naktis buvo baisesis įvykis, jei viskas nutiko taip, kaip jums nupasakojo. Žinau, kas pasistengė, kas pirma-

sis paleido į jus užnuodytą strėlę. Pernelyg aišku, kieno čia darbas, atpažįstu Prancūzijos priešų – austrų – pasiuntinių klastą ir gudrybes...

– Tai gal netiesa, – ėmė rekti Sborovskis, – kad penkiasdešimt tūkstančių protestantų tapo aukomis per vienintelę naktį dėl bjauriausio sąmokslų, kokį kada nors galėjo suregzti žiaurumas ir klasta.

– Jei tos skerdynės tikrai būtų buvusios tokios, – atsiliepė Monliukas, išlikęs šaltakraujiškas ir sugėbantį protauti tokiu kritišku momentu, – tai jūs tikrai nematytumėte manęs čia. Ką atvykau pasiūlyti šaliai, suskilusiai dėl religinių pažiūrų? Princa, kurio vien tik vardas baisesis protestantams ir kuriuo bjaurisi net katalikai? Niekada pyktis nebuvo geresnė priemonė nuneigti spindinčią šlovę ir apjuodinti jūsų akyse kilnųjį Anžu kunigaikštį ir visą Prancūziją. Bet kaip tarp jūsų galėjo pasklisti toks grubus melas? Kodėl jūs klausotės jų klasingų ir melagingų pranešimų? Aš suklydau, ir tai pripažįstu, turėjau pirmas papasakoti jums, kaip viskas vyko iš tikrųjų. Turėjau numatyti, kad toli keliauvusi tiesa pasieks jus jau iškraipyta ir kitokia, nei tikrovėje, mūsų priešų pastangų dėka. Taip, tiesa, mano karalius ir senjoras Karolis IX buvo priverstas griebtis jo širdžiai nemalonių ir griežtų priemonių, nes reikėjo užkirsti kelią sąmokslui, kuriuo tikėtasi paveržti iš jo karūną ir atiduoti ją princui de Kondė, vadui partijos, kuri Prancūzijoje nuolat kursto neramumus. Ta naktis buvo pasirinkta siekiant įvykdyti teisingą ir būtiną kerštą...

– Kokia išdavystė, – suriko degančiomis akimis ir iš pykčio užsiliepsnojusiu veidu Sborovskis, – argi nebuvo galima nubauti maišto vadų nepražudant tūkstančių nekaltų?

– Panaudoti prieš juos jėgą reikėtų pakurstyti maišto ugnį ir pralieti dar daugiau kraujo, brangaus kraujo, nes karaliaus valdiniai būtų įtraukti į galbūt nelygią kovą. Kaltininkai aiškūs ir įvardyti, nė vienas negalėjo išsisukti. Nesakysiu, kad per sąmyšį, bandant nevykdyti karaliaus nurodymų ar galbūt pakurstyti visuotinį maištą, tą atmintiną naktį nežuvo daugiau žmonių, nei buvo numatęs karaliaus teisingumas. Bet tai nutiko tik dėl įniršio, dėl beprasmių ir nusikalstamo maištavimo. Dievas juos nubaudė ir pakėlė virš nusidėjėlių galvų valdovo teisingumo keršto kalaviją. Tokia yra tikroji tiesa, visa kita tėra absurdiškas melas, kurį pakurstė šmeižtas

ir pati bjauriausia aistra – pavydas. Tikrai nebandysiu tokiomis priemonėmis sukčiaudamas laimėti savo princui jūsų tautos balsus. Kad jį teisingai įvertintumėte, pakaks, jei kalbėsiu tiesą. Pakaks, jei parodysiu jį tokį, koks yra: teisingą, žmogišką, drąsų ir tuo pat metu taikų. Pernelyg gerbiu jūsų tautą ir nepateisinsiu elgesio, nesuderinamo nei su ja, nei su manimi. Manau, kad esu pakankamai žinomas ir galiu tikėtis jūsų pritarimo ir pelnyti pasitikėjimą. Privalėjau paneigti bjaurius kaltinimus ir ginti taip šlykščiai apšmeižtos Prancūzijos ir savo valdovų garbę. Bet nebenoriu daugiau kalbėti tokia varginančia tema. Vienintelis kerštas, kurį galiu sau leisti atsilygindamas šlykštiems Prancūzijos šmeižikams, yra tyli panieka. Jei vykdydamas savo užduotį privalėsiu atsakinėti į beprasmius ir melagingus kaltinimus, tai darysiu tik norėdamas atskleisti jums jų klasingą elgesį, bet ne ketindamas juos sugėdinti.

Valanso vyskupas nutilo.

Seradzo vaivada Albertas Laskis priėjo prie jo ramiai, pasitikinčiu veidu, ir maloniai jį nužvelgė. Jo žvilgsnis rodė kilnaus lenkų kariuomenės veterano gerumą ir sąžiningumą.

– Esu tik senas karys, – pradėjo jis, – ir nelabai susigaudau painiose politikų kalbose, bet myliu prancūzus ir nepatikėsiu, kad jie norėjo nusikaltinti žmonijai tokiu kruvinu poelgiu. Pernelyg gerai pažįstu jūsų ekselenciją, todėl neabejosiu jūsų žodžiais. Galite kliautis manimi, esu tikras patriotas, ir mano bei visų mano draugų balsai atiteks šauniajam Anžu kunigaikščiui.

– Prisiekiu šventuoju Mykolu, – sušuko Chodkevičius, dėl savo ūgio ir imponantiškos laikysenos atrodantis karingai, kaip karys, dažnai pabuvodavęs priešų stovyklose ir niekadod jų neįsileidęs į savąją. – Prisiekiu šventuoju Mykolu, pritariu labai šviesiam ir galingam vaivadai, jei mano brolis Radvila būtų čia, jis pasakytų jūsų ekselencijai, kad ir jis mano taip, kaip mes, ir savo vardu, kaip aš savuoju, užtikrintų visų dorų lietuvių balsus. Po šimts velnių, mūsų balsai šį tą reiškia, – pridūrė Chodkevičius, išdidžiai sukdamas juodų, jau pradėjusių žilti ūsų galiukus.

Zamoiskis savo ruožtu priėjo prie Valanso vyskupo ir pareiškė tą patį saikingais ir išmintingais žodžiais, nes dar jaunystėje išsiskirdavo iš kitų savo iškalba. Dėl ypatingos drąsos, pamaldumo, puikaus išsilavinimo ir gerų žinių, įgytų daug keliau-

jant, dėl tėvynei suteiktų neįkainojamų paslaugų, jis vėliau imtas pravardžiuoti didžiuoju.

Monliukas, pagyvėjęs po tokių kilmingųjų ponų kalbų, šoko jiems dėkoti, aiškino, kad taip veiksmai jie dirba savo pačių ir tėvynės labui. Jis dar kartą kuo gražiausiais žodžiais nupasakojo, koks yra Anžu kunigaikštis, ir vėl paragino užtarti jo kandidatūrą.

Kujavijos vyskupas buvo malonus žmogus, todėl jo kalbų visi nuoširdžiai klausydavosi. Jis pasikvietė Monliuką prie lango nišos ir tyliai, kad negirdėtų kelionės draugai, kalbėjo:

– Pone Valanso vyskupe ir mano broli, nekalbėsiu jums apie save. Mano tikėjimas, kuo jūs galite neabejoti, mane neabejotinai skatina remti princą, kuris šiandien yra pats tvirčiausias tikėjimo gynėjas, patikimas skydas. Nebūsiu griežtas teisėjas dėl įvykių, apie kuriuos Lenkiją pasiekė nelaimė lemiantis gandas. Nenoriu nei kaltinti, nei teisinti tų, kurie surengė švento Baltramiejaus naktį. Iš klausius įvairių nuomonių, manau, kad dėl žmonių ramybės tikslingiausia būtų kliautis jūsų paaiškinimais, kuriuos malonėjote mums pateikti apie tuos tragiškus įvykius. Tačiau supraskite, kad ta baisi naujiena sužadino naujas protestantų baimes. Išmintinga, nuosaiki ir rami jūsų laikysena, esu tikras, gali viską pataisyti, bet negalime gaišti. Siūlau jums prisikalbinti į savo šalininkų gretas vaivada. Tai nebus sunku, nes jis iki šiol buvo labai karštas Prancūzijos šalininkas. Jis aršaus būdo, bet pyksta neilgai. Jis, beje, ne toks pavojingas ir ne toks užsispyręs kaip kitas protestantų vadas – maršalka Firlėjus. Trumpai, tai žmogus, kuris mums reikalingas, kad galėtume jį priešpastatyti maršalkai ir susilpninti pastarojo įtaką seimuose.

– Paklausysiu jūsų patarimo, – pasakė Monliukas ir nedvejojdamas pasuko prie Sborovskio.

Šiek tiek atvėšęs nuo jį apėmusio įkarščio, galbūt paveiktas draugų pavyzdžio ar nusileidęs savo įsitikinimams, Sandomiro vaivada pasistengė įsiklausyti į Monliuko samprotavimus ir mandagiai atsakinėti į kilnius ir mandagius prancūzų pasiuntinio argumentus.

– Neduok Dieve, – tarė jam Monliukas, – jei apkaltinčiau jus, kad teisėtus jūsų man parodytas pyktis yra nusikaltimas, nes jūs tai padarėte natūraliai įkvėptas ištikimybės partijai, kuriai tarnaujate. Nedarau skirtumo tarp lenkų katalikų ir lenkų

(Nukelta į 64 p.)

protestantų. Gerbiu visus kilnius jausmus ir, ačiū Dievui, neatvykau čia pradėti teologinių ginčų apie jūsų religinius įsitikinimus, šiuo klausimu skelbsiu jums tik vienybę ir santarvę. Suprantu jūsų baimes dėl jūsų pačių saugumo ir dėl teisės laisvai išpažinti savo tikėjimą, bet tegul jums ramybę suteiks ištikimas ir nuoširdus žmogus, kuris trokšta jums tik gero. Anžu kunigaikštis yra pernelyg apsišvietęs princas, pernelyg mylintis taiką, nors ir yra labai narsus. Jis nesės nesantaikos tarp savo valdinių, proteguodamas kurią nors pusę, jis nesieks priversti protestantus pereiti į jo tikėjimą kitokiais būdais nei švelnumas ar įtikinėjimas. Kartoju, Henrikas de Valua, tapęs Lenkijos karaliumi, brangins visus lenkus kaip savo vaikus ir nuolat įrodinės tai įvairiausiais būdais. Patikėkite manimi, jis vertins kilnų protestantų jam parodytą pasitikėjimą remiant jo pretenzijas į sostą ir patikint savo likimus princui, kurio tikėjimas kitoks, nei išpažįsta jie patys. Beje, ko jums bijoti? Argi neturite įstatymų, senato, daugybės priemonių, galinčių apriboti, sumenkinti galią ir valdžią karaliaus, jei jis panorės kėsintis į savo valdinių sąžinės laisvę? Jums nėra ko bijoti Vatikano rūstybės, jei jus atskirtų nuo bažnyčios, tad kodėl drebate vien nuo minties, kad laikinas vadovas pridarys jums daug bėdų?

Paskui Monliukas apskriai, kaip buvo įpratęs, paglostė partijos vado Sborovskio tuštybę teigdamas, kad Henrikas įvertins jo nuopelnus ir paslaugas, kurias jis galėtų jam padaryti, paraginęs protestantus atiduoti jam savo balsus.

Monliuko įtikinėjimų paveiktas vaivada prarijo jo ambicijas tenkinantį gundantį jauką. Jis pažadėjo panaudoti visą savo turimą įtaką draugams, ir taip aršusis protestantas perėjo į prancūzų partijos stovyklą.

Gerasis senasis bajoras, kukliai pasitraukęs į kambario kampą, nesikišo į pokalbį, bet, pajutęs, kad kilmingieji svečiai nutilo, išėjo ir netrukus sugrįžo su žmona ir dukterimis nešini vynu, kava ir saldumynais. Lengvai užkandžiaudami lenkų didikai, senasis bajoras ir jo šeima bei prancūzų pasiuntinys nesiliovė reikšti vienas kitam pagarbą ir kalbėti malonius žodelius. Monliukas negalėjo nesigėrėti charakterio laisvumu, nuoširdumu, būdingu visiems lenkams. Šie bruožai užtikrina, kad nepaisant skirtingų politinių ir religinių įsitikinimų lenkus sieja tvirtas socialinis broliškas ryšys. Tai vienas

išskirtinių lenkų charakterio bruožų. Neapykanta, pagieža, troškimas keršyti – svetimi jų tiesioms ir atviroms širdims, kurios priima tik tai, kas natūraliai duota gamtos, ir suvokia savo pareigą tėvynei.

Pokalbis pakrypo apie būsimus rinkimus ir vietą, kurioje jie vyks. Monliukas pasiteiravo Kujavijos vyskupo, ar nepasikeitė Seimo nuostatos dėl jo, ir vyskupas paskubėjo užtikrinti, kad Monliukui duotas leidimas vykti į Varšuvą tikrai nėra atšauktas.

– Ant žirgų, ant žirgų, ponai broliai, – suriko Chodkevičius, nuo seno vengriško vyno tapęs dvigubai energingesnis, – ant žirgų!

Tada Sobockis ir jo žmona, nors jų namai buvo perpildyti Monliuko ir jo palydos, ėmė maldauti labai šviesių ir galingų ponų suteikti jiems malonę ir pernaktoti jų lūšnelėje, kaip jie kukliai pavadino savo būstą. Didikai mandagiai atsisakė negalintys priimti širdingai siūlomos viešnagės, nes buvo žadėję nakvoti Pyzdriuose pas didžiosios Lenkijos etmoną. Tad atsisveikino su šeimininkais ir dar kartą užtikrino Valanso vyskupą, kad visokeriopai jam talkins.

Davus ženklą, kad išvykstama, visi lenkų didikų palydos vyrai, arklininkai ir pažai, kieme vaišinęsi rūgusiu pienu ir gėrę alų iš didelių ąsočių, tučtuojau subėgo prie žirgų, kurie kanopomis rausė žemę, tarsi nekantrautų vėl leistis į kelionę. Sobockio sūnūs visą tą laiką buvo kieme ir gėrėjosi žirgais, kurie, gimę Lenkijoje, bet turkiškos padermės, buvo ir labai grakštūs, ir turėjo visas geram raiteliui pageidautinas savybes: buvo vikrūs, tvirti ir lengvi. Pirmasis išvyko Kujavijos vyskupas, įlipęs į karietą, kokios Lenkijoje buvo vadinamos kolebkomis arba lopšiais, nes panėšėjo į juos savo forma ir beveik taip pat lingavo. Seradzo ir Sandomiro vaivados bei didysis etmonas Chodkevičius jau sėdėjo ant žirgų, kojas įspraudę į plačias balnakilpes ir patogiai įsitaisę aksominiuose balnuose, dengtuose gausiai aukšu ir šilku šeimų herbais išsiuvinėtomis gūniomis. Jie dar sutiko išgerti atsisveikinimo taurę, kurią, laikydamasis tradicijos, pasiūlė namų šeimininkas. Kailiu apvedžiotas kepures užsidėję ant galvų gal kiek ir kreivai, nes galėjo paveikti paskutinė išgerta atsisveikinimo taurė, jie išsuoliavo iš kiemo, pavarę žirgus turkiška risčia džiūgaujant jauniems Sobockio sūnams. Ponų tarnai suskato juos vytis, tad skubėdami atsisveikino su bajoro tarnais šūksniais „Iki pasimatymo, iki pasimatymo!“ Jie negalvojo,

kad galbūt daugiau niekada neteks susitikti, o ir matosi pirmą kartą gyvenime. Toks beveik visiems lenkams būdingas draugiškumas ir vaišingumas.

XXVIII skyrius

Valanso vyskupas buvo labai aktyvus ir atsargus, tad nesiruošė būti užliūliuotas gal iš smalsumo, gal dėl tikro atsidavimo Henrikui de Valua, jį aplankiusių didikų pažadų ir siūlomų paslaugų. Pavojus iš tiesų buvo daug didesnis, jei didikai teikėsi į jį kreiptis. Austrų pasiuntiniai triumfavo. Padiktuoti neapykantos ir pavydo iš visų pusių apie Prancūziją sklido bjaurūs šmeižtai dėl švento Baltramiejaus nakties įvykių. Anžu kunigaikštis buvo vaizduojamas kaip protestantų rykštė. Valanso vyskupas buvo kaltinamas melu ir lenkams buvo patariama netikėti jo pažadais.

Monliukas nelabai bijojo šmeižikiškos rašliavos, nes neabejojo, kad toje kovoje įveiks priešininkus, jei į triukšmingus jų pareiškimus atsakinės paprastais ir kilniais žodžiais ir stengsis ne tiek apeliuoti į protus, kiek į širdis, o svarbiausia – leis priešams suprasti, kad neketina nei jų mėgdžioti, nei jų bijo. Nutarė girti Henriko de Valua nuopelnus, menkinti tos fatališkos dienos, apie kurią, gerai nesuvokiant priežasčių, sklido neįtikėtinais daug gandų, reikšmę, girti lenkus dėl jų patriotizmo ir priminti, kad bus padaryta žala visuomenės gerovei, jei nutarę, kad princas nevertas jų pasitikėjimo, nepalaikys Anžu kunigaikščio.

Valanso vyskupas dirbo kelias dienas be poilsio, pasitelkęs bajorą, su kuriuo jį supažindino Sobockis. Tai bajoras Solikovskis, buvęs velionio karaliaus sekretorius, puikiai kalbantis prancūziškai, tad Monliukas paskelbė savo atsakymus, jo išverstus ir jo vardu, taip siekdamas juos plačiai paskleisti.

Kaip tik tuo metu Monliukas gavo nykštuko laišką su maždaug tokia informacija:

„Kaip jūs išmintingai numatėte, kilo audra. Bet jūsų ekselencija taip gerai viską numatė, kad mums nebėra ko bijoti slegiančio įspūdžio, kurį visiems padarė naujiena apie skerdynes Paryžiuje. Nesunkiai supratau, koks genijus paskolino Solikovskiui savo plunksną ir savo vardą. Nesustokite, monsinjore, jūsų pagauli iškalba padarys stebuklus. Užuoat išpūtę Prancūzijos nusikaltimą, jie pasėjo tik abejones. Toks dažnai būna aklos neapykantos rezultatas. Tegul blogis, kurio jie linki Prancūzijai, krenta ant jų galvų. Jau daug protestantų, suvokę jūsų iškalbinguose raš-

tuose, kas yra tiesa ir saikas, bei palyginę su rašliava, parašyta pamirkius plunksną tulžyje ir reiškiančią pačias juodžiausias mintis, pakeitė savo nusistatymą dėl mūsų didvyrio – kilniojo Anžu kunigaikščio.

Prašau jūsų, monsinjore, ir toliau stengtis įgyvendinti savo kilnius ir naudingus sumanymus ir nedelsiant atvykti pas kardinolą Komandonį aptarti su juo rinkimų klausimus. Jo eminencija labai patenkintas jums. Supratau tai iš laiško, kurį man teikėsi parodyti infantė. Neketinu, monsinjore, priskirti sau jūsų nuopelnų, bet jūs matote, kad darau viską, kas gali būti naudinga Prancūzijai, ir stengsiuosi užtikrinti jūsų derybų sėkmę. Netgi parašiau savo giminaičiui, Poznanės girios atsiskyrėliui, ir paraginau sėsti ant savo neįprasto žirgo ir apjoti Mazovijos vaivadijos kaimus, kad įtikintų gerus ir dorus Mazovijos tikinčiuosius palaikyti tikrą Prancūzijos krikščionį.“

Laiškas paskatino Monliuką nedelsti ir skubiai ruoštis išvykti. Išvakarėse jis kalbėjosi su Skaližeriu, paaiškino jam, koks dosnus buvo Sobockis, bei pasiskundė patekęs į nepatogią padėtį.

– Dvaras skyrė labai menkai pinigų, – guodėsi jis, – nepaprastosioms išlaidoms, kurių mano padėties žmogus negali išvengti, o išlaidūnai austrai visur žarsto auksą ir sidabrą. Nėra ko slėpti, mielas Skaližeri, būsimuose rinkimuose atrodysime tikrai nekaip.

– Kodėl gi? – paprieštaravo Skaližeris, garsėjantis tuštybe ir pasitikėjimu savimi. – Nemanau, žmonės taip pat daug lemia.

– Taip, ir ypač tokie kaip jūs, – nusišypsojo Valanso vyskupas. – Bet garbingasis bajoras išlaidė mus dvi savaites, ir gyvulius, ir žmones ir nepanoro atlyginimo, nors išlaidų turėjo labai daug. Neturiu nė menkiausios brangenybės, tik violetinį vyskupo žiedą, nieko, ką galėčiau padovanoti jo žmonai arba dukroms. Man iš tikrųjų gėda.

– Gal jūsų ekselencija galėtų padovanoti toms ponioms kokią nors smulkmeną, kurias labai vertina katalikės moterys: pavyzdžiui, rožinį, indelį švęstam vandeniui...

– Na, žinoma, tu, be abejo, manai, kad linksminuosi tampydamasis su savimi visokiausius mūsų tikėjimo mažmožius? – ironiškai nusišypsojo Monliukas.

– Tada, monsinjore, galite pažadėti Sobockiui, kad užtarsite jį prieš karalių Henriką.

– Iš tikrųjų, mintis puiki, Skaližeri, ir aš pasinau-

(Nukelta į 66 p.)

dosiu patarimu. Manau, kad teks šį vakarą atsisveikinti su šeima ir rytoj auštant išvykti, kol visi dar miegos.

Monliukas nedelsė, tą patį vakarą ėmėsi įgyvendinti Skaližerio patarimą ir apipylė gerąjį bajorą daugybe pažadų, kurie didikams nieko nekainuoja, o Sobockis, neišmanantis dvarų kalbų įmantrumo, priėmė tai kaip nuoširdų draugystės ir paslaugumo gestą. Susijaudinęs Sobockis atsakė, kad dėl savo amžiaus jau nesitiki pasinaudoti tokiais puikiais sumanymais ir nepuoselėja gražių, tačiau varginančių iliuzijų, jis norėtų tik ramiai gyventi savo lūšnelėje ir likusią gyvenimo dalį skirti dangaus karaliui, nes žemiškiesiems jau tarnavo, ir atlikti pareigas tėvynei kaip garbingas žmogus, bet su dėkingumu priimtų dosnius monsinjoro pažadus savo sūnums.

Monliukas ketino išvykti anksti, kol niekas nepastebės, tad negulė ir visą naktį rašė įvairiausių raštus, kurie turėjo būti išsiuntinėti visomis kryptimis, nuraminti sunerimusius žmones ir perspėti juos dėl naujų austrų gudrybių. Saulė dar nespėjo pakilti horizonte, o dvasiško tėvo vežėjas Sen Želė pranešė, kad jo ekipažas stovi prie vartų. Valanso vyskupas su Skaližeriu, Šuanenu ir kitais sekretoriais tyliai išėjo iš kambario, bet maloniai nustebo išvydę priebutyje Sobockį, vilkintį kailiu pamuštu chalatu, ir visą jo šeimą. Šeimininkas davė nurodymą gražinti vyskupo kinkinius atgal.

– Argi, – prakalbo gerasis bajoras draugiškai priekaištaudamas, – jūsų ekscelencija manė, kad leisime jam išvykti dar kartą neparodę pagarbos ir neįdėję į kelionę šiek tiek maisto?

Jam baigiant kalbėti pasirodė Sobockio žmona su dukromis, nešinos pintinėmis su kumpiais, keptais paukščiais, saldumynais, bobomis. Jos dirbo visą naktį, o dabar krovė į vežimus. Įdėjo ir kelis seno vengriško vyno butelius.

Monliukas pasijuto nepatogiai, išlemeno tik kelis padėkos žodelius.

Sobockis kalbėjo toliau:

– Susitaręs su jūsų ekscelencijos žirgininku leidau sau pakinkyti į jūsų vežimus, monsinjore, savo arklius ir išsiunčiau pakaitinius arklius į pirmą arklių pakeitimo vietą, tad nors kelias ir labai smėlėtas, jūs turėsite galimybę šį vakarą pasiekti Lovičių, primo, kuris rinkimų laikotarpiui užleido savo rezidenciją kardinolui legatui, valdas. Mano sūnums bus garbė palydėti jus iki pirmosios arklių keitimo stotelės.

Monliukas pastebėjo, kad į jo vežimą įkinkyti šeši kerši arkliai, kuriuos vadeliojo vežikas, vilkintis ferezia (savotiško sukirpimo to laikmečio drabužis). Jis įsitaisė ant sėdynės, rankose laikė ilgą rimbą, kartu su juo buvo ir paštvežys, susikišęs savo drabužių skvernus į kišenes. Jis vadeliojo priekinius arklius.

Vyskupas paskubėjo atsisveikinti su geruoju bajoru ir jo šeima. Matydamas, kad visi namų tarnai, kuriuos sutraukė išvykimo scena, susirinko kieme, jis palinko prie Skaližerio ausies ir, įspraudęs jam į ranką keletą liardų, šnibžtelėjo:

– Reikia tarnams duoti šiek tiek pinigėlių.

Skaližeris įvykdė nurodymą ir išdalijo dovaną labai pompastiškai, o ją priėmė su nuolankiu dėkingumu ir beveik stebėdamiesi tokiu dosnumu, apie kokį nesavanaudiški lenkai nedrįso nė galvoti.

Pagaliau pajudėjo į kelionę. Vyskupo karietoje įsitaisęs Skaližeris nesusilaikė nepasakęs:

– Šis bajoras iš tikrųjų šaunus vyras.

– Taip, – išsiblaškęs atsiliepė jo ekscelencija, – veikiausiai jo daugiau neteks išvysti.

Apdovanotas dideliu talentu, gerai besiorientuojantis visuomenėje, išmanantis dvaro ir verslo reikalus, Monliukas su viskuo, kas jam kliudė ar nebuvo tiesiogiai susiję su diplomato tarnyba, elgėsi labai egoistiškai ir nerūpestingai.

Toks dažnai būna išdidžių ir skeptiškų žmonių būdas. Dievas kartais suteikia jiems proto dovaną, bet nubaudžia juos, išvydamas iš jų nedėkingų, nepriimančių meilės širdžių kilnius gailestingumo, pasitikėjimo ir vilties jausmus.

Sobockio sūnūs šuoliavo greta karietos durelių. Ji važiavo kiek buvo įmanoma greitai, nes kelias, kaip ir sakė bajoras, buvo klampus dėl gilaus smėlio sluoksnio. Pasiėmus arklių keitimo stotelę liesi pakaitiniai arkliai pakeitė gerai atšertus, bet apsupylusius prakaitu ir aplipusius dulkėmis lenkų bajoro arklius. Buvo keista ir neįprasta matyti, bet Lenkijoje tokie vaizdai dažni ir nekelia nė menkiausios nuostabos, kaip ir žydai, vilkintys ilgus juodus drabužius, užsimaukšlinę didžiules fetrines skrybėles, gabenę prancūzų vyskupą pas jo eminenciją italą.

Atsisveikindamas su palyda Monliukas iš savo karietos palaimino jaunuosius raitelius ir palinkėjo jiems gero kelio.

Izraelitai vežėjai norėjo pasiekti Lovičiaus miestelį dar neprasidėjus šabui, tad skubėjo. Ne-

toli nuvažiavus teko kirsti upelį, per kurį krašto papročiu buvo nutiestas rąstinis tiltelis be turėklų. Du girti iš Lovičiaus grįžtantys bajorai nežinojo, kieno ta sutikta karieta. Jie ėmė reikalauti, kad nelaimingieji izraelitai juos praleistų. Pastarieji didžiavosi, kad vadelioja pasiuntinio karietą, ir, pasitikėdami stipresniojo teise, atsisakė užleisti kelią. Įniršę dėl pasipriešinimo bajorai išsitraukė kardus ir, parsižegnoję netvirtomis rankomis, puolė vežėjus žydus šaukdami „Tegriebia jus velnias, šunys ir mūsų viešpaties Jėzaus Kristaus budeliai.“

Ne tiek iš tikros baimės, kiek iš netikėtumo užklupti abu žydai nusirito nuo arklių. Vienas jų palindo po arkliu, kitas įpuolė į upelį nepaliaujamai rėkdamas: „Ai, vai, jis mane užmušė. Ai, vai, jis mane paskandino.“

– Meluojate, – savo ruožtu užkimusiais balsais rėkė abu bajorai, – meluojate, nedorėliai šunys, Judo vaikai, meluojate kaip antikristas.

Vyskupas, Skaližeris, Šuanenas taip pat rėkavo iš karietos, bet niekas jų negirdėjo.

Laimė, arkliai buvo ramūs ir nepajudėjo iš vietos, kol nepasirodė Solikovskis. Išlipęs iš karietos Solikovskis, nors ir sunkiai, bet išaiškino bajorams, kad jie įžeidė jo ekscelencijos Prancūzijos pasiuntinio asmenį. Išsigandę, atgailaudami tie vargšai puolė ant kelių prieš pasiuntinio karietą ir, ašaroms srūvant jų įraudusiais veidais, vapaliojo sunkiai suvokiamus atsiprašinėjimus maišyta lotynų ir gimtąja kalba. Monliukas kaip ženklą, kad jiems atleidžia, davė pabučiuoti ranką. Žydai vėl sėdo ant arklių ir, nepaisant to nelabai malonaus nuotykių, jie dar nesutemus pasiekė Lovičiaus pilį, kurioje buvo apsisostojęs jo ekscelencija kardinolas Komandonis su savo palyda. Pilis buvo plytų, itališko stiliaus. Ją terasomis supo sodai, kuriuose apvaliai pakirptos liepos rikiavosi ilga, į apelsinmedžius panašia eile.

Pirmas žmogus, patekęs į Monliuko akiratį, buvo monsinjoras Antonijus Maria Gracianis – jo ekscelencijos sekretorius Amelijos vyskupas. Jis pasitiko pasiuntinį taip mandagiai, kaip sugeba tik Italijos prelatai. Gracianis nuvedė Valanso vyskupą per virtinę salių, prabangiai išpuoštų šilko apmušalais, už didelius pinigus įsigytais tolimuose kraštuose, spindinčias paauskinimais, apstatytas prabangiais baldais, Venecijos veidrodžiais, papuoštas italų mokyklos, tuo metu pirmavusios Europoje, paveikslais, iki primo miegamojo.

Šis jo buto kambarys, kuriame dažniausiai būdavo kardinolas, buvo išmuštas kinišku audeklu. Geltoname fone matėsi ryškiausiomis spalvomis švytintys paukščiai ir gėlės. Panašiu audeklu buvo aptraukti ir baldai, išskyrus lovą. Jos plačios aviečių spalvos užuolaidos buvo papuoštos auksiniais gabteliais, o baldakimą vainikavo puošni primo mitra ir stručio plunksnos. Baltojo lokio kailis su sidabriniais nagais atstojo kilimą. Nuostabios japoniškos vazos puošė itališko marmuro židini. Viskas, net ir vėduoklės iš povu plunksnų dvelkė prabanga, pasaulietiniais turtais, už kuriuos Liuterio ir Kalvino vaikai dažnai kaltino išpuikusia Romą. Bet tarp tų praeinančių amžiaus turtų, kurie išnyksta, kaip teigiama Šventame Rašte, kaip šešėlis, daug švelniau švietė atvaizdas to, kuris niekada neišnyks. Mūsų atpirkėjas, pačios kilniausios nelaimės vaizdinys, Kristus iš dramblio kaulo ant juodmedžio kryžiaus stovėjo greta tos prabangios lovos kartu su švento vandens indeliu.

Kardinolas vilkėjo ilgą raudoną sutaną su šermuonėlio apykakle. Ant sutanos švytėjo didelis auksinis kryžius, kabantis ant to paties metalo grandinės. Iš po kardinolo kepuraitės kyšojo kelios žilų plaukų sruogos, tokių pat baltų, kaip ir šermuonėlio kailiukas ant pečių. Komandonis sėdėjo prie lango. Aviečių spalvos užuolaidos buvo nuleistos, apšviestos besileidžiančios saulės, todėl jos skleidė savo šviesą ant šiek tiek išblyškusio, netgi gelsvai žalsvo jo eminencijos veido.

Priešais jį stovėjo marmurinis stalas, ant jo padėta stora atversta knyga, kurioje gotiškais raidėmis buvo išdėstyta garsiausių bažnyčios susirinkimų istorija. Giliai susimąstęs kardinolas pro pirštus leido didelius Libano kedro rutuliukus. Rožinį, papuoštą primityviai išdrožta mirusio žmogaus galva, kurį jam padovanojo popiežius. Manyta, kad Rožinis priklausė šventajam Jeronimui.

Komandonio veidas buvo labai išraiškingas, o jo nepaprastą liesumą kompensavo imponantiškas ūgis. Burna didelė, bet graži, nes besišypsant matėsi dar gana gerai tokiam amžiuje išsilaikiusių dantų eilė. Juodos pailgos formos akys buvo gyvos ir protingos, žvilgsnis švelnus. Kakta plati, išvagota raukšlių, liudijančių išmintingus apmąstymus ir gilų politinės veiklos, kuriai jis paskyrė savo gyvenimą, pėdsaką.

Išgąsdintas greitai Lenkijoje plintančios Kalvi-

(Nukelta į 68 p.)

no ir Liuterio erezijos, Pijus V nutarė, kad būtina, kol jis dar gyvas, Žygimantui Augustui, rodančiam palankumą protestantizmui, pasiūsti tvirtai tikėjimo besilaikantį žmogų, kuris sugebėtų priešintis pavojingoms naujovėms ir jų entuziastingiems sekėjams priešpastatyti savo ir švelnų, ir nepajudinamą charakterį, pademonstruoti subtilų ir taikų protą, sugebėjimą kalbėti tvirtai ir įtikinamai, ir toks žmogus, jo nuomone, buvo Žanas Fransua Komandonis. Jis buvo nusipelnęs prelatas, sugebėjo ir sulaikyti velionį karalių, bekrinantį į bedugnę, ir sugrąžinti į bažnyčios prieglobstį keletą šalies didikų, kurie dėl užimamų postų ir valdomų turtų buvo patys įtakingiausi savo partijoje. Pagaliau prasidėjo pats įdomiausias laikotarpis, atėjo rinkimai ir prasidėjo puolamo tikėjimo krizė, tad visos priemonės, kurias tik pajėgė sugalvoti jo talentas, uolumas ir dorybingas charakteris, buvo nukreiptos rinkti tautos balsus ieškant Augusto verto įpėdinio, kad į sostą galėtų sėsti vienos galingiausių Europos monarchijų princas, su juo atgimtų ir tikėjimas.

Perspėtas, kad atvyksta Valanso vyskupas, Komandonis visiškai nenustebo jį išvydęs. Jam artinantis atsistojo ir meili šypsena, nušvietusi veidą, ištrynė rimtumo ženklus, paliktus ilgo ir gilaus susimąstymo. Jis priėmė Monliuką labai mandagiai, kaip geriausiai iš visų pasaulyje moka dvasiškiai. Jo pagarba nepaprastai sujaudino, tad abejingas ir šaltas Monliukas pajuto, jog jį prie Komandonio traukia stiprus pagarbos jausmas ir susižavėjimas, kurį kardinolas beveik visada sukeldavo jį pirmą kartą išvydusiems.

Po pirmųjų komplimentų abu susėdo ir kardinolas, įsmeigęs subtilų, persmelkiantį žvilgsnį į Valanso vyskupą, prakalbo švelniu ir tvirtu balsu, pasiekiančiu pačią širdį.

– Žinau, – pradėjo jis itališkai, – kokie jūsų siekiai. Jūs išsigandote dėl mano uolumo ir prielankumo Austrijos dvarui. Galite būti ramus. Kad išpildyčiau jo šventenybės ketinimus ir įsakymus, iš visų princų, karštai siekiančių puikiosios Lenkijos karūnos, mūsų švento reikalo labui maniau tinkant tik erchercogą Ernestą, galintį pateisinti mūsų krikščioniškas viltis. Aš jį palaikiau, palaikysčiau ir šandien, jei nebūčiau išgirdęs, kad jaunas krikščionių didvyris, princas, kurio ranka pasižymėjo pačiais šlovingiausiais žygiais ginant mūsų tikėjimą, Henrikas de Valua, pagaliau nutarė kandidatuoti. Roma,

kuriai brangūs visi jos vaikai, Roma, regėdama, kaip į Lenkijos sostą sėdęs vienas iš vyresniųjų bažnyčios sūnų apgins mūsų šventąjį tikėjimą, apsidžiaugs.

Valanso vyskupas pasinaudojo proga ir jo emincijai suskato girti prinčą. Taip pat paprašė kardinolo neatsisakyti dalyvauti svarbiose ir sunkiose derybose, kurių tikslas susigrąžinti kai kurių protestantų, įskaudintų dėl pastarųjų įvykių, sukrėtusių Prancūziją, simpatijas.

Monliukui taip pat labai rūpėjo išgirsti kardinolo nuomonę apie švento Baltramiejaus nakties įvykius.

Komandonio veide šmėstelėjo liūdesio ir nepasitenkinimo šešėlis.

– Kadangi jūs manęs to klausiate pats, neslėpsiu nuo jūsų, ką galvoju, – atsiliepė kardinolas. – Nemanau, kad šventoji kolegija pritars žiaurumams, įvykdytiems tegul ir dėl rimtos priežasties. Geležis ir išdavystė nedera apsišvietusiai vadovybei ir krikščionių vardui. Tikėjimas neturi skendėti tamsybėse, į kovą reikia eiti laikant kryžių vienoje rankoje, o evangeliją kitoje. Jei dangaus interesai reikalauja išsitraukti keršto kalaviją, tai juo bent jau nederėtų smogti negalinčiam apsiginti priešui. Galų gale, jei nekreipsime dėmesio į kruviną spektaklį ir patikėsime, kad protestantai sutriuškinti visiems laikams, sunaikinti, tada neabejoju, kad Roma palaimintų tokį perversmą valstybėje. Bet ar taip nutiko? Ar jūs tuo tikite?

Išgirdęs klausimą Monliukas tik abejodamas pakraipė galvą, nes tokiu būdu buvo pratęs viską vertinti ir teisti.

Kiek patylėjęs kardinolas karštai tęsė:

– Dangus, teisingasis dangus pats pasisakys apie tą tragišką ir nepamirštamą įvykį, bet nesistenkime iš anksto aiškinti jo nesuvokiamų sprendimų.

Pakeitęs temą Komandonis pažadėjo Valanso vyskupui ginti Henriko de Valua interesus prieš primą, nes jis vienas tų, kuriuos pavyko sugrąžinti į pareigos kelią. Jis karštai išpeikė konfederaciją, kurioje katalikai ne tik paskelbė taiką, bet ir suteikė protestantams daugybę privilegijų.

– Nemanau, kad turime čia pakartoti švento Baltramiejaus naktį, – kalbėjo kardinolas, – bet taikstydami su tikėjimo priešais rizikuojame, kad jie darysis vis drąsesni ir galingesni.

Tai išgirdęs Monliukas krūptelėjo. Jis žinojo, kad primas, visiškai pritariantis kardinolo nuomonei, senate viešai sukritikavo tą dekretą ir aiškino,

kad pats tinkamiausias būdas susilpninti tautą yra panaikinti tikėjimo vienovę. Taip pat žinojo, kad sudrumsti respublikos vadovo kalbų keli Seimo nariai katalikai, nepaisydami naujovių šalininkų pritarimo, užprotestavo pasirašytą aktą.

Monliukas labai sumaniai ir apdairiai pasistengė įrodyti kardinolui, kad žodžio atsisakymas gali būti pavojingas taip susiklosčius aplinkybėms ir kad tobula abiejų partijų sąjunga pageidautina jo valdovo dvarui, bet nepajudinamas kardinolas oriai atsakė, kad politika turi užleisti pirmenybę tikėjimui.

– Jei Apvaizda, – aiškino jis, – jei Apvaizda, kurios akli instrumentai šioje žemėje esame mes, savo begaline išmintimi nutars, kad, jos nuomone, bažnyčios gerovei būtų naudinga pasodinti į Lenkijos sostą Henriką de Valua, galite neabejoti, kad neteks nusižengti krikščioniškam mokymui, ir visi lenkų balsai atiteks jam.

XXIX skyrius

Nebeaptarinėsime toliau Monliuko ir jo emiencijos pokalbio, nes norisi kuo greičiau sugrįžti pas nykštuką, kurį palikome bėgantį paskui Balani ir kaštelioną Romualdą. Vienas sutiktas dvaro tarnas jam pasakė, kad abu jauni ponai nuėjo sodo link. Ėmė temti, pilkšvi nakties šešėliai jau maišėsi su rudeninio dangaus rausvais atspalviais, ir ore padvelkė drėgna gaiva.

Nykštukas pagalvojo, kad laikas tikrai netinka pasivaikščiojimui, ir ėmė įtarinėti, kad dedasi rimtesni dalykai. Kai tokia mintis šovė jam į galvą, jis negaišdamas nė sekundės pasileido abiejų jaunuolių pėdomis. Žvalgydamasis aplink ir stengdamasis įsiklausyti į menkiausius garsus, nes dėl tamsos ir nedidelio ūgio negalėjo įžvelgti toliau, jis tegirdėjo tik nudžiūvusių lapų šnaresį vėjyje. Pagaliau alėjos vingyje terasos aukštumoje jis išvydo kažką panašaus į du sutemose besikaunančius šešėlius. Tai buvo Balani ir Romualdas. Skaitytojas tikrai gerai prisimena, kad palikome juos abu salone su gražiąja Vanda ir kitais dvariškiais. Susižavėjusi Balani talentu piešti, o toks talentas tais laikais buvo labai retas Lenkijos aukštuomenėje, Vanda griebė pieštuką ir popieriaus lapą taip gyvai ir su tokiu nepakartojamu grakštumu, būdingu viskam, ką ji darė, ir paprašė Balani teiktis padėti jai žengti pirmuosius žingsnius šioje srityje. Aišku, Balani džiaugsmas buvo beribis, nes

sutapo su jo norais. Romualdas iš pradžių tokį norą išmokti piešti įvertino tik kaip merginos fantaziją, bet po truputį jam ėmė atrodyti, kad pamoka užsiėmė, kad Vanda pernelyg stengiasi, kad mokytojas nenatūraliai stropus ir net peržengia uolumo ribas.

Kupinas gyvybės Vandos veidas dar niekada taip nešvytėjo, ir Balani žvilgčiojimas buvo ypatingai švelnus ir išraiškingas. Be to, siuvinėjančios merginos vylingai šaudė akimis, nors vaizdavo susitelkusios į darbą, bet neišleido iš akių nieko, kas dėjosi salone, tad sukėlė tokį Romualdo pavydą ir nepasitenkinimą, kad jis puolė prie stalo, kur Vanda mokėsi piešti. Jis nesielgė kaip paklusnus, galantiškas, besistengiantis įsiteikti mylimasis, o labiau priminė sutuoktinį, kuriam nepasakysi ne, ir pasiūlė jai pajodinėti. Vanda, nepakeldama akių nuo piešinio, pasitenkino švelniai atsakiusi, kad yra užsiėmusi ir prašo jį jodinėti vieną. Toks atsisakymas galutinai išvedė iš kantrybės vargšą Romualdą, kuris manė išsiaiškinęs tikruosius Balani jausmus, todėl jį apniko nenumaldomas pavydas. „Ne, – iškošė pro dantis, – nejosiu su ja, bet nejosiu ir vienas.“ Tada krito ant sofos ir nusprendė palaukti, kol baigsis nesibaigianti pamoka. Jo laimei, ponias Ljetar baigė kalbėti su nykštuku ir pasiuntė pakviesti Vandą.

Kai Vanda išėjo iš salono, Romualdas greitai, kaip erelis, puolantis kiškį, stvėrė Balani už rankos ir nusitempė iš salono. Įsijautęs į savo meilę Balani nematė nieko aplink save ir nesuvokė, ko nori Romualdas. Jis nepastebėjo nei jo šaltumo, nei nepasitenkinimo ir tiesiog pamanė, kad draugas jį kviečia pakvėpuoti tyru oru sode. Kai jie nutolo nuo pilies, Romualdas valdingai paklausė Balani, ar tiesa, kad jis myli Vandą Odolinską.

– Tai jūs pastebėjote, – nusišypsojo Balani. – Esu laimingas, tik nediršau jums pasakyti.

– Ar jūs laimingas, ar ne, – atšovė Romualdas, – sakau jums, aš taip pat myliu Vandą, noriu ją vesti ir vesiu.

– Aš ją myliu jau treji metai, – paaiškino sukrėstas Balani.

„Treji metai! – pats sau murmėjo Romualdas. – Treji metai? Manau, kad jis klieidi“.

– O aš ją myliu nuo pat jos gimimo. Be to, pažadėjau jos tėvui. Taigi, matote, garbė, delikatumas, jau nekalbu apie draugiškumą, viskas reika-

(Nukelta į 70 p.)

lauja, kad jūs atsisakytumėte savo meilės.

– Bet ar ji jus myli? – nedrąsiai pasiteiravo Balani.

– Iki jūs pasirodėte, neabejojau.

– Tai ji mane myli! – šūktelėjo Balani. – Ak, mano drauge, koks aš laimingas. Nedrįsau jos paklausti pats, o dabar jūs man tai pasakėte! – Ir jau ketino pulti Romualdai ant kaklo, bet šis susierziņęs jį atstūmė.

– Jūs išprotėjote, jūs visiškai pakvaišote. Kartoju jums, pone, Vandą man pažadėjo jos tėvas ir tos vienintelės priežasties turi pakakti, kad atsisakytumėte jos.

– O! Atsisakyti Vandos žinant, kad ji tave myli? Geriau mirti tūkstantį kartų.

– Ką gi, pone, jūs neturite iš ko rinktis, eime, jūs turite špagą. Aš pasiėmiau savąją. Paprastai kaunuosi tik kardu, bet kadangi tas ginklas jums neįprastas, pagalvojau, kad jūs, be abejo, labiau pagėidautumėte kautis špaga.

Balani bjaurėjosi mintimi, kad teks kautis su draugu, nors dabar jis tapo varžovu. Be to, buvo išauklėtas bjaurėtis dvikovomis, tad, derindamasis prie greito draugo žingsniavimo, pabandė jį nuraminti ir apmalšinti jo įkarštį, papasakojęs, kodėl įsiliepsnojo jo aistra Vandai.

– Po velnių, – suriko praradęs kantrybę Romualdas, – po velnių jūsų prancūziškus tauškalus apie vienuolyną, atvaizdą ir meilę, aš nieko nesuprantu! Klausiu jūsų, ar sutinkate atsisakyti Vandos, ar kausimės? Jei jūs tebedvejojate, manysiu, kad bijote.

– Pone, – šūktelėjo Balani, – jūs mane įžeidinėjate. Aš prancūzas, štai mano atsakymas.

Jis išsitraukė špagą. Romualdas išsitraukė savąją. Kova negalėjo būti ilga ir lygi, nes vienas varžovų turėjo aiškią persvarą, o kitas tik atmušinėjo smūgius. Staiga Balani slystelėjo ant drėgnos žemės, pargriuvo ir griūdamas užšoko ant Romualdo špagos, kuri įdrėskė jam krūtinę.

– Jūs sužeistas? – riktelėjo Romualdas.

– Taip, jūs patenkintas? Vis dar trokštate mano mirties?

– Ne, tikiuosi, pamokos pakaks, kad imtumėte mąstyti blaiviau.

Tą akimirką išdygo nykštukas ir uždusęs ėmė šaukti:

– Bepročiai, infantės sode, beveik jos akivaizdoje. Tada išvydo ant žemės tysantį Balani.

– O dangau, jis sužeistas, galbūt mirtinai? Ar neturėtumėte raudonuoti, – kreipėsi į Romualdą, – kad

kovėtės su jaunuoliu, kuris nemoka valdyti ginklo.

– Kodėl tas nelaimingasis to nepasakė?

– Negi būtumėte patikėjęs? – atkirto Balani.

Tai buvo vienintelis jo priekaištas, bet Romualdą jis pribloškė.

– Bėkite pagalbos, – rėkė Krasovskis, – gal norite, kad jis liktų čia visai nakčiai? Aš pabūsiu su juo.

Romualdas nubėgo, o Balani papasakojo nykštukui, dėl ko susivaidijo su draugu.

– Keisti dalykai, – aiškino, – jis ketino uždrausti man mylėti Vandą, bet tai nepriklauso nei nuo jo, nei nuo manęs. Jokia žmogiška galybė neprivers manęs jos atsisakyti.

Paskui, norėdamas apraminti savo mažąjį draugą nykštuką, pasakė jam, kad žaizda neturėtų būti gili, bet griūdamas išsinarino koją ir dabar jaučia didelius skausmus ir negali atsistoti.

Atbėgo dvaro tarnai su deglais, pakėlė Balani ant rankų ir nunešė į pilį. Priekyje ėjo nykštukas. Iš paskos liūdnas žingsniavo Romualdas, apmąstydamas, kokios bus jo karštakošiško poelgio pasekmės.

Ponia Ljetar buvo savo bute su Vanda ir pasakojo jai apie Balani gimimo paslaptį. Staiga ponia Ljetar išvydo, kaip deglų šviesa nušvietė jos langus. Labai nustebo ir ji, ir Vanda, išvydusios pilną kiemą žmonių, nors tokią valandą ten dažniausiai būdavo tuščia, jau ketino pasiteirauti, bet įbėgusi viena tarnaitė pranešė:

– Parnešė sužeistą prancūzą. Jis kovėsi su ponu kaštelionu.

Ponia Ljetar ir Vanda aiktelėjo. Abi puolė iš kambario ir koridoriuje sutiko nykštuką. Jis joms papasakojo viską, kas nutiko (tas pasakojimas jo jaunajam draugui galėjo suteikti tik garbės) ir net nebandė slėpti, kad nelaimingos kovos netiesioginė kaltininkė yra Vanda.

– Didis Dieve, – šūktelėjo apsipylysi ašaromis Vanda, – kodėl mane ištiko tokia nelaimė?

– Argi buvau neteisi, – kalbėjo ponia Ljetar, – kai sakiau jums, kad mūsų kaštelionas tėra tik nelaimingas breteris?

Balani, apsuptas vis augančios abiejų lyčių ir įvairaus rango smalsuolių minios, buvo paguldytas ant kilimu uždengto stalo ir ten, kaip tikras meilės ir draugystės didvyris, ėmėsi kilniaširdiškai visus įtikinėti, kad griūdamas išsinarino koją ir susižeidė į atsikišusią medžio šaką. Jo pasiaiškinimas ir nykštuko pasakojimas apie buvusią kovą netrukus pasiekė

infantės ausis, tačiau skirtingų versijų būta tiek, kad gerumu garsėjanti princesė nusprendė pati išsiaiškinti, kas nutiko. Ji dar nespėjo nusileisti žemyn, o ponia Ljetar ir Vanda jau pasirodė salėje. Joje Balani, apsuptas žmonių su uždegtais deglais, kurių šviesa dar labiau pabrėžė jo blyškumą, kuo puikiau siai vaidino patrauklų sužeisto didvyrio vaidmenį. Praeidama pro liūdną nuošalėje stovintį kaštelioną ponia Ljetar įsiutusi pažvelgė į jį. Vanda nusuko akis ir, išvydusi iškruvintus Balani drabužius, riktelėjo:

– Ak, koks siaubas! – ir nualpo ant savo draugės rankų.

Nusiminęs Romualdas Vandos balse tarėsi išgirdęs nuosprendį. Jis pagalvojo, kad dabar jau viskas, kad ji vertina jį kaip žudiką ir jis kelia jai siaubą, kad visi nusistatę prieš jį, ir infantė išsiųs jį toliau nuo savęs, tad reikia paskubėti, kol dar nedavė įsakymo.

Jis pasišalino nepastebėtas, nuskubėjo į arklides, liepė tuoj pat pabalnoti žirgą, įsakė savo žmonėms susiruošti ir kaip žaibas nudūmė namo.

– Nykštukas, ragana, – šūkavo jis, spausdamas žirgo šonus, – mane, be abejo, sugundė piktoji dvasia pakviesti tą prancūzą į mūsų kraštus.

Kol jo varžovas iš atsargumo nutarė sprukti ir skriejo laukais, Balani mėgavosi gražiausiomis gyvenimo akimirkomis. Gražioji Vanda ką tik pademonstravo didžiulį švelnumą, taigi, galėjo įsivaizduoti, kad jį myli. Jis nebebuvo vienišas, neįvertintas, abejingas viskam. Jis buvo laimingasis Balani. Juo ypatingai susidomėjo įžymi princesė.

Infantei sunkiai sekėsi suvesti galus iš nerišlaus ponios Ljetar pasakojimo, tai įsiterpė Balani ir, matydamas greta Vandą bei gerbdamas jos kuklumą, pabandė apsukriai pateisinti infantei Romualdo poelgį. Toks kilnumas galutinai pelnė jam gerosios princesės pagarbą ir sukėlė ponios Ljetar ir net Vandos susižavėjimą.

– Bet kur dingo kaltininkas? – pasiteiravo infantė.

– Tada visi suprato, kad Romualdo čia nėra, ir išsiaiškino, kad jis išvyko.

– Tuo geriau, – tarė infantė, – jis pats save nuteisė.

Pagaliau nutarė perkelti Balani į jo kambarį. Jo sužeidimas buvo labai menkas, tačiau Vanda ir ponia Ljetar nerimavo ir vis siuntinėjo teirautis, kaip jis laikosi, atsigulė tik vidury baltos dienos, kai jau įsitikino, kad ir Balani ramiai miega.

Nubudusi Vanda gavo laišką, kurį nuo kašteliono Tenčynskio jai įteikė Regina. Iš nuostabos

nuskubėjo pas ponią Ljetar ir abi perskaitė štai ką:

„Buvo metas, kai tikėjau, jog jūsų jausmai neprieštarauja jūsų tėvo, pono seniūno Odolinskio, valiai. Jūs žinojote jo ketinimus ir sutikdavote mane geranoriškai, draugiškai, taigi, galėjau tikėti ir viltis, kad vieną dieną jūs išpildysite savo garbingojo tėvo pažadus.“

Ponia Ljetar paslapčia nuo Vandos gūžtelėjo pečiais.

„Šiandien viskas pasikeitė, o vakaryktė diena atvėrė man akis. Jūs laisva, Vanda, atiduokite savo ranką tam mirtingajam, kuriam jau atidavėte savo širdį ir žodį, kuris turėjo priklausyti man. Neprikaištausiu jums dėl nieko ir neįkyrėsiu. Niekada nevarginsiu jūsų. Sudie, būkite laiminga, tai vienintelis palinkėjimas jums nuo Romualdo Tenčynskio.“

– Štai labai galantiškas ir puikiai surašytas laiškas, – ironiškai tarė ponia Ljetar, – bet kas jums, mano vaike, jūs verkiate?

Vienoje rankoje Vanda tebelaikė laišką, o kita stengėsi nubraukti nesulaikomas ašaras.

– Niekada nebūčiau patikėjusi, – kūkčiojo ji, – kad jis gali taip pasielgti. Šitaip palikti mane!

– Mano miela drauge, tai jums įrodymas, kad jis nelabai jus mylėjo. Jums nusišypsojo laimė, kad jis taip lengvai pasidavė. Koks likimas laukė jūsų su tokio būdo žmogumi, su kliautininku ir breteriu!

– Taip, be abejo, – atsiliepė Vanda, – tačiau pažįstu jį nuo vaikystės ir man atrodė, kad jis mane myli. Sutinku su jumis, jis labai lengvai pasidavė.

– Tikrai, mano vaike, manau, kad jūs taip kalbate iš apmaudo.

– Apmaudo, ak, tikrai neturiu ko apmaudauti. Viskas, ko trokštu, kad jis būtų laimingas ir pamirštų mane.

– Šis noras netruks išsipildyti, galite neabejoti. Geriau pamąstykime apie laimę, kuri jūsų laukia sąjungoje su mieluoju Balani. Jūsų laimės pagrindas bus kuo švelniausi jausmai, abipusė pagarba.

– Aš gerbiau ir Romualdą.

– Bet jūs jo nemylite.

– Ne, nes jis nebemyli manęs.

– Susituokusi su Balani, – toliau aiškino ponia Ljetar, – jūs iš tikrųjų būsite laiminga ir nepriklausoma nuo tų chimeriškų turto ir kilmės aplinkybių. Beje, net ir tuo požiūriu jums neteks gailėtis. Savo kilme ir nuopelnais Balani nėra lygių. Mes

(Nukelta į 72 p.)

Bonifaco Vengalio nuotrauka

nežinome, kiek turto jis turi, bet nėra ko abejoti, kad jis solidus, tad jūsų tėvas negalės nieko prikišti ir dėl to. Be to, jis Henriko de Valua brolis, tad Lenkijos karaliaus dvare užims svarbią vietą ir bus tiek turtingas, tiek gerbiamas žmogus.

– Bet mano miela drauge, – įsiterpė Vanda, – jis niekada nevadina Henriko de Valua savo broliu.

– Jūs dar vaikas, jums nevalia visko atskleisti. Tai dar viena šeimos paslaptis.

– Bijau savo tėvo. Jis Romualdą jau laikė savo žentū.

– Aš dėl to visai nebijau, esu pasiruošusi jį įtikinti nesipriešinti savo brangiosios Vandos laimei. Tu žinai, – kalbėjo meiliai glausdama ją prie krūtinės, – kad nuo tada, kai tu atsiradai, negalvojau apie nieką kitą, tik, kad būtum laiminga, nes tu to tikrai nusipelnei.

– Aš visada buvau laiminga su jumis, – švelniai atsiliepė Vanda ir meiliai ją apkabino.

– Dieve mano! – karštai šūktelėjo ponias Ljetar. – Jos švelnumas atlygina man už visus gyvenimo vargus. Vanda, vaikeliai mano, pasakyk, pažadėk, kad visada mane mylėsi ir niekada manęs nepaliksi.

– Ak, kaipgi galėčiau palikti tą, kuri atstojo man motiną!

– Vaikeliai mano, tu žinai ne viską, – sunkiai atsiduso ponias Ljetar, – bet grįžkime prie tavo tėvo. Bėda ta, kad jis vertina tik turtą. Ką gi, pasinaudosime jo silpnybe. Jūs žinote, kad jūsų motina mirdama patvarkė taip, kad beveik visas jai priklausantis turtas turi atitekti jums, o seniūnas Odolinskis gali naudotis tuo turtu tik iki jūsų vedybų. Jei jūs sirgtumėte liūdesio liga, nuo kurios man pavyko jus išgydyti, tas gausus palikimas visas būtų atitekęs kaštelionui Romualdui. Leiskite tėvui, kol jis gyvas, naudotis savo turtu. Balani pernelyg kilnus ir nesavanaudis, tad neprieštaraus tokiam vaiko atsidavimo ženklui (to buvo veltui tikimasi iš Romualdo), ir galite neabejoti, kad tėvas visiškai nesipriešins jūsų vedyboms su Balani. Beje, ir infantė neslepia savo dėmesio mano jaunajam tėvynainiui, taip pat pritaria tokiai sąjungai, nes ji pranašauja jos vedybas su Anžu kunigaikščiu. Ji tvirtai pasikalbės su jūsų tėvu, taip man pažadėjo.

Ji išėjo palikusi Vandą sunerimusią ir pirmą kartą gyvenime nepatenkintą savimi.

„Kiek visokiausių permainų aplink mane per tokį trumpą laiką, – mąstė Vanda. – Dvikova dėl manęs, kaip paaiškėjo, Romualdas paliko mane visiems laikams. Ką aš jam padariau? Argi nusikaltimas, kad sutikau tą jauną, mielą prancūzą ir norėjau pasimokyti piešti? Ar dėl to reikėjo jį žudyti? Ak, Romualdai, Romualdai, pradedu galvoti, kad jūs blogas žmogus. Ketinote nužudyti Balani ir palikote mane visiems laikams! Taip, – virkavo ji, – dabar jaučiu, kad liūdžiu, vadinas, mylėjau jus, bet nebemyliu. Visiškai pasikliausiu ponios Ljetar patarimais. Ji tvirtina, kad trokšta man tik gero, aš pernelyg jauna, kad susigaudyčiau savo širdies reikaluose ir meilėje.“

Ašarodama ji puolė ant kelių prieš šventosios Mergelės paveikslą, po kuriuo degė lempelė. Ji sudėjo gražias rankas, pakėlė jas į dangų ir garsiai meldėsi: „Dieve mano, nuramink šią pernelyg švelnią ir pernelyg nuvargintą širdį, nenoriu būti našta niekam.“

(Tęsinys kitame numeryje)

*Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė
Virginijus Baranauskas.*

Knygos originalas prancūzų kalba – „Le Nain Politique: Roman historique, par Mme la Ctese de Choiseul-Gouffier, nee Ctese de Tisenhaus“. Ji išleista 1826m. Paryžiuje. Lietuvių kalba skelbiama pirmą kartą.

Išmintėis skrinėlė

Parėngė Želvītė Danguolė

Pėlna kėšenė svetėmus vartus atėdara, vuo tošti tonkė ė iš nomū išvara.

Kuožnam sava oždėrbta dounelė skaniausė.

Ka ė jouda douna, bet sava.

Dėrbtė nenuoriesi, nieka sava netoriesi.

Kas sava prekė peik, tou ė iš torgaus vara.

Kuožnos kopčios sava tavuora gėr.

Sava darba kuožnos gėr.

Kuožnam sava darbs brongiauisis.

Sava patėis klumpės artiau šėrdėis.

Baguots sava dali žemie atsėjem, vuo vargšos – dongou.

Geriau sava utielės moštė, nego svetėmus pinigus skaičiuotė.

Obagaudams – kada gaudams, sava toriedams – kada nuoriedams.

I sava darža gali ė par tvuora lėptė, bet tik ne i svetėma.

Ė gaidīs sava kėimė drousos.

Ė obags tor sava linksmībės.

Mīl kap gegutė sava vākus.

Kuožna žuolie tor sava kėrmėna.

Mandagos žmuogos ė sava šešoulietė atsėpraša.

So pruingo pakalbiesi – sau pruota pridiesi, so dorno – ė sava prarasi.

Svetėmo galvo ėlgā negīvėnsi.

Kuožnam darbou sava laiks.

Kėta akies ė krėsla mata, vuo sava – ni rousta.

Kuožna kvietka sava daržieli rieda.

Pu sava longo ė nuotrīnės kvėp.

Svetėma ašaras unt gera neit.

Svetėmū ašaru negaila.

Kuožna karvė sava verši laiža.

Vėskou ont sava patėis korpalė temp.

Ont svetėmū grioviesiu sava laimės nepastatīsi.

Nesėdžiauk radės, nekriuok pametės.

Duors žmuogos kėta geroma neožmėršt.

Nenešk dūmu ėš sava truobuos.

Kuožnos paukštis sava lėzda gėn.

Nieks sava lėzda negadėn.

Dorns sava razomo gėras.

Ė dorns sava nauda sopront.

Daugiau sava akim, vuo ne ausim tėkiek.

Pruotings pru sava longa mata daugiau, nego dorns vėsa pasauli apkeliavės.

Gerā ī ont kėta nogaras juotė, bet pamiegink ožsėruopštė ont sava.

Bepėgo kėtam ont sprondo siedietė.

Važiou kap kuoki sraigė so sava nomo.

Nesakīk op neparšuokės griuovė.

Kalvis arkli kausta, vuo varlie sava doud.

Nešėk i svetėma pouda, vuo gal prisėėtė iš anuo patem kuošė kabintė.

Sava patėis ožontie gīvatė ožaugėnā.

Nu sava lėkėma nepabiegsi.

Vėsė vākā gražė, peliedas – gražiausė.

Ont sava tvuoruos ė gaidīs garsiau gėid.

Gondros sava čiesa žėna.

Ėr aš tau bovau diedė pakol tavėm utielės jiedė.

Pu sava stuogo ė jouda plota pīragā.

Kuožnuo gėntie – savs rondielis.

Ė bėtės sava nomus gėn.

Kuožnam sava krīžieli neštė.

Gėrts ė velnė nebėjė, vuo blaivos ė i sava šešoulieti baiduos paveizietė.

Ont kėta ė dolkelė pamata, unt savės – ni vežėma.

Patem ė savs miešlos kvėp.

Už pinigus pagatavs tieva, muotina pardoutė.

Gers bova diedė pakol sava jiedė.

Pri sava orva lapė nemedžiuo.

Sava suoduo pranašo nebūsi.

Gražem žmuogou ė smurglis pritink.

A gal kiaulė sava vākū pagailietė, ka anou patė jau ont ognėis neš?

Geriau vėina akės sava nekap dvė svetėmas.

Benė gegutė būsi, ka sava vākus kėtam primeti?

Net arklīs sava plauka pakeit, vuo tamsta sava būda – nikāp.

Sava trėgrašė kor nerėk nekėšk.

Gers ganītuos sava avieliu neapleid.

Savs krīžios lėngviesnis.

Kuožnos sava šaša kasa.

Sava jaunū dėinieliu i maiša nekėšk.

Sava bėrbīnė gerėsnė ė ož svetėma triūba.

Sava patėis ašaras sūras, vuo svetėma – tik šlapės.

Nu sava nelaimės nepasėkavuosi ė pu poudo pasėvuožės.

Aple sava īdas galvuok, vuo ne aple svetėmas.

In memoriam Gydytojai Aušrelei Jadvygai Gurauskaitei (1944 09 28–2024 01 23)

Šių metų sausio 23 dieną po sunkios ligos mirė ilgametė šeimos gydytoja, nusipelnusi Lietuvos Gydytoja, buvusi (1990.09.01–2022.03.10) UAB Dr. A. Biržiškos sveikatos centras direktorė Aušrelė Jadvyga Gurauskaitė. Netekome darbštaus, kūrybingo, išradingo, originalaus, mylimo žmogaus.

A. J. Gurauskaitė, 1970 m. baigusi Kauno medicinos institutą, keletą metų dirbo Salantuose, o 1974 m. sugrįžo į tėviškę – Vieکشnius ir iki 2021 m. profesionaliai, nuoširdžiai, netausodama savęs rūpinosi Vieکشnių miestelio ir jo apylinkių žmonių sveikata. Jos dėka Dr. A. Biržiškos sveikatos namai tapo šiuolaikiška, modernia, įvairias medicines paslaugas teikiančia gydymo įstaiga. Būdamą reikli sau bei kitiems, ji nuolat rūpinosi ir sveikatos namų darbuotojais, jų profesiniu tobulėjimu. Gydytoja pirmoji šalyje įgijo šeimos gydytojo specialybę. A. J. Gurauskaitei už sąžiningą, nuoširdų darbą, aukštą profesinę kvalifikaciją 2005 m. suteiktas garbingiausias apdovanojimas – Nusipelnusio Lietuvos Gydytojo vardas.

A. J. Gurauskaitė aktyviai dalyvavo Vieکشnių

bendruomenės gyvenime. Ji daug metų vadovavo Biržiškų vardo vieکشniškių draugijai. Buvo Žemaičių kultūros draugijos Vieکشnių skyriaus pirmininkė. Jos iniciatyva, rūpesčio dėka įkurtas folkloro ansamblis „Poilsėlis“, 1995 m. Vieکشnių miestelio centre atidengtas paminklas garsiai Biržiškų šeimai atminti, 2013 m. išleista knyga „Vieکشniai: istorija ir kultūra“, 2017–2020 m. leistas laikraštis „Vieکشnių žinios“. Būdamą gimtųjų Vieکشnių patriote, pasirūpino, kad būtų atstatytas Dr. A. Biržiškos namas, gyvuočių vaistinės muziejus. Ji prie Biržiškų vardo vieکشniškių draugijos buvo subūrusi Trečiojo amžiaus universitetą (TAU), kuriame skaityti paskaitas apie kalbą, kultūrą, papročius ir kitomis temomis atvykdavo lektoriai iš Šiaulių, Klaipėdos universitetų. Jų klausyti susirinkdavo gausus vieکشniškių būrys. A. J. Gurauskaitės pastangomis miestelyje suorganizuota daug įvairių renginių, tradicinių švenčių, ekskursijų.

Reiškiamo nuoširdžią užuojautą artimiesiems. Liūdime kartu ir tikime, kad šviesus velionės atminimas ilgai išliks visų Ją pažinojusių žmonių ir Jos buvusių pacientų atmintyje.

UAB Dr. A. Biržiškos sveikatos centro darbuotojai

Žėimuos kels.
Černeckė Juoza portėgrapėjė

Réitava oužoulā.
Rutkauskē Vīta
portēgrapējē